اسلامي نظام

شيخ تقي‌الدين النبهاني رح

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي نظام

د حزب التحریر له خپرونو څخه

لومړی عربي چاپ
۱۳۷۲هـ.ق- ۱۹۵۳م

شپږم عربي چاپ
۱۴۲۲هـ.ق – ۲۰۰۱م

پنځم پښتو چاپ
۱۴۴۱هـ.ق- ۲۰۲۰م

امت کتاب
www.ummatproduction.com
کابل - افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مطالعې وړاندې

ستاسو په لاس کې دغه کتاب، د هغه له اصلي نسخې څخه –چې په عربي ژبه کې کښل شوې– ژباړل شوی دی. هغه څه چې د لیکوال موخه ده، د هغه له اصلي ژبې پرته بشپړ نه شو بیانولی، نو د ژباړل شوي کتاب ستونزو او نیمګړتیاوو ته پام مه کوئ او د لا غوره دقت لپاره یې اصلي نسخې ته مراجعه کولای شئ.

آیتونه د عثماني مصحف له معیار سره سم لیکل شوي او ژباړه یې په مایل لیک د اړوند سورت له ادرس سره او احادیث په عربي ډبل لیک له اړوند ادرس سره لیکل شوي دي. همداراز په ځینو حالتونو کې له ځانګړو نښو څخه ګټه اخیستل شوې ده، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

د ایمان راوړلو طریقه ۱
قضا او قدر ۱٤
په اسلام کې فکري قیادت... ۲۳
د اسلامي دعوت څرنگوالی ٦۰
اسلامي فرهنگ او تمدن.. ٦۷
اسلامي نظام.. ۷۲
شرعي حکم ۷۹
د شرعي حکمونو ډولونه ۸۲
سنت ۸۳
د رسول الله صلی الله علیه وسلم د افعالو پیروي.......................... ۸٤
د شرعي احکامو تبني ۸٦
دستور او قانون ۸۸
د خلافت دولت دستور ۹٤
اخلاق په اسلام کې ۱۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایمان راوړلو طریقه

انسان چې له ژوند، کایناتو، انسان او د دې نړۍ له پیدا کېدو مخکې او وروسته په اړه فکر کوي، د هغه پر اساس نهضت مومي. نو د انسان په دې فکر کې د بنسټیز، اساسي او هر اړخیز بدلون په راوستو سره د نهضت لپاره باید بل نوی فکر ورکړل شي. ځکه یوازې فکر کولای شي چې انسان ته له څیزونو څخه نوي مفاهیم ورکړي او دغه مفاهیم هلته تمرکز وموي او انسان له همدغه مفاهیمو سره سم په خپل ژوند کې خپله ناسته پاسته (سلوک) برابروي. همدا ده چې یو انسان له خپل دوست سره، چې له هغه څخه د دوستۍ مفاهیم لري، داسې راشه درشه کوي چې له یوه دښمن او بدي لرونکي سړي سره یې نه شي کولای، ځکه له هغه څخه د کینې مفاهیم لري یا هم له یو نا آشنا سره د هغه د سلوک خلاف عمل کوي، ځکه له هغه څخه هېڅ مفهوم نه لري. نو له همدې امله انساني سلوک د انسان په مفاهیمو پورې تړاو لري او دا زموږ په اراده کې شته، چې د انسان سلوک له ټیټ حالت څخه لوړ او مترقي حالت ته واړوو او دا هله کېدای شي چې لومړی د هغه مفاهیمو ته بدلون ورکړو. الله سبحانه وتعالی په دې هکله فرمایي:

﴿...**إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ**...﴾ (الرعد: ۱۱)

ژباړه: *الله د یو قوم حال تر هغه نه بدلوي، ترڅو چې هغوی په خپلو فکرونو او ځانونو کې بدلون رانه ولي.*

د مفاهیمو د بدلولو لپاره یوازې یوه لار شته، چې دنیوي ژوند په اړه فکر رامنځته شي، ترڅو انسان ته له هغه څخه سم او صحیح مفاهیم ورکړل شي. فکر تر هغه له دنیوي ژوند څخه د پایلو د تر لاسه کولو لپاره نه متمرکز کېږي، ترڅو له انسان، ژوند او کایناتو، تر هغه مخکې او وروسته او له مخکې او وروسته سره یې د تړاو په اړه فکر ونه شي او په دې هکله یو هر اړخیز او شامل فکر ورپیدا نه کړي، چې د دغو کایناتو، انسان او ژوند تر شا

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه دي. ځکه دا هغه فکري قاعده ده، چې پر هغه له ژوند څخه لاس ته راغلي ټول افکار درېږي او له دغو څيزونو څخه د هر اړخيز فکر ورکول د انسان د لويې غوټې پرانيستل دي. د دې غوټې په پرانيستو سره پاتې نورې غوټې هم پرانيستل کېږي، ځکه نورې غوټې تر دې جزيي او وړې دي. مگر يوازې دغه حل د سمې بيدارۍ او نهضت لامل نه شي کېداى، ترڅو چې سم نه وي، يعنې د انسان له فطرت سره سم وي، عقل ته قناعت او زړه ته ډاډ ورکړي.

خو بيا هم دغه صحيح حل له کايناتو، انسان او ژوند څخه له مستنير فکر پرته ترسره کېدونکى نه برېښي. ځکه خو د نهضت پر لاره تلونکى بايد دغه غوټه تر هر څه وړاندې د مستنير فکر په واسطه پرانيزي، چې دغه حل عقيده ده او دا هغه فکري قاعده ده چې ټول هغه فرعي افکار وربان‌دې درېږي چې په ژوند کې سلوک او د هغې نظامونه ورڅخه اخيستل کېږي.

اسلام د دې سترې غوټې د پرانيستو تکل کړى او دغه غوټه يې له فطرت سره په همغږۍ، د عقل په قناعت او د زړه په ډاډ پرانيستې او ستونزه يې هواره کړې ده. د دغه حل له عقلي منلو او پر هغه له اقرار کولو او ژبې خوځولو پرته هېڅوک مسلمانېدلى نه شي. له همدې امله اسلام پر يوه اساس ولاړ دى، چې هغه عقيده ده او هغه دا چې د دې کايناتو، انسان، ژوند او ټولو مخلوقاتو تر شا يو پيدا کوونکى، خالق او د لوى څښتن سپېڅلى ذات شته، چې دا هر څه يې ټول پيدا کړي. خالق هر څه له نشت څخه رامنځته کړي او دى واجب الوجود دى، غير مخلوق دى. مگر دا چې خالق دى، نو هېڅکله مخلوق کېداى نه شي او حکم کېږي چې واجب الوجود وي، ځکه هر څه د ده پر وجود ولاړ دي او دى پر هېڅ څيز تکيه نه لري.

د څيزونو لپاره د خالق شتون حتمي دى، ځکه کوم څه چې عقل يې درك کولاى شي، هغه انسان، ژوند او کاينات دي. دا څيزونه ټول محدود، عاجز، ناقص او په خپل وجود او شتون کې بل چاته اړ دي. نو انسان محدود دى، ځکه په هر څه کې تر ټاکلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندازې پورې وده کوي، له هغه څخه تېرى نه کوي. ژوند ځکه محدود دى، چې يوه فردي پديده ده او په حس سره د دغه ليدنه هم د فرد په واسطه سرته رسېږي، چې دا خپله محدوده ده. کاينات ځکه محدود دي چې دا د کتلو مجموعه ده او هره کتله بيا خپله محدوده ده او د محدودو شيزونو مجموعه حتما محدوده ده. نو انسان، ژوند او کاينات ټول په قطعي توګه محدود دي.

کله چې موږ محدودو څيزونو ته ګورو، مومو چې محدود او ټاکل شوى شى ازلي نه وي، بلکې د بل په لاس پيداشوى وي او مخلوق بيا خالق ته اړتيا لري، چې دا بيا هماغه الهي او واجب الوجود ذات دى چې د انسان، کايناتو او ژوند خالق دى. دغه خالق به يا د بل چا مخلوق وي يا به د خپل ځان خالق وي او يا به واجب الوجود او ازلي وي. دا چې د بل چا مخلوق به وي ځکه سمه نه ده، چې دى به بيا محدود واى او محدود بيا د خلقت وړتيا نه لري، که د ځان خالق وي او خپله دى مخلوق هم وي، په عين وخت کې دا هم شونې نه ده. نو دا حتمي ده چې دغه ذات واجب الوجود، ازلي او خالق وي او هغه الله سبحانه وتعالى دى.

هر څوک چې عقل ولري، هغه څيزونه چې حس کېداى شي، د هغو شتون درک کړي، په دې پوهېږي چې دا هر څه چې دى يېويني، ټول مخلوق او پيدا شوي دي او يوه خالق او پيدا کوونکي ذات ته اړتيا لري. ليدونکى په دې پوهېږي چې دغه توکي ناقص، عاجز او نورو ته اړ دي، نو دا په پوره ډول مخلوق دي. له دې امله دا کافي ده چې په کايناتو، ژوند او انسان کې هر څه ته نظر واچوي او په هغو سره د خالق، مدبر ذات شتون ثابت کړي. نو د کايناتو هر ستوري ته کتل او د ژوند په هر مظهر کې غور کول او په انسان کې د هرې ناحيې موندل، ټول د الله سبحانه وتعالى پر وجود دلالت کوي. ځکه خو قرانکريم هم انسان دغې خوا ته را کاږي، ترڅو خپل ځان، ښکته، پورته او ټول چاپيريال او اړوندو شيانو (انسان، ژوند او کايناتو) ته وګوري او له دې څخه الله سبحانه وتعالى ته ځان ورسوي. کله چې انسان څيزونو ته ګوري او دا درک کوي چې څنګه يو بل ته اړ دي، نو پوهېږي چې دا يو مدبر خالق لري او هغه په قطعي ډول پيژني. په دې هکله د قرآن کريم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلګونه آیتونه راغلي دي. الله سبحانه وتعالی فرمایي:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ﴾

(آلعمران: ۱۹۰)

ژباړه: *رښتیا چې د ځمکې او آسمانونو په پیداینښت او د شپې او ورځې په بدلون کې د عاقلانو او هوښیارانو لپاره ډېرې نښې او دلیلونه شته.*

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ﴾ (روم: ۲۲)

ژباړه: *د هغه (دشته والي او وجود) له نښو څخه د ځمکې او اسمانونو پیداینښت او هم ستاسې د ژبو او رنګونو بدلون او اختلاف او رنګارنګتوب دی، د عاقلانو لپاره.*

﴿أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ* وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ* وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ* وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ﴾ (الغاشیه: ۱۷- ۲۰)

ژباړه: *آیا اوښ ته نه ګورې څنګه پیدا شوی، آسمان څنګه پورته درول شوی او غرونه څنګه نصب شوي دي او ځمکه څنګه اواره شوې ده.*

﴿فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ* خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ* يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ﴾

(الطارق: (۵- ۷)

ژباړه: *انسان باید وګوري چې له څه شي څخه پیدا شوی، له توپ وهونکو اوبو څخه چې د ملا او سینې له منځه راوتلې دي.*

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

(البقره: ۱٦۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: *ربښتيا چې د ځمکې او آسمانونو په پيدايښت او د شپې او ورځې بدلول او په بحرونو او دريابونو کې ګرځېدونکې کښتۍ، چې خلکو ته ګټه رسوي او له آسمان څخه را ښکته شوو او د ځمکې ژوندي کوونکې او ښنې کوونکې اوبه او د ګرځېدونکو او خوځېدونکو خواره کېدل او د ځمکې او آسمان تر منځ ګرځېدونکې وريځې ټول د يو عاقل او هوښيار قوم لپاره نښې او دليلونه دي.*

دا او داسې نور آياتونه دي، چې انسان را بولي ترڅو خپل ځان، چاپيريال او اړوندو شيانو ته ښه په غور وګوري او د مدبر، خالق او پيداکوونکي ذات الله سبحانه وتعالی شتون ته ځان ورسوي، ترڅو يې پر الله سبحانه وتعالی ايمان د عقل او وضاحت له مخې راسخ او ټينګ شي.

هو! پر مدبر خالق ايمان درلودل د انسان فطري غوښتنه ده، چې د احساساتو له لارې منځ ته راځي. البته دا لار پايلې ته د رسېدو لپاره په امن نه ده او کله چې احساسات يوزاې پرېښودل شي، نو مرکزي موخې ته نه شي رسېدای، ځکه احساسات پخپله ډېر داسې څه له ځان سره په باورونو کې زياتوي چې حقيقت به نه لري. مګر احساسات د هغه څه په اړه چې ايمان يې ورباندې راوړی، لازمي صفات په تخيل کې راولي، چې په دې ډول سړی په کفر يا ګمراهۍ کې واقع کېږي. هغه که د بتانو عبادت که د خطا او بې اساسه ګروهو يا عقيدو شته والی دی. دا د وجدان له خطا پرته بل څه نه دي. ځکه خو اسلام د ايمان طريقه يوازې انساني احساساتو ته پرېښښوده، ترڅو انسان الله سبحانه وتعالی ته داسې صفات ونه مومي چې د هغه له الوهيت سره ټکر ولري. يا مادي ځيزونو کې د تجسد امکان رامنځته کړي يا ده ته د نژدېوالي لپاره د ځينو مادي اشياوو د عبادت د امکان په اړه تصور وکړي، چې بيا يا د کفر يا شرک او يا هم د ايمان ضد بې بنسټه اوهامو او خرافاتو په لور روان نه شي. د همدې لپاره اسلام د ايمان په طريقه کې له احساساتو سره روښانه عقل کارول هم حتمي کړل او مسلمان ته يې امر وکړ ترڅو پر الله سبحانه وتعالی د ايمان لپاره له خپل روښانه عقل څخه کار واخلي او په عقيده کې يې تقليد منع کړ. له همدې امله يې پر الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه وتعالی د ایمان لپاره عقل حکم و گرځاوه. الله تعالی سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ﴾

(آلعمران: ۱۹۰)

ژباړه: *رښتیا چې د ځمکې او آسمانونو په پیداينښت او د شپې او ورځې په بدلون کې د عاقلانو او هوښيارانو لپاره ډېرې نښې او دليلونه شته.*

ځکه خو پر هر مسلمان باندې ده چې له تفکير، بحث، لید او ځیرنې څخه وروسته ایمان راوړي او پر الله سبحانه وتعالی د ایمان لپاره مطلقاً عقل حکم وکړي. په کایناتو کې د فکر کولو لپاره بلنه د دې لپاره ده، ترڅو د هغه سنتونه ورڅخه استنباط شي او د هغه د خالق لوري ته د ایمان راوړلو لپاره د لارښوونې لامل شي. د همدې لپاره دغه خبر په قرانکريم کې په سلگونو ځله په وار وار يادېږي، چې د عاقل انسان بايد له خپلو ځواکونو لکه پوره هوښ، فکر او غور څخه له استفادې وروسته يې ايمان له عقل او څرگندونې څخه سرچينه واخلي او په پلرونواو نيكونو پسې په پټو سترگو له پلټنې او پوهې پرته روان نه شي، ترڅو د هغو د حقيقت او ذاتي ثقه والي په اړه يې چې څېړنه نه وي کړې، ايمان رانه وړي. هو، دا هغه ايمان دی چې اسلام يې غواړي او خلک ورته رابولي، نه د زړو ښځو ايمان. دا ايمان مستنير، مستيقن ايمان بلل کېږي چې په اړه يې ډېره ليدنه کتنه کېږي، بيا ډېر فکر کېږي او بيا د ليدنې او تفکير څخه وروسته د الله سبحانه وتعالی پر لويي او قدرت يقين کېږي.

سره له دې چې پر الله سبحانه وتعالی د ايمان لپاره له عقل څخه گټه اخيستنه واجب ده؛ خو عقل له خپل حس او عقل څخه پورته او لوړ شيان نه شي درک کولای، ځکه انساني عقل د انسان په شان محدود دی، ځواك يې هم محدود دی لکه څنگه يې چې په ټاکلو حدودو کې وده کړې او له هغو حدودو څخه يې تېرى نه دی کړی، له همدې امله محدود درك لري. نو ځکه دا حتمي ده چې عقل به د الله سبحانه وتعالی د ذات د درك په هکله تقصير وکړي او د هغه د حقيقت او څرنگوالي د پېژندلو لپاره به عاجز شي. الله سبحانه وتعالی د کايناتو، انسان او ژوندانه تر شا دی او انساني عقل د کايناتو، ژوند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان له ما وراء څخه حقیقت لاس ته نه شي راوړی، له همدې امله د الله سبحانه وتعالی د ذات له موندلو څخه عاجز دی. خو دا هم باید څوک ونه وایي، چې بیا نو څرنګه انسان د خپل عقل له مخې پر الله سبحانه وتعالی ایمان راوړي؟ انسان د الله سبحانه وتعالی پر شتون او یووالي ایمان راوړي او وجود یې د مخلوق (کایناتو، انسان او ژوند) د شتون او ښکلي نظم څخه رابرسېره کېږي، چې عقل بیا په دې شیانو برلاسی دی او له همدې لارې یې خپل خالق پیژندلی او ځان یې ورته رسولی دی، چې هغه الله سبحانه وتعالی دی. ځکه خو د الله سبحانه وتعالی پر وجود ایمان هم عقلي او د عقل په حدودو کې وي؛ خو د الله سبحانه وتعالی د ذات او څرنګوالي پیژندنه یو نه کیدونکی کار دی، ځکه هغه له کایناتو، ژوند او انسان څخه ماوراء دی او دا له عقل څخه هم ماوراء دی، عقل ته له خپل ما وراء څخه ځکه د څه شي د حقیقت درك کول ممکن نه دي، چې هغه له خپل ماوراء څخه عاجز دی او دا باید خپله د ایمان د تقویه کولو لپاره یو بل دلیل او بله ستنه شي، نه د شك له عواملو څخه کوم عامل. کله چې زموږ ایمان هم د عقل او ادراک له لارې منځ ته راځي، نو د هغه د موجودیت په اړه به زموږ ادراك هم تام او بشپړ وي او کله چې زموږ شعور د هغه د وجود په اړه عقل ته نژدې وي، نو زموږ شعور د هغه پر وجود یقیني کېږي او دا هر څه موږ ته د اولوهیت د ټولو صفاتو په اړه بشپړ ادراك او یقیني شعور راکوي. له دې لارې موږ قانع کولای شي چې موږ د الله سبحانه وتعالی د ذات حقیقت نه شو درك کولای، سره له دې چې کلك وربandې ایمان ولرو. له دې امله واجبه ده چې هغه څه ته تسلیم شو په کومو یې چې موږ خبر کړي یو، په کومو کې چې ادراك ته یې عقل نه رسېږي او نه خپله هغه ته رسېدای شي، دا د انسان طبیعي عجز دی چې انساني عقل نسبي محدودو مقیاسونو ته رسېدای شي، نه د مافوق څیزونو درك ته. حال دا چې دا ادراك داسې مقیاسونو ته اړتیا لري چې غیر محدود او غیر نسبي وي او انسان د هغه خاوند نه دی او نه د هغو څښتن کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما د دې ثبوت چې رسولانو ته ولې اړتیا ده؟ ځکه چې انسان د الله سبحانه وتعالی مخلوق دی او د هغه په فطرت کې یې تدین اېښی دی، چې هغه د غرایزو له جملې څخه یوه غریزه ده. انسان د خپل فطرت او پیدایښت له مخې د خپل رب، خالق، پیداکوونکي او پالونکي ذات عزت، تقدیس او عبادت کوي او له هغه سره اړیکې ټینګوي. دا ډول تقدیس عبادت دی او که د انسان او خالق دغه اړیکه له نظام پرته پرېښودل شي، نو بیا انسان حیران، پرېشانه او د بل شي پر عبادت اخته کېږي. نو اړینه ده چې دا اړیکه د سم نظام له لارې سنبال شي، خو دغه د عبادت نظام بیا د انسان په لاس نه جوړېږي، ځکه هغه د خالق حقیقت نه شي درك کولای، چې خپلمنځي اړیکه ورباندې ټینګه کړي. نو اړینه ده چې دا نظام د الله سبحانه وتعالی له خوا څخه وي. نو له دې امله د دې اړتیا لیدله کېږي چې خالق دغه نظام انسان ته ورسوي، له همدې امله له رسولانو پرته د الله دین خلکو ته نه شي رسېدلی.

دا چې انسان په خپل ژوند کې د خپلو غوښتنو پوره کولو او غریزو مړولو ته اړتیا لري، نو که دغه کار له کوم نظم پرته تر سره شي، نو خامخا به غلطي او خرابي پکې راځي، چې د انسان د بدبختۍ لامل به ګرځي. مګر دغه نظام چې د انسان غریزې او عضوي اړتیاوې تنظیموي، د انسان کار هم نه دی، ځکه هغه لا تر اوسه پورې د غرایزو او عضوي اړتیاوو د پوهېدلو لپاره د خپل چاپېریال او طبیعي کمزورۍ ښکار دي او د یو شي په هکله بې طرفه او پاکه وینا نه شي کولای. هرومرو به په هغو کې توپیر، تناقض او اختلاف وي، چې دا خپله د انسان د بد بختۍ لامل کېږي او له دې امله دا ثابتېږي چې نظام هم باید د الله سبحانه وتعالی له لوري وي.

دا چې قرانکریم د لوی ښتن له لوري رېښتینی کتاب دی، ځکه دغه کتاب په عربي ژبه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په وسیله موږ ته رارسېدلی دی. نو دا به یا د هغه جوړ شوی او یا هم د کوم بل عرب جوړ شوی کتاب وي او که نه بیا به د الله سبحانه وتعالی کتاب وي او هېڅ امکان نه لري چې له دغو درې واړو څخه دې یو نه وي، ځکه چې هغه عربي او عربي الاسلوب دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ خبره خو ځکه سمه نه ده، چې قرآنکریم عربانو ته اعلان کوي، که د قرآنکریم مقابله کولای شئ نو همدغسې لس او یا هم یو سورت راوړئ:

﴿...قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِ...﴾ (هود: ۱۳)

ژباړه: *ورته ووایه [که رښتیا وایئ] تاسو هم د هغه په څېر لس سورتونه راوړئ.*

او یا

﴿...قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ...﴾ (یونس: ۳۸)

ژباړه: *ورته ووایه [که رښتیا وایئ] تاسو هم د هغه په څېر یو سورت راوړئ.*

خو هغوی له ډېرو هڅو او لالهاندیو څخه وروسته بیا هم پاتې راغلل، نو دا د دوی کلام نه دی، ځکه له چلینج راوړلو څخه یې عاجز شول. د محمد صلی الله علیه وسلم له خوا خو ځکه نه دی جوړ شوی، چې هغه هم له یوې خوا یو عربي ژبی انسان و، که ووایي چې هغه یو عبقري و، خو بیا هم بشر او یو عرب و او د دوی له ټولنې څخه یو تن و. نورو چې جوړ نه کړای شو، نو دی به یې څنګه جوړ کړي؟ بله دا چې د هغه ډېر احادیث په صحیح، متواتر او یقیني ډول سره موږ ته رارسېدلې دي؛ خو کله یې چې له قرآنکریم سره پرتله کوو، نو هر یو خپل سبک او اسلوب لري او تر منځ یې هېڅ تړاو او په اسلوب کې تشابه نه پیدا کېږي. حال دا چې محمد صلی الله علیه وسلم به نازل شوی آیت او حدیث په یوه وخت کې وایه. د دغو دواړو تر منځ توپیر دی، د انسان خبرې که هر څومره متنوع هم شي بیا هم په اسلوب کې ورته والی پیدا کوي، ځکه له هغه څخه صادرېږي. هېڅکله هم د یو لیکوال دوې لیکنې داسې نه شي راتلای. نو په مطلق ډول ثابتېږي چې دا د محمد صلی الله علیه وسلم کلام نه دی، ځکه چې د قرآن او محمد صلی الله علیه وسلم د کلامونو تر منځ صریح توپیر شته دی. دا رنګه عربو دعوی کوله چې دا خو محمد صلی الله علیه وسلم له (جبر) نومي نصراني څخه زده کوي او بیا یې موږ ته وایي: خو الله سبحانه وتعالی دا موضوع داسې ردوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ﴾ (النحل: ۱۰۳)

__ژباړه:__ په تحقیق سره موږ په دې پوهېږو چې دوی وايي چې ده ته دا آيتونه يو بل بشر ورښيي، د هغه سړي ژبه چې دوی ورته ګوته نيسي عجمي دی، خو دا قرانکريم په فصيحه او پاکه عربي ژبه نازل شوی دی.

له پورتني بحث څخه دا ثابته شوه، چې قرآن کريم نه د عربو کلام دی، نه د محمد صلی الله علیه وسلم. په قطعي توګه د الله سبحانه وتعالی کلام او د هغه چا لپاره چې راوړی يې دی، معجزه ده.

نو دا هم ثابته ده، چې دغه قران محمد صلی الله علیه وسلم راوړی دی، چې د الله سبحانه وتعالی کلام او شريعت دی. د الله سبحانه وتعالی شريعت او کلام له انبياوو او رسولانو پرته بل چا ته نه ورکول کېږي. نو په قطعي ډول سره د عقل له مخې دا ثابتېږي، چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله سبحانه وتعالی نبي او رسول دی.

دا په الله سبحانه وتعالی، د محمد صلی الله علیه وسلم په رسالت او د قران کريم په اړه چې د الله سبحانه وتعالی کلام دی، د ايمان عقلي دليل دی.

له دې امله پر الله سبحانه وتعالی ايمان د عقل له لارې راتلای شي او دا اړينه ده چې دا ايمان بايد د عقل له لارې وي. نو پر دغه اساس بايد پر مغيباتو او هر هغه څه چې الله سبحانه وتعالی موږ ته را استولي او ترې خبر کړي يې يو، هغه ومنو او ايمان پرې راوړو. ځکه کله چې موږ پر الله سبحانه وتعالی ايمان راوړو، هغه د الوهيت پر صفاتو موصوف دی او بيا نو د هغه پر ټولو هغو خبرو ايمان راوړو، کومې چې عقل يې درک کولای شي او کومې چې نه شي درک کولای؛ ځکه الله سبحانه وتعالی پر هغو خبر کړي يو. له دې ځايه په مرګ، له مرګ څخه وروسته په ژوند، جنت، دوزخ، حساب او عذاب، ملايکو، پېريانو، شيطانانو او نورو هغه شيزونو چې په قرآنکريم کې يا په يقيني او متواترو حديثونو کې راغلي دي، ايمان راوړو. که څه هم دغه ايمان په ښکاره د اورېدنې او نقل له مخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښكاري، خو په حقيقت كې دا هم د عقل پر بنسټ ولاړ دی، ځكه چې د ايمان بنسټ يې په عقل ولاړ دی او ثابت شوی دی. په دې ډول پر انسان واجب دي چې ايمان يې د عقل او نقل يا يقيني سمع پر دوو كلكو بنسټونو ولاړ وي، يعنې كوم چې په قرآن كريم او قطعي حديث چې متواتر دی ثابت شوی وي او پرته له دې دوو لارو (عقل او نص، يعنې كتاب او قطعي سنتو) څخه بل څه په عقيده كې ونه مني، ځكه ايمان پرته له يقين څخه له بل څه څخه نه اخيستل كېږي.

همدارنګه د نړۍ له رامنځته كېدو او پيدايښت څخه وړاندې د الله سبحانه وتعالی پر ذات او د نړۍ له ړنګېدو څخه وروسته د قيامت او آخرت پر ورځ ايمان لرل واجب دي. د الله سبحانه وتعالی اوامر ژوند ته له ژوند څخه مخكې حالت ته تړاو وركوي او دغه تړاو له خلقت څخه بېل دی او په ژوند كې د انسان د اعمالو محاسبه له ژوند سره تر ژوند د وروسته حالت اړيكه ده او دغه اړيكه له بيا راژوندي كېدو څخه بېله ده. نو دا اړينه ده چې دغه ژوند له مخكې او وروسته سره تړاو ولري او د انسان احوال به له دغه اړيكې سره مقيد وي، نو پر انسان واجبېږي چې د الله سبحانه وتعالی له نظامونو سره سم په ژوند كې مخكې ولاړ شي او په دې عقيده ولري چې د قيامت په ورځ به يې د دنيا د اعمالو په اړه ورسره محاسبه كېږي.

له پورتنيو بحثونو څخه د كايناتو او ژوند د ماوراء په اړه مستنير يا عقلي فكر رامنځته كېږي، همدا راز له ژوند څخه وړاندې او وروسته په اړه چې د مخكې ژوند او وروسته ژوند سره اړيكه مومي. نو له دې امله هغه لويه غوټه پرانستل كېږي او لويې پوښتنې ته د اسلامي عقيدې پر بنسټ ځواب ويل كېږي.

كله چې انسان دغه حل وموند او ده ته يې د دې امكان وركړ چې د دنيا له ژوند څخه ريښتيني مفاهيم تر لاسه كړي، چې له دغې عقيدې څخه يې سرچينه اخيستې وي، همدا د مبدا (ايډيولوژۍ) بنسټ جوړوي، له كومې څخه چې د نهضت او پرمختګ طريقه اخيستل كېږي. دا هغه بنسټ دی چې د دغه ايډيولوژۍ فرهنګ وربانديې ولاړ دی او هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اساس دی چې نظامونه ورڅخه اخیستل کېږي، هغه اساس چې دولت يې وربانديې درېږي او دا هغه اساس دی چې اسلام وربانديې ولاړ دی، يعنې فکره او طريقه چې هغه اسلامي عقيده ده. الله سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ (النساء: ١٣٦)

__ژباړه:__ اې مؤمنانو پر الله، د هغه په رسول او نازل شوو کتابونو ايمان راوړئ او که څوک پر الله د هغه په ملايکو، کتابونو، رسولانو او د آخرت په ورځ کافر کېږي، نو ډېر سخت به بې لارې شوی وي.

اوس نو ثابته شوه چې بايد هر مسلمان پر ټول اسلامي شريعت ايمان ولري او که نه کافر به ګڼل کېږي، ځکه چې شريعت د قرآن کريم او رسول الله صلی الله عليه وسلم له لارې راغلی. له همدې امله د يوه حکم نه منل داسې دي لکه د ټولو نه منل، يا يې په تفصيل سره غوڅ احکام، دا احکام که د عباداتو، معاملاتو، عقوباتو او يا هم له مطعوماتو څخه وي. د بېلګې په توګه د لمانځه نه منل داسې دي لکه د بيعې د حلالوالي او سود د حراموالي يا د غلا د حراموالي نه منل. يعنې د ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ...﴾ (البقره: **۴۳**) پر آيت کفر داسې دی لکه پر لاندې آيتونو کفر:

﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا...﴾ (البقره: ٢٧٥)

__ژباړه:__ الله متعال بيه حلاله کړې او سود يې حرام کړی دی.

يا

﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾ (المائده: ٣٨)

__ژباړه:__ د غله او غلې لاسونه پرې کړئ.

او يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ...﴾ (المائده: ۳)

ژباړه: *مرادره، غوښه، وینه، د خوګ غوښه او هغه څاروي چې د الله متعال له نامه پرته ذبح شوي وي، پر تاسو حرام دي.*

او همدا راز په نورو احکامو. پر شریعت (احکامو) ایمان د عقل په حدودو کې متوقف نه دی، بلکې پر هر مسلمان لازمه ده چې ټولو هغو احکامو ته تسلیم شي چې د الله سبحانه وتعالی له لوري راغلي دي. لنده دا چې الله سبحانه وتعالی فرمایي:

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (النساء: ٦٥)

ژباړه: *اما نه، ستا پر رب مې دې قسم وي چې تر هغه به يې ايمان صحيح نه شي، ترڅو په هره شخړه کې ستا حکم ونه مني، بیا له زړه نه پرې خوښ نه شي او ستا پر پرېکړه په خپلو نفسونو کې هېڅ ستونزه ونه مومي او بشپړ تسلیم نه شي.*

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضا او قدر

الله سبحانه وتعالی په لاندې آیتونو کې فرمایي:

﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُّؤَجَّلًا﴾ (آل عمران: ۱۴۵)

ژباړه: هېڅوک د الله له امر او ټاکلي نیټې پرته نه شي مړ کېدی.

﴿ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ (الاعراف: ۳۴)

ژباړه: د هر چا لپاره یوه نېټه ده، چې کله راشي بیا نه وروسته کېږي او نه هم مخکې کېږي.

﴿مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ (الحدید: ۲۲)

ژباړه: هېڅ کوم مصیبت ځمکې او تاسو ته زموږ له لیکلو پرته نه شي رسېدلای، دا کار الله ته آسان دی.

﴿قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ (التوبه: ۵۱)

ژباړه: ورته ووایه، موږ ته به هېڅکله د الله له لیکلو پرته بل څه راونه رسېږي، هغه زموږ مرسته کوونکی دی او پر الله باید مؤمنان توکل وکړي.

﴿...لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ﴾ (السباء: ۳)

ژباړه: له هغه څخه یوه ذره هم نه په آسمانو کې پټېدای شي او نه په ځمکه کې او ټول واړه او غټ په ښکاره کتاب کې شته دي.

﴿وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (الانعام: ٦٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: *هغه ذات چې تاسې د شپې ویده کوي او د ورځې په کارونو مو پوهېږي، بیا مو په ټاکلې نېټه را ژوندي کوي، بیا به هغه ته ورګرځئ او په خپلو کړو به مو خبروي.*

﴿وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِكَ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ فَمَالِ هَٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ﴾ (النساء: ۷۸)

ژباړه: *که ښه ور ورسېږي وايي، دا د الله له خوا دي، که بد ور ورسېږي وايي، دا د تا له خوا دي، ورته ووایه هر څه د الله له خوا دي، نو بیا ولې دغه قوم په هېڅ خبره نه پوهېږي.*

دا او دې ته ورته ځینې نور آیتونه ځینې خلک د قضا او قدر په هکله دلیل نیسي او انسان په خپلو ټولو کړو وړو کې مجبور ښيي او وايي چې انسان پر هر څه د الله سبحانه وتعالی د ارادې او خوښې له مخې اړ دی. وايي الله سبحانه وتعالی انسان او د هغه ټول کړه وړه پیدا کړي او د تایید لپاره یې د الله سبحانه وتعالی دا قول راوړي چې فرمايي:

﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ (الصافات: ۹۶)

ژباړه: *الله تاسې او څه چې عمل کوئ پیدا کړي یاست.*

همدا راز په نورو احادیثو استدلال کوي، له جملې یې دا حدیث شریف راوړي:

«نَفَثَ رُوحَ الْقُدُسِ فِي رَوعي لَنْ تمُوتَ نفسٌ حَتَّى تَسْتَوفِىَ رِزْقَهَا وَ أَجَلَها وَ مَا قُدِّرَ له»
(المجمع الکبیر للطبراني: ۷۶۹۴)

ژباړه: *روح القدس (جبرایيل) مې زړه ته الهام وکړ، چې هېڅ نفس تر هغه نه مړ کېږي، ترڅو یې رزق یې نه وي پوره شوی، اجل یې نه وي رارسېدلی او تقدیر یې نه وي پوره شوی.*

د قضا او قدر مسئلې په اسلامي مذاهبو کې مهم دور راوستی و، او سخت زور یې اخیستی و، اهل سنتو په دې اړه ویل: انسان هر څه په خپل اختیار کوي او همدغسې حساب هم ورسره کېږي. معتزله وايي: انسان د خپلو کړو وړو خالق او پیدا کوونکی دی او پر همدغه اساس حساب هم ورسره کېږي. جبریه وايي: الله سبحانه وتعالی بنده او د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول افعال خلق کوي، نو له همدې امله بنده په افعالو کې اړ دی او کوم اختیار نه لري. هغه د بڼکې غونډې دی چې کومې خوا ته یې الوزوي، هېڅ اختیار نه لري.

د قضا او قدر په مسئله کې په ژوره او کره څېړنه مومو، چې د دې موضوع په باب بحث پر یوه اساسي بنسټ ولاړ دی. دا بنسټ د انسان پر فعل له دې زاویې بحث نه کوي، چې فعل انسان پخپله خلق کړی که الله سبحانه وتعالی؟ دغه راز د الله سبحانه وتعالی پر علم هم بحث نه کوي چې ایا هغه سبحانه وتعالی له مخکې دا علم لري چې انسان به څه تر سره کړي یا دا چې د الله متعال علم انسان احاطه کړی که نه؟ همدارنګه د بحث موضوع د الله سبحانه وتعالی اراده هم نه ده، چې د انسان له عمل سره تړاو لري، چې بنده د هغه له ارادې سره سم اعمال ترسره کوي. که داسې شي د الله سبحانه وتعالی اراده د بنده په اراده پورې تړل کېږي، نو اړینه ده چې د الله متعال اراده پکې موجوده ده. پر دې هم بحث نه کوي چې د بنده فعل په لوح محفوظ کې لیکل شوی، بیا نو باید هرومرو هغه ترسره کړي، ځکه په لوح محفوظ کې لیکل شوی.

هو، هغه اساس چې دغه بحث ورځخه جوړ شوی په مطلق ډول پورتنۍ موضوعګانې نه دي. ځکه د انسان کړه وړه او په هغې باندې ثواب او عذاب په دې خبرو پورې نه دی تړلی، بلکې د موضوع تړاو پر هر شي د الله سبحانه وتعالی د محیط علم شتون او په رامنځته کولو کې یې د هغه اراده ده، چې په ټولو ممکناتو کې راځي او په لوح محفوظ کې د هر څه لیکل یا احتوا ده. دا چې د عمل په ترسره کولو ثواب یا عذاب تر لاسه کېږي بېله موضوع ده، یعنې آیا انسان د خیر او شر په کارونو کې مجبور ګرځول شوی او که یې اختیار ورکړی؟ آیا انسان د عمل په سرته رسولو کې اختیار لري او که مجبور دی؟

په افعالو کې له غور او فکر څخه وروسته څرګندیږي، چې د انسان په ژوند او چاپېریال کې چې کوم کارونه ترسره کېږي، هغه په دوو دایرو کې راځي: لومړۍ هغه دایره ده چې بشپړه د ده په واك کې ده او د واك تر څنګ په ځینو اعمالو کې محض اختیار لري او دویمه هغه ده چې مکمله د ده له اختیاره بهر ده، پر ده تسلط لري او هېڅ لاس نه پکې لري، که له ده څخه صادرېږي او که ورپېښېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه افعال چې انسان د هغه په موجوديت او ايجاد کې هېڅ واک نه لري په دوه ډوله دي: يو هغه چې د کايناتو له نظام سره سم منځ ته راځي. دويم هغه چې د کايناتو له نظام سره سم منځ ته نه راځي او هم د ده له واک څخه بهر دي. لومړی ډول هغه دي چې د کايناتو له نظام سره سم رامنځته کېږي، هغو ته انسان سر ټيټوي او په بدلون کې يې څه نه شي کولای. دا پر انسان جبراً دوران کوي، څکه له کايناتو او ژوند سره د يوه ځانگړي نظام سره سم چې هېڅ وخت بدلون او توپير نه پکې راځي، حرکت کوي. مثلا د کايناتو او ژوند چارې، چې انسان هېڅ بدلون نه شي پکې راوستلای او نه ورسره مخالفت کولای شي. نو د دې دايرې اعمال د انسان له ارادې وتلې او دی پکې مجبور دی، بلکې اختيار نه لري. انسان دنيا ته له خپلې ارادې پرته راغلی او بېرته به له خپلې ارادې پرته ورڅخه ځي او يا دا چې انسان چې په خپل جسم سره په هوا کې نه شي الوتلی او نه د اوبو پر سر په خپل طبيعي حالت سم تگ کولی شي، يا د خپلو سترگو لپاره رنگ نه شي خلق کولی، نه د خپل سر شکل جوړولی شي، نه د خپل جسم حجم ټاکلی شي. دا ټول الله سبحانه وتعالی جوړ کړي دي، پرته له دې چې د مخلوق بنده کوم اغيز او يا کوم تړاو پکې وي. الله سبحانه وتعالی هغه ذات دی چې د کايناتو نظام يې پيدا کړی او د شتون لپاره يې منظم کړی او کاينات داسې پکې څرخي چې د ده له امر څخه سرغړونه نه شي کولی.

دويم ډول هغه افعال چې د انسان په قدرت کې نه دي، دفع کولی يې نه شي او د کايناتو له نظام سره هم سمون نه لري. يا له انسان څخه صادرېږي او يا په انسان جبراً تپل کېږي او په مطلق ډول يې د دفعې توان نه لري. لکه يو څوک چې د ديوال له سره پر بل چا راولوېږي او هغه مړ شي يا که څوک ښکار کوي او د مرغه پر ځای سهواً بل څوک ووژني يا د موټر او اورگاډي د ټکر او چپه کېدو له امله خلک مړه شي او يا د کومې ستونزې له مخې الوتکه راولوېږي او سپرلي يې مړه شي، چې دا ټول د انسان له واکه بهر دي او د انساني امکاناتو په واسطه نه شي تلافي کېدای او داسې نور. دا ټول له انسانه صادرېږي او يا پر ده، د ده له ارادې پرته ور واقع کېږي. دا د ده په واک کې نه دي او په هغه دايره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې داخلېږي چې پر ده تسلط لري. دغو ټولوته قضا ویل کېږي، ځکه یوازې الله سبحانه وتعالی په دې هکله قضا، فیصله او پرېکړه کړې ده او بل هېڅوک لاس نه پکې لري. ځکه خو په دې هکله له انسان سره حساب هم نه کېږي. که د انسان لپاره گټه او یا ضرر هم ولري، که ښه یې بولي او که بد، دا د انسان د تفسیر له مخې دي. خو پر خیر او شر، گټه او تاوان یې له الله سبحانه وتعالی پرته بل څوک نه پوهېږي، ځکه انسان نه لاس پکې لري، نه ترې خبر دی، نه یې کیفیت ورته معلوم دی او په مطلقه توگه یې نه جلبولی، نه یې دفع کولی او نه یې هم څه کولی شي. پر انسان یوازې دا ده چې پر دې قضا ایمان راوړي او ووایي چې دا د الله سبحانه وتعالی له لوري دي.

قدر بیا دې ته وایي چې ټول هغه کړه وړه چې د انسان په واک کې دي او که نه دي، که کاینات دي، که ژوند دی او که انسان، الله سبحانه وتعالی د دغو څیزونو لپاره ټاکلي خواص خلق کړي دي او په ټاکلې اندازې سره یې پیدا کړي دي او هر چا ته یې د هغه له فطرت او پیدایښت سره سم په ټاکلې اندازه ځانگړي خویونه او واکونه ورکړي دي، چې هېڅکله هم ترې سرغړاوی نه شي کولای لکه په اور کې یې د سوځولو، په لرگي کې یې د سوځېدلو او په چاقو کې یې د پرې کولو خاصیت خلق کړی دی او دا ټول یې د وجود یا هستۍ له نظم سره سم منظم گرځولي دي، چې هېڅکله هم تخلف نه کوي.

که کله هم له خپل خوی او خاصیت څخه سرغړاوی کوي، نو الله سبحانه وتعالی د هغه خاصیت سلب کړی دی. بیا به دا ډول څیز نه گڼل کېږي او یو خارق العاده کار یا د الله سبحانه وتعالی د رسولانو او انبیاوو معجزې بلل کېږي. لکه څنگه چې په څیزونو کې الله سبحانه وتعالی خاصیتونه ایښي، همدا راز یې د انسان په ختّه او فطرت کې هم څه خویونه، خاصیتونه، غوښتنې او غریزې ایښې دي، لکه د نوعې د پایښت په غریزه کې یې جنسي میل، په عضوي اړتیاوو کې د لوږې او تندې اړتیا یا دې ته ورته خواص ایښي، چې د وجود له نظام سره سمون لري. نو دغه ټاکل شوي خاصیتونه الله سبحانه وتعالی په څیزونو، غریزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او عضوي اړتياوو کې چې په انسان کې شته دي، اېښي دي چې دا قدر نومېږي. الله سبحانه وتعالی څيزونه، غريزې او عضوي اړتياوې خلق کړې او خاصيتونه يې پکې مقدر کړي دي، نه دا د بنده له خوا دي، نه مطلق اغېز پرې لري، نه کوم رول پکې لري. پر انسان يوازې دا لازمه ده چې ايمان ورباندې ولري، ځکه دا هر څه له خاصيتونو سره يو ځای الله سبحانه وتعالی پيدا کړي دي. د دې په وسيله انسان کولای شي چې ښه يا بد، گټور او يا زيانمن کارونه ترسره کړي. نو که دغه کار د الله سبحانه وتعالی له امر سره سم وي ښه، خير او گټه بلل کېږي او که د هغه د امر خلاف وي، نو شر، بد او تاوان بلل کېږي. برابره ده که څيزونه د خواصو له مخې کاروي او که غريزې او عضوي اړتياوې پوره کوي. که د الله سبحانه وتعالی له اوامرو سره سمې يې پوره کړي او يا يې وکاروي، هغه خير دي او که د هغه سبحانه وتعالی د اوامرو په مخالفت کې يې وکاروي او يا يې پوره کړي، نو ورته شر دي.

مسلمان بايد پوه شي چې کوم افعال چې د انسان له واکه بهر دي، هغه د الله سبحانه وتعالی له خوا دي، هغه که خير وي او که شر او همدارنگه د هر شي، عضوي غوښتنو او غريزو، هر ډول خوی او خاصيت دا برابره ده که پايله يې خير وي او که شر، له دې امله دا په مسلمان باندې حتمي ده چې د خير او شر پر قضا ايمان ولري، چې دا د الله سبحانه وتعالی له لوري دي. يعنې په دې عقيده ولري چې د انسان له واکه وتلي اعمال د الله سبحانه وتعالی له لوري دي. دغه‌راز د قدر په خير او شر ايمان ولري، ځکه بايد په دې عقيده ولري چې په طبيعت کې د شيانو خواص د الله سبحانه وتعالی له لوري دي، برابره خبره ده، که پايله يې خير وي او که شر، مخلوق انسان هېڅ اغېز نه پکې لري. نو د انسان اجل، رزق او نفس ټول د الله سبحانه وتعالی له خوا دي، لکه جنسي غوښتنه او د تملک غوښتنه د نوعې او پايښت په غريزو کې شته، لوږه او تنده په عضوي غوښتنو کې شته دي، دا ټول د الله سبحانه وتعالی له لوري دي.

دا د ټولو شيانو د خواصو او د هغو افعالو په اړه وو، چې پر انسان تسلط لري. اما هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

افعال چې انسان تسلط پرې لري، په هغو کې انسان له هغه نظام سره چې د ځان لپاره يې اختياروي، بشپړ اختيار لري، هغه که د خپل واک او اختيار په دايره کې هر څه له شريعت سره سموي او که مخالفت ورسره کوي. په دې دايره کې هغه اعمال دي چې له انسانه صادرېږي، د هغه په اراده کې دي، هغه که خوراک، څښاک، يا تگ راتگ کوي، خپله يې کوي او که يې نه کوي هم خپله اراده يې ده. که په اور سوځول او که په چاقو پرې کول کوي، د نوعې د پايښت غريزې له مخې که ځان مړوي او مالدار کوي يې، يا يې وږى کوي، کله چې وغواړي همغسې کولاى شي، مختار عمل کوي، په خپل اختيار له هغه عمل څخه ډډه کولاى شي، له همدې امله په دې دايره کې له ټولو اعمالو څخه پوښتل کيږي.

نو د ځيزونو، غريزو او عضوي اړتياوو خاصيتونه الله سبحانه وتعالى مقدر کړي او له هغوى سره يې لازمي گرځولي دي، دا هغه څه دي چې د فعل په پايله کې اغېز لري، خو خپله خاصيت عمل نه شي کولاى، بلکې انسان د دغه په فعل کې اغېز لري او کله يې چې استعمالوي عمل ورڅخه منځته راځي، لکه جنسي غوښتنه چې د نوعې په غريزه کې شته ده، د خير او شر دواړو وړتيا هم لري. د لوږې رفع کول هم يو ډول عضوي غوښتنه ده، چې دا هم د خير او شر دواړو وړتيا لري. نو دا چې د خير له مخې يې عملي کوي او که د شر، دا هم انسان دى نه غريزه او عضوي غوښتنه. نو ځکه الله سبحانه وتعالى انسان ته عقل، ادراک، تميز او پوهه ورکړې ده او د ښه او بد، خير او شر دواړه لارې يې ورښودلې دي.

﴿**وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ**﴾ (البلد: ١٠)

ژباړه: *هغه ته مو دوې لارې ورښودلې دي.*

په انسان کې يې د فجور او تقوا ادراک ځاى پر ځاى کړى دى.

﴿**فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا**﴾ (الشمس: ٨)

ژباړه: *بيا يې هغه ته فجور او تقوا (خير او شر) ورالهام کړي دي.*

نو کله چې انسان خپلې غريزې او عضوي غوښتنې د الله سبحانه وتعالى له اوامرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نواهيو سره سمې پوره کوي، ښه کار کوي او د تقوی لور ته ځي او که د هغه د اوامرو او نواهيو خلاف يې ترسره کوي، په کږه ځي، د فجور لوري ته مخه کوي. نو په دغو ټولو اعمالو کې انسان خير او شر ترسره کوي او هم په انسان خير او شر ترسره کېږي. پر همدغه اساس دا افعال په هغه دايره کې دي چې انسانورباندې تسلط لري، نو حساب هم ورسره کېږي، ځکه دغه کارونه دی له اړتيا پرته په خپلواکه توګه ترسره کوي، نو ثواب او عذاب ورکول کېږي. ځکه غريزې، عضوي غوښتنې او د هغوی خاصيتونه د الله سبحانه وتعالی له لوري دي او د خير او شر وړتيا يې هم د الله سبحانه وتعالی له خوا ده؛ خو الله سبحانه وتعالی الزامي کړې نه ده چې دا به ترسره کوي. برابره خبره ده چې په هغه الله سبحانه وتعالی راضي کېږي او که ناراضه کېږي، يعنې خير او شر، دا خاصيتونه د دې لپاره په دغه څيزونو کې کېښودل شوي دي ترڅو يې فاعل له خپلې خوښې سره سم وکارولی شي. دا انسان دی چې په وسيله يې عمل ترسره کوي او يا يې د خير لور ته بيايي او يا هم د شر لور ته. الله سبحانه وتعالی چې کله انسان پيدا کړ، غريزې او عضوي غوښتنې يې ورته پيدا کړې، نو عقل، پوهه، تميز او ادراک يې هم ورکړل، ترڅو يو عمل ترسره کړي او يا يې پرېږدي، د عمل په کولو او نه کولو يې مجبور نه يو ګرځولي، د څيزونو، غريزو او عضوي اړتياوو خواص يې هم داسې ونه ټاکل چې په فعل او ترك سره څوك مجبور کړي. له همدغه امله يې انسان د يوه فعل په کولو او نه کولو کې مختار کړ، دا صلاحيت يې ټول د عقل له مخې ورکړ او د شرعي مکلفيت اساس يې هم وګرځاوه. د خير په ترسره کولو يې ثواب ورته وټاکه، ځکه عقل ته يې د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهيو د عملي کولو اختيار ورکړ. د شر په سرته رسولو يې عذاب ورته وټاکه، ځکه د ده عقل يې مختار کړ چې د هغه په واسطه حرام تشخيص او که د غريزو او عضوي اړتياوو له مخې يې د الله سبحانه وتعالی د اوامرو خلاف عمل وکړ، نو په دې برخه کې د الله سبحانه وتعالی جزا حق او عدل ده، ځکه انسان د دغو کارونو په ترسره کولو کې مختار و او مجبور نه و. قضا او قدر په دې هکله هيڅ ګرم نه دي، بلکې مسئله دا ده چې بنده په خپل اختيار عمل ترسره کړ، ځکه خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿**كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ**﴾ (المدثر: ٣٨)

ژباړه: *هر څوک په خپلو کړو وړو ګرو دی.*

خو د الله سبحانه وتعالی علم او پوهه څوک پر دې نه مجبوروي چې يا دې ښه وکړي يا بد. د هغه سبحانه وتعالی علم په دې دی چې انسان به په خپل اختيار سره دغه عمل ترسره کوي او د انسان د کړنې لپاره د الله سبحانه وتعالی علم اساس او علت نه دی، بلکې د هغه علم ازلي دی چې انسان به دغه چاره ترسره کوي او په لوح محفوظ کې ليکل يوازې دا معنی لري چې د الله سبحانه وتعالی علم پر هر څه محيط دی.

د الله سبحانه وتعالی د ارادې معنی دا ده، چې د الله سبحانه وتعالی اراده هم بنده نه مجبوروي چې يوڅه ترسره کړي، بلکې هر څه په خپلې ارادې سره ترسره کوي. نه دا چې دی بل څوک مجبوروي، بلکې دی په خپل ملك کې هغه څه کوي د کوم څه چې اراده لري، يعنې د کايناتو په نظام کې داسې څه نه ترسره کوي چې هغه له ده څخه په جبر صادر شي.کله چې بنده يو کار کوي، کولی يې هم شي او الله سبحانه وتعالی يې هم په هماغه وخت نه ترې اړوي او مختار يې پرېږدي. نو دغه کار د الله سبحانه وتعالی په اراده و، خو ورباندې مجبور هم نه و. داسې يوه اراده د ده په کار کې وه چې دی يې په عمل مجبور کړی نه و.

دلته نو قضا او قدر په انسان د خير د ترسره کولو او له شر څخه د ځان ساتلو هڅه کوي او په دې يې پوهوي چې الله سبحانه وتعالی د انسان څارونکی او حساب کوونکی دی، انسان ته يې د چارو د کولو او نه کولو اختيار ورکړی. که په اعمالو کې يې اختيار نه نه ګڼلی نو بيا يې ولې انسان ته شديد عذاب ټاکه؟ نو دلته هر صادق مومن د قضا او قدر حقيقت موندلی شي او په حقيقي ډول دا پېژني چې الله سبحانه وتعالی انسان ته عقل او اختيار دوه لوی نعمتونه ورکړي. نو ځکه د انسان سخت مراقبت کوي، له الله سبحانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وتعالی څخه سخت ویرېږي، د هغه سبحانه وتعالی اوامر پر ځای کوي او له نواهیو څخه
یې ځان ساتي، ترڅو د الله سبحانه وتعالی له عذاب څخه ځان وساتي او د جنتونو په مینې
او تمې سره یا تر دې هم لوړ مطلب لپاره یعنې د الله سبحانه وتعالی د خوښې او رضا لپاره
هڅه او هاند کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې فکري قيادت

کله چې د خلکو فکر منحط شي، نو د خلکو تر منځ د وطنپالنې اړيکه راپيدا کيږي، څکه دوی په مشترکه سيمه کې اوسيږي او په هماغه سيمه پورې تړلي وي. نو د بقا غريزه يې د ځان دفاع ته هڅوي او د هغې سيمې دفاع هم ورباندې تحميلوي، چې دوی پکې اوسيږي يا له هغې ځمکې څخه چې ژوند ورباندې کوي، د وطنپالنې اړيکه رامنځته کيږي، چې ډېره بې گټې او بېکاره اړيکه ده، انسان ډېر وروسته پاتې کوي. دا اړيکه په ځارويو او مرغانو کې شته، همدا راز په انسانانو کې هم شته او د عاطفې له مخې منځ ته راځي. هغه مهال پيدا کيږي، چې کله د دوی پر ځمکه يا وطن پردی ځوک يرغل وکړي او غلبه ورباندې وکړي، د وطن د سولې او ثبات پر مهال هېڅ نشته، خو له دغه نيواک او تېري څخه له خلاصېدو وروسته، کله چې پردي يرغلگر وشړل شي، د دې اړيکې عمل هم پای ته رسيږي، څکه چې دا بې گټې او ټيټه اړيکه ده.

کله چې فکر تنگ شي، د انسانانو تر منځ د قومپالنې اړيکه رامنځته کيږي، دغه په پراخ شکل يوه عايلي (نسبي) اړيکه ده. په دې کې انسان د خپلې بقا او پايښت د غريزې په لمسون خپله مشري غواړي او دا په يوه فکري پست او ناوړه انسان کې په انفرادي توگه رامنځته کيږي. کله يې چې په دې اړه پوهه زياته شي، د مشرۍ مينه يې هم زياتيږي. نو لومړی د خپلې کورنۍ، بيا قوم مشري غواړي. بيا دغه فکر له ده سره په افقي ډول وده کوي او دا درک کوي، چې لومړی په وطن کې د خپل قوم مشري غواړي، کله يې چې په خپل وطن کې دغه مشري تر لاسه کړه، بيا پر نورو د خپلې مشرۍ هڅه کوي. له همدې کبله بيا په کورنۍ کې د سيادت د تر لاسه کولو لپاره خپلمنځي شخړې را منځته کيږي، تر هغې چې مشري يو کس تر لاسه کړي او د نورو پر وړاندې نصرت پيداکړي، بيا پر نورو کورنيو د خپلې کورنۍ د مشرۍ لپاره هڅو ته دوام ورکوي. کله چې پر قوم يا پر نورو بېلابېلو کورنيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځان او يا خپلې كورنۍ مشري ومني، بيا د دغو كورنيو تر منځ د مشرۍ او لوړوالي پر سر په ژوندانه كې يو له بل سره دښمنۍ راپورته كېږي، ترهغې چې د قوم مشري يوې كورنۍ او يا د څو بېلابېلو كورنيو د خلكو يوې ډلې ته په لاس ورشي، بيا د دغه قوم او نورو اقوامو تر منځ په ژوند كې د مشرۍ او لوړوالي پر سر دښمنۍ رامنځته كېږي او د دغو اړيكو پر خاوندانو دا عصبيت برلاسى مومي، پر دوى نفسي غوښتنې غلبه كوي او ځينې د دوى په ځينو نورو برلاسي كېږي. له دې امله دغه اړيكه غير انساني ده، ځكه دا اړيكه كه د بهرنيو دښمنيو لامل نه شي نو د خپلمنځي او كورنيو دښمنيو رامنځته كوونكې ده.

د دريو لاملونو له مخې دغه اړيكه فاسده ده: لومړى، ډېره ناوړه او ټيټه اړيكه ده، ځكه يو انسان له بل سره نه شي نښلولى او د پرمختګ پر لور يې نه شي روانولى. دويم، دا يوه عاطفي اړيكه ده، چې د بقا له غريزې څخه سرچينه اخلي او د نفس دفاع كوي. عاطفي اړيكه ډېر تغير او تبديل مومي او په هميشني ډول د يوه انسان له بل انسان سره د تړلو لپاره غوره نه ده. دريم، دا يوه لنډمهاله اړيكه ده، چې د دفاع پر مهال رامنځته كېږي او د ثبات پر مهال چې د انسان اصلي حالت دى، دغه اړيكه هېڅ نشته. نو له همدې امله د انسانانو تر منځ د تړاو وړتيا نه لري.

همدا راز قومي اړيكه هم د دريو لاملونو له مخې فاسده ګڼل كېږي: لومړى دا چې قبيلوي اړيكه ده او انسان له بل سره د پرمختګ په لاره كې نه شي تړلى. دويم دا چې يوه عاطفي اړيكه ده، چې د پايښت له غريزې څخه سرچينه اخلي او د مخكښۍ او سيادت مينه پنځوي او دريم دا چې غير انساني اړيكه ده، ځكه د دوستۍ پر ځاى د چوكۍ پر سر دښمني را منځ ته كوي. نو له دې امله د انسانانو تر منځ د تړاو اړيكه نه شي كېداى.

همدارنګه له هغه فاسدو اړيكو څخه چې شتون يې د خلكو تر منځ د اړيكې په توګه متصور دى، مصلحتپالنه او روحي اړيكه ده. روحي اړيكه هغه اړيكه ده چې هېڅ داسې نظام نه لري چې سرچينه ترې واخلي. د مصلحتپالنې اړيكه يوه لنډ مهاله اړيكه ده، چې انسانان نه شي سره تړلى، ځكه دا د لويو ګټو د لاس ته راوړلو لپاره جوړجاړى دى او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصلحت د ترجیح پر مهال یې شتون ناشونی کېږي. کله چې مصلحت تر لاسه شو او یا له منځه لاړ، دغه اړیکه هم له منځه ځي او وړباندې راټول شوي انسانان یو له بل څخه پاشل کېږي، ځکه دا د مصلحت له ختمېدو سره سمه پای ته رسېږي. نو ځکه دغه اړیکه د هغې خاوندانو ته ډېره خطرناکه ده.

بل ناوړه ټراو روحي اړیکه ده، چې هېڅ داسې نظام نه لري چې سرچینه ورڅخه واخلي، د ژوند په ډګر کې نه، بلکې د تدین پر مهال رامنځته کېږي. نو ځکه یوه جزیي غیر عملي اړیکه ده، له همدې امله د دې وړتیا نه لري چې د انسانانو تر منځ د هغوی د ژوند په چارو کې د یوې اړیکې په څېر پاتې شي. مثلاً د نصرانیت عقیده په اروپا کې د ولسونو د ټراو اړیکه نه شي کېدای، سره له دې چې ټول نصرانیان دي، ځکه دا یوه روحي اړیکه ده، چې هېڅ نظام نه لري.

لنډه دا چې دغه ټولې پورتنۍ اړیکې شنډې، بېکاره او بې اساسه دي، ځکه د انسانانو تر منځ په ژوند د پرمختګ لپاره د ټراو لامل نه شي کېدای او د انسانانو لپاره په ژوند کې د کار وړ او د پرمختګ لپاره یوازینۍ اړیکه هغه عقلي عقیده ده چې نظام ترې جوړېږي او دا مبدئي (ایډیالوژیکه) اړیکه ده.

مبداء (ایډیالوژي) هغه عقلي عقیده ده، چې نظام سرچینه ورڅخه اخلي او عقیده د کایناتو، انسان، ژوند، له ژونده مخکې، وروسته او له ژوند څخه مخکې او وروسته سره اړیکې په اړه ټولیز فکر دی. هغه نظام چې له دغې عقیدې څخه سرچینه اخلي، د انسانانو د ستونزو د هوارې لارې چارې دي او د دغو حل لارو د اجرا کیفیت، د عقیدې ټینګه ساتنه او د مبداء د لېږدونې کیفیت بیانوي. نو د اجرا د کیفیت، د عقیدې د ساتنې او د دعوت د لېږد لپاره طریقه لري او طریقه بلله کېږي او له دې پرته خپله عقیده او نورې حلالارې فکره بلل کېږي. نو ځکه مبداء (ایډیالوژي) فکره او طریقه ده.

مبداء (ایډیالوژي) اړینه ده چې د یوه شخص په ذهن کې راپیدا شي، یا د الله سبحانه وتعالی په وحې سره، چې په رسولو او تبلیغ یې ورته امر کېږي. یا د عبقریت په واسطه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه شخص کې را پیدا کېږي. نو هغه مبداء (ایډیالوژي) چې د انسان په ذهن کې د وحې له لارې رامنځته شي سمه ده، ځکه د کایناتو، ژوندانه او انسان د خالق له لوري ده او هغه الله سبحانه وتعالی دی او دا قطعي مبداء (ایډیالوژي) ده. هغه مبداء چې د یوه شخص په ذهن کې د عبقریت په واسطه رامنځته کېږي، باطله مبداء (ایډیالوژي) ده، ځکه له هغه محدود عقل څخه رامنځته شوې، چې پر ټول وجود احاطه نه لري. د انسان فهم د تنظیم لپاره له هغه چاپیریال سره په ټکر کې کېږي، چې انسان ژوند پکې کوي. اختلاف، تناقض او توپیر رامنځته کوي، ځکه له چاپېریال څخه داسې نظام اخلي چې د انسان د بدبختۍ لامل کېږي. نو ځکه هغه مبداء یا ایډیالوژي چې د شخص په ذهن کې رامنځته کېږي، د هغې عقیده او هغه نظام چې ورڅخه اخیستل شوی، دواړه باطل دي.

له همدې امله د مبداء بنسټ له کایناتو، انسان او ژوند څخه ټولیزه او کلي فکره ده، دا طریقه ده چې مبداء په ټولنه او ژوند کې د هغې په واسطه شتون مومي او عملي کېږي او دا د دې فکرې لپاره یو لازمي امر دی، چې مبداء یې باید ولري. دا چې کلي فکره باید اساس او بنسټ جوړ کړي، هغه عقیده ده، فکري قاعده ده، فکري قیادت دی او په همدې اساس انسان فکري تګلاره جوړوي چې په دې سره ټول افکار بناء کېږي او هم یې د ژوندانه د ستونزو حل ورڅخه سرچینه اخلي او د طریقې شتون یو حتمي او اړین امر دی. هغه نظام چې له عقیدې څخه سرچینه اخلي او د معالجو د اجرا کیفیت، د عقیدې د ساتنې کیفیت او د مبداء د لېږدولو لپاره د دعوت او بلنې د کیفیت بیان پکې نه وي تضمین شوی، نو دا خو بیا یوه پوچه، خیالي، فرضي او تشه فلسفه بلل کېږي، چې د کتابونو په منځ کې د پاڼو پر مخ به مسجله پرته وي، خو په ژوند کې به یې هېڅ اغېز نه وي. له همدې امله له یوې رښتینې عقیدې، د ستونزو له حل او د هغې د پلي کېدو له لارې (طریقې) پرته مبداء (ایډیالوژي) نه شي جوړېدای. یوازې په دې چې یوه مبداء عقیده او نظام ولري د هغې پر صحت دلالت نه کوي، بلکې یوازې پر دې دلالت کوي چې دا یوه مبداء ده او پر بل څه دلالت نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه چې د مبداء پر صحت او بطلان دلالت کوي، هغه د مبداء عقيده ده، چې صحيح ده که باطله، څکه عقيده هغه فکري قاعده ده، چې ټول افکار ورباندې ولاړ دي، چې ټول لرليدونه ټاکي، د هرې ستونزې حل په کې شتون لري او د هر څه طريقه پکې روښانه وي. که دغه فکري قاعده سمه وي، نو مبداء به هم صحيح وي او که فکري قاعده يې باطله وي، نو مبداء هم له بنسټه باطله ده.

فکري قاعده، چې کله د انسان له فطرت سره سمون ولري او پر عقل ولاړه وي، نو دا قاعده سمه ده او کله چې د انسان له فطرت سره مخالفه وي او پر عقل نه وي ولاړه، نو باطله قاعده بلل کيږي. له انساني فطرت سره د فکري قاعدې د سمون معنا دا ده، چې د مدبر خالق عبادت او هغه ته احتياج د انسان په فطرت کې اړتيا ده او هغه ذات ته بايد د اړتيا له مخې سر ټيټ کړي. يا په بل عبارت د تدين له غريزې سره سمون ولري او پر عقل ولاړه وي، په دې معنی، چې پر حل وسط او ماده نه وي ولاړه.

که موږ نړۍ ته هراړخيز نظر وکړو، تر دريو ايډيالوژيو ډېرې پکې نشو موندلای: پانگوالي، اشتراکيت يا سوسياليزم او اسلام، لومړۍ دوې ايډيالوژۍ يو دولت يا څو دولتونه لري، چې دغه ايډيالوژۍ نورې نړۍ ته ليږدوي. دريمه هغه هيڅ دولت نه لري، چې نړۍ ته يې ولېږدوي، يوازې افراد يې په ولسونو کې ليږدوي، سره له دې په نړيواله توگه د ځمکې په کره کې شتون لري.

پانگوالي، له ژوند څخه د دين د بېلتون پر اساس ولاړه ده او دغه فکره يې عقيده جوړوي، همدا يې فکري قيادت دی، همدغه يې فکري قاعده ده، د دې فکري قاعدې له مخې انسان د ځان لپاره خپله خپل د ژوندانه نظام جوړوي. له دې امله د انساني آزاديو له ساتنې پرته يې بله چاره نشته، هغه د عقيدې آزادي، د بيان آزادي، د ملکيت آزادي او شخصي آزادۍ دي. د ملکيت له آزادۍ څخه يې پانگوالي اقتصادي نظام رامنځته کړی، له همدې امله پانگوالي د دې ايډيالوژۍ مهمه او ډېره برخه جوړوي او دا هم د دې ايډيالوژۍ له عقيدې څخه اخيستل شوې ده. له همدې امله دغې ايډيولوژۍ يا مبداء ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانگوالي ويله کېږي، ځکه چې هر څه د هغې د ډېرې او ښکاره برخې په نوم نومول کېږي.

خو هغه ډيموکراسي چې دغه ايډيالوژي يا مبداء يې له ځان سره لري، له دې امله رامنځته شوې ده چې انسان ځان ته خپله نظام جوړوي، له همدې امله امت د ځواك مصدر دی، نظامونه وضع کوي، حاکم په اجاره نيسي، ترڅو پر دوی حکم وچلوي. کله چې امت اراده وکړي همغه مهال حکم ورڅخه اخلي، هغه نظام وضع کوي چې غواړي يې، ځکه حکم د ولس او حاکم تر منځ يو اجاره يي عقد دی، ترڅو په هغه نظام باندې حکم وکړي چې ولس ورته وضع کړی دی.

سره له دې چې ډيموکراسي د پانگوالۍ له مبداء څخه ده، د هغې تر اقتصادي نظام څخه پکې لويه او متبارزه نه ده، ځکه په لويديځ کې اقتصادي نظام پر حکومتولۍ اغېز لري او د پانگوالو لپاره يې سر ټيټ کړی او غاړه يې ورته ايښې ده. آن تر دې چې پانگوال د دوی د هغو خاورو اصلي حکام او چارواکي دي کومو چې پانگوالي ايډيالوژۍ ته غاړه ايښې ده. همدا راز ډيموکراسي يوازې په همدې مبداء پورې تړلې نه ده، ځکه بل خوا ته کمونيستان هم د ډيموکراسۍ نارې وهي او امت ته د حکم پر ورکولو گويا دي، ځکه نو تر ټولو دقيقه دا ده چې دا مبداء بايد پر پانگوالۍ اطلاق شي.

د دغې مبداء په را منځته کېدو کې اصلاً په اروپا او روسيه کې د قيصرانو او شاهانو له خوا دين د ولسونو د غولولو، ظلم، وينې تويونې لپاره د يوې وسيلې په توگه وکارول شو، دوی به له روحانيونو څخه د دغه کار لپاره د وسيلې په توگه کار اخيست. نو د دې سختې مبارزې په ترڅ کې داسې فيلسوفان او پوهان منځته راغلل، چې ځينو له يوه سره له دين څخه انکار وکړ، خو بلې ډلې که څه هم له دين څخه انکار ونه کړ، خو له ژوند څخه يې د دين د بيلتون غږ پورته کړ. آن تر دې چې د ډېرو فلاسفه‌وو او مفکرينو نظر په دې يوه گونې فکره باندې ودرېد، چې نور به دين له ژوند څخه بېل وي، په پايله کې يې په طبيعي ډول دين له دولت څخه بېل کړ. نظر په دې ودرېد چې پر دين به نور د اعتراف او انکار بحث نه کېږي، په بحث کې د دې د وجوب حصر راغی چې دين له ژوند څخه بېل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا فکره د روحانیونو او له دین څخه د منکرانو یا روڼ اندو تر منځ یوه منځنۍ لاره بلل کېږي. روحانیونو اراده درلوده چې هر څه باید د دین په نامه د دوی تابع وي او له دین څخه منکرانو یا روڼ اندو له روحانیونو څخه خلاصون غوښت، دوی له دین څخه انکار نه کاوه؛ خو په ژوند کې یې د لاسوهنې حق نه ورکاوه او دین یې له ژونده بېل کړ. دغه عقیده دوی ته هغه فکري قاعده وګرځېده، چې ټول افکار یې ورباندې درېدل، د هغې پر بنسټ یې فکري لیدلوری او له ژوند څخه یې انسان ته لرلید ټاکه، د ژوند ټولې ستونزې یې پرې حلولې او دا هغه فکري قیادت دی چې غرب یې نړۍ ته لېږدوي او نړیوال ورته رابولي.

له ژوند څخه د دین د بېلتون عقیده پر دې یو ضمني اعتراف دی، چې د دین په نامه هم یو شی شته دي، یعنې د کایناتو، انسان او ژوندانه لپاره یو خالق شته، د آخرت ورځ شته، ځکه د دین اصل او ماهیت د یوه دین په توګه همدغه دی، چې دغه منل بیا له کایناتو، انسان، ژوندانه او له ژوندانه څخه مخکې او وروسته په خپله د یوې فکرې ورکول دي، ځکه چې دغه د دین وجود نه نفي کوي، بلکې کله چې یې له ژوندانه څخه بېلوي، ضمناً یې په وجود اعتراف هم کوي. خو په پایله کې د دین موجودیت ثابت کړي او دا فکره ورکړي، چې دغه ژوند له مخکې او وروسته له ژوند سره هېڅ تړاو نه لري، دا مهال د دین او ژوند د بېلتون خبره کوي، چې دین یوازې د خالق او فرد تر منځ اړیکه ده. له دې امله (له ژوند څخه د دین د بېلتون) عقیده په شامل مفهوم سره، له کایناتو، انسان او ژوند څخه کلي فکره کېږي او له همدې ځایه پانګوالي مبداء یا ایډیولوژي لکه څنګه چې څرګنده شوه، د نورو ایډیالوژیو په څېر یوه ایډیالوژي ده.

خو اشتراکیت او کمونېزم بیا داسې ګڼي، چې ژوند، انسان او ټول کاینات یوازې ماده دي، چې دغه ماده د دې شیانو اصل او بنسټ بلل کېږي او د مادې له بشپړوالي او پرمختګ څخه هر شی منځته راغلي. د مادې تر شا بیا هېڅ مطلق څیز نشته او دغه ماده په خپله ازلي او قدیمه ده، هېچا نه ده پیدا کړې، په خپله منځته راغلې، یعنې واجب الوجود ده. له همدې امله څیزونه د خالق مخلوق نه ګڼي، یعنې په څیزونو کې له ټولې روحي

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخې څخه انکار کوي او داسې تعبيروي چې د هغه پر وجود اعتراف ژوند ته خطر دی، له همدې امله دين د خلکو او ملتونو تباه کوونکي توکي يا افيون بولي او له عملي کولو څخه يې خلک منع کوي. دوی له مادې پرته د نورو شيانو پر وجود باندې ايمان نه لري. آن فکر هم پر دماغ د مادې انعکاس بولي، ماده د فکر اصل ګڼي، د هر څه بنسټ يې بولي، لنډه دا چې ماده او د مادې بشپړوالی او پرمختګ هر څه رامنځته کوي. نو د دې پوهې له کبله دوی د خالق شتون نه مني او ماده يو ازلي شی بولي، له ژوندانه مخکې او وروسته له هر شي انکار کوي او له ژوند پرته پر بل څه اعتراف نه کوي.

د انسان، کايناتو او ژوندانه په اړه د بنسټيز ليد په اړه د دغو دواړو ايډيالوژيو پر خپلمنځي اختلاف سربېره پر دې متفق دي، چې د انسان لوړ ارزښتونه او لوړې موخې هغه دي، چې انسان يې پخپله ځان ته ټاکي. نېکمرغي او سعادت دا دی چې څومره سړی له بدني څيزونو څخه په ډېره پيمانه برخمن وي، ځکه د دوی په نظر همدا د نېکبختۍ وسيله ده، بلکې په خپله همدا نېکمرغي هم ده. دواړې ايډيولوژۍ دا مني، چې انسان ته بايد په دغه لار کې هر ډول شخصي آزادي ورکړل شي، ترڅو په څيزونو کې داسې تصرف وکړي، څنګه يې چې زړه غواړي او اراده يې لري، تر هغې چې په خپلو کړو وړو کې نېکمرغي ويني. نو له همدې امله دا دواړه مفکورې يا ايډيولوژۍ شخصي کړه وړه او شخصي آزادۍ سپېڅلې بولي.

خو دا دواړې مبداوې په خپل منځ کې د فرد يا وګړي او ټولني يا اجتماع په اړه ځانګړي ليدونه لري او د دوی لارې سره بېلوي. پانګوالي يوه فردي مبدأ ده، چې له نظره يې ټولنه يوازې د وګړو مجموعه او ټولګه ده. ټولنې ته د دويم نظر په سترګه نه ګوري، بلکې فرد ته خپل نظر ځانګړی کوي. له همدې امله دا واجبوي چې د فرد لپاره آزادۍ تضمين کړي. له همدغه ځايه د عقيدې آزادي يو له هغه څه څخه وګرځول شوه چې په تقدس ورته قايل وو، همدا راز اقتصادي آزادي مقدسه ده. پر دغو آزاديو د هغوی د فلسفو له مخې تقيد نه کوي، بلکې د دولت له مخې وربانديې تقيد کوي چې دغه آزادۍ يې ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تضمین کړې دي او دولت دغه مقیدوالي د قانون په ټینګښت او د پوځیانو په زور عملي کوي. مګر دولت په دې کې یوازې د وسیلې رول لري، نه د هدف، له همدې امله په پایله کې سیادت د افرادو دی نه د ټولنې. نو په همدې بنسټ پانګوالي ایډیالوژي خپل فکري قیادت له ژوند څخه د دین د بېلوالي پر فکر لېږدوي، د هغه پر اساس د هغه په نظامونو باندې حکم کوي، خلک ورته رابولي او هڅه کوي ترڅو په هر ځای کې یې پلې کړي.

خو اشتراکیت – چې کمونېزم یې یوه برخه ده- داسې مبدأ یا ایډیولوژي ده، چې ټولنه د بشر او له طبیعت سره د هغه د اړیکو عامه مجموعه بولي، دا حتمي او محدودې اړیکې دي، چې دوی ورته په حتمي او عضوي ډول غاړه ږدي. دا مجموعه ټوله یو شی ده: طبیعت، انسان، او اړیکې ټول یو شی دي، یو له بل څخه بېل اجزاء نه دي. نو انسان طبیعت د خپل شخصیت یو اړخ بولي، دا هغه اړخ دی چې په خپل ذات کې یې له ځان سره لري. له همدې امله انسان پرمختګ نه شي کولای خو چې د شخصیت په دغه اړخ پورې یې اړیکه پیدا کړې وي او هغه طبیعت دی، ځکه له طبیعت سره اړیکه له خپل نفس سره د څیز اړیکه ده. له همدې امله ټولنه یوه واحده مجموعه ده چې ټوله په ټولیز ډول واحد پرمختګ کوي او فرد د دغه پرمختګ په پیروۍ داسې دوران ورپسې کوي لکه نټ چې په ټایر پسې تاوېږي. پر همدغه اساس د دوی په نزد د فرد لپاره نه عقیدوي او نه اقتصادي آزادي شته. نو عقیده په هغه څه پورې مقیده ده چې دولت یې اراده لري، اقتصاد هم په هغه څه پورې تړلی دی چې دولت یې اراده لري. نو ځکه دولت هم د هغه څه یوه برخه ده چې مبداء یې سپېڅلی ګڼي. له دغې مادي فلسفې څخه یې د ژوند نظامونه راوتلي دي، اقتصادي نظام یې لومړنی اساس ګرځولی او هغه د ټولو نظامونو لپاره عام مظهر دی.

نو له دې کبله اشتراکي یا له هغه څخه کمونیستي مبداء یو فکري قیادت لېږدوي، چې هغه مادي قیادت او مادي پرمختګ دی او پر بنسټ یې نظامونه جوړوي، دعوت ورته کوي او هڅه کوي چې په هر ځای کې یې پلې کړي.

خو اسلام بیا دا بیانوي چې د دغه طبیعت، انسان او ژوند تر شا خالق او پیدا کوونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذات شته، چې دا هر څه یوازې ده پیدا کړي دي، هغه الله سبحانه وتعالی دی. نو ځکه یې د الله سبحانه وتعالی پر وجود ایمان د اعتقاد بنسټ دی. همدغې عقیدې بیا روحي ناحیه ورته ټاکلې ده، هغه دا چې انسان، ژوند او طبیعت د یوه خالق مخلوق بلل دي، نو له همدې کبله یې له طبیعت سره تړاو په دې صفت دی چې د خالق مخلوق دی او دا په طبیعت کې روحي ناحیه ده. او د ژوند اړیکه له خالق سره په دې اساس چې د خالق مخلوق دی، په ژوند کې روحي ناحیه ده. د مخلوق انسان اړیکه له خالق سره په انسان کې روحي ناحیه ده، له همدې ځایه روح له الله سبحانه وتعالی سره د انسان د اړیکې موندل دی.

پر الله سبحانه وتعالی ایمان دا واجبوي چې پر محمد صلی الله علیه وسلم، د هغه په رسالت او نبوت، دا چې قرآن کریم د الله سبحانه وتعالی کلام دی، له ایمان سره نژدې شي. نو پر ټولو هغو څیزونو چې محمد صلی الله علیه وسلم راوړي دي، ایمان واجبیږي. له همدې امله اسلامي عقیده حکم کوي چې له ژوند څخه په مخکې، چې الله سبحانه وتعالی دی، ایمان راوړي او پرېکړه کوي چې پر راتلونکي ژوند هم ایمان راوړي، چې هغه د قیامت ورځ ده او انسان د دنیا په دغه ژوند کې د الله سبحانه وتعالی پر امرونو او نواهیو پورې مقید دی. دا د ژوند له مخکې او وروسته سره اړیکه ده، د دغو اوامرو په سرته رسولو او له نواهیو څخه د ځان ساتنې څخه پر پیروۍ او محاسبه مقید دی او دا د ژوند له مابعد سره اړیکه ده. له همدې امله پر مسلمان حتمي ده چې د اعمالو د سرته رسولو پر مهال له الله سبحانه وتعالی سره اړیکه درك کړي. نو اعمال به د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم ترسره کوي. همدا د روح او مادې د یو ځای کولو په معنی ده او د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو له مخې عمل کول هغه موخه ده چې د الله سبحانه وتعالی رضا او خوښي بلل کیږي. مقصوده موخه ورڅخه هغه ارزښت دی چې عمل یې رامنځته کوي.

نو له دې کبله د ټولنې د ساتنې لپاره لوړې موخې د انسان په لاس نه شي جوړېدای، بلکې هغه د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي، هغه ثابتې موخې چې نه بدلون مومي او نه پرمختګ کوي. نو د انسان د نوعې، عقل، انساني کرامت، نفس، فردي ملکیت، دین،

(c) ketabton.com: The Digital Library

امن او دولت ساتنه، د ټولنې د ساتنې لپاره لوړې موخې دي، چې بدلون او پرمختګ ورسره نه شي یو ځای کېدای. نو د دغو ثابتو موخو د ساتنې لپاره یې حدود او عقوبات وټاکل او د دغو موخو ساتنه او عملي کول واجب وګڼل شول، ځکه دا د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي، نه د دې له امله چې دوی مادي ارزښتونه را منځته کوي. پر همدغه اساس مسلمان او اسلامي دولت خپل ټول اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو سره سم ترسره کوي، ځکه دا هغه څه دي چې د انسان ټولې چارې تنظیموي. د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم عمل کول، مسلمان ته اطمېنان او ډاډ رامنځته کوي او ځکه نو سعادت د جسد اشباع او هغه ته متاع ورکول نه دي، بلکې د الله سبحانه وتعالی راضي کول دي.

مګر عضوي اړتیاوې او غریزې هم اسلام داسې تنظیم کړې دي، چې ټولې اړتیاوې یې اشباع کوي؛لوږه، د نوعې غریزه، د تدین غریزه او یا دې ته ورته نور حاجات. مګر داسې نه چې ځینې د ځینو نورو پر ځای مړې کړي، نه د ځینو په محرومیت او ځینو په مړښت او یا په ټولو دا ډول اطلاق، بلکې ټولې یې تنظیم کړې دي او ټولې یې د یوه دقیق نظام له مخې مړې کړې دي، چې انسان ته یې سوکالي او ډاډ ورکړی او د غریزو او حیواني درك له پلوه یې د انسان او حیوان تر منځ توپیر راوستی دی.

د دغه تنظیم د تضمین لپاره، اسلام ټولنې د کُل په اعتبار ګوري نه د برخو او اجزاوو په څېر او فرد ته د دغه جماعت د یوه نه بېلېدونکي جز په اعتبار ګوري. مګر د هغه جزئیت له جماعت څخه داسې نه دی لکه د نټ جزئیت په ټایر کې، بلکې انسان له کُل څخه یو جز دی، لکه لاس چې د جسم یو جز دی. له دې امله اسلام فرد د جماعت د یوه جز په صفت معنی کړی دی، نه داسې فرد چې له ټولنې څخه بېل وي. په داسې توګه چې انسان د دغه ټولې په محافظت کې مرستندوی واقع شي، په ورته وخت کې یې په جماعت کې بللی، نه د داسې کُل په څېر چې اجزا ونه لري، بلکې داسې کل چې له اجزاوو څخه جوړ شوی وي، لکه افراد چې د جز په څېر ټولنې د ساتنې لامل شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي:

«مَثَلُ القَائِمِ عَلَي حُدُودِ اللهِ والوَاقِعِ فِيهَا كَمَثَلِ قَومٍ استَهَمُوا عَلَي سَفِينَةٍ فَأَصَابَ بَعضُهُم أَصَابَ بَعضُهُم أَعلاهَا وبَضُهُم أَسفَلَهَا، فَكَانَ الَّذِينَ في أَسفَلِهَا إِذَا استَقَوا مِنَ المَاءِ مَرُّوا عَلَي مَن فَوقَهُم، فَقَالُوا: لَو أَنَّا خَرَقنَا في نَصِيبِنَا خَرقاً ولَم نُؤذِ مَن فَوقَنَا، فَإِن تَرَكُوهُم وَ مَا أَرَادُوا هَلَكُوا جَمِيعاً، وَ إِن أَخَذُوا عَلَي أَيدِيهِم نَجَوا و نَجَوا جَمِيعاً.» (رواه البخاري)

ژباړه: *د هغه چا مثال چې د الله حدود قايموي او د هغه چا چې په هغو کې واقع وي، د هغه قوم په څېر دی چې پر کښتۍ پچه واچوي، نو يو شمېر ته پورتنۍ برخه ورسېږي او نورو ته ښکتنۍ برخه. کله چې د لاندينۍ برخې افراد اوبه اخلي، نو د پورتنۍ برخې له لارې تېرېږي، ځکه نو دوی وايي، که موږ په خپله برخه کې (د اوبو اخيستلو لپاره) سوری وکړو، د پورتنۍ برخې خلک به هم له تکليف څخه خلاص شي. که د دوی د دغه کار مخه ونه نيسي، نو ټول به هلاك شي او که يې له دغه عمل څخه منع کړل، دوی او نور ټول وګړي به له هلاکت څخه وژغورل شي.*

همدغه د فرد او ټولنې په اړه ليد او نظر دی، چې ټولنې ته ځانګړی مفهوم وربښي، ځکه دا خلك د جماعت اجزا دي، اړينه ده چې دوی بايد داسې افکار ولري ترڅو يې يو له بل سره وتړي. د هغو له مخې به ژوند کوي، دوی به واحد احساسات ولري، چې له هغو څخه به اغېزمن وي او د هغو له مخې به هڅول کېږي او دوی به واحد نظام ولري، چې د ټولو د ژوند ستونزې يې ورحل کړې دي.

له همدې ځايه اجتماع يا ټولنه له انسان، افکارو، احساساتو او نظامونو څخه جوړه شوې ده. او انسان هم په ژوند کې پر دغو افکارو، احساساتو او نظامونو مقيد دی. له دې امله مسلمان د ژوند په هر څه کې پر اسلام مقيد دی او دی مطلقې آزادۍ نه لري.

نو د مسلمان عقيده د اسلام په حدودو کې مقيده ده، نه مطلقه. له همدې امله ارتداد يې لويه ګناه بلل کېږي، که له ارتداد څخه وانه وړي، د قتل مستحق کېږي. شخصي ناحيه هم د اسلام په نظام پورې تړلې ده، له همدې امله زنا هغه ګناه ده چې له مهربانۍ پرته، له تشهير سره مجازات کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿...**وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ**﴾ (النور: ۲)

ژباړه: *ترڅو د دوی دواړو عذاب يوه ډله مومنان ووينې.*

همدارنگه د شرابو څښل يو لوی جرم دی چې څښونکي ته يې سزا ورکول کېږي، پر نورو خلکو تېری کول هم يو جرم دی، چې د جرم د نوعيت له مخې لکه قذف، قتل او دې ته ورته نور جرمونه، بېلابېلې سزاگانې لري. اقتصادي ناحيه هم په شرع او هغو اسبابو پورې مقيده ده چې تملك يې فرد ته مباح گرځولی دی او د دغه فردي ملکيت په حقيقت سره شارع کولی شي چې هغه ته له هغه عين څخه د گټې اخيستلو اجازه ورکړي. له دغو قيدونو څخه وتل جرم بلل کېږي چې د نوعيت په توپير سره توپير مومي لکه غلا، غصب او دې ته ورته نور. د دې لپاره اړينه ده چې دولت موجود وي او دغه جماعت او فرد به ساتي، نظام به په بشپړه توگه پلي کوي. دغه راز اړينه ده چې د قبولې کړې مبداء اغېز يې موجود وي، ترڅو خلك په خپله په طبيعي ډول نظام وساتي. له همدې امله مبداء هغه څه ده چې دوی ورپورې تړلي دي او ساتي يې او دولت يې پلی کوونکی دی. د دې لپاره سيادت د شرعې دی نه د دولت او امت، که سلطه د امت شي او مظهر يې په دولت کې وي، نو د تنفيذ طريقه يې نظام دی، چې دولت بلل کېږي. که پر فرد اعتماد له الله سبحانه وتعالی څخه د مومن په تقوا و، ترڅو اسلامي احکام عملي کړي، نو دولت ته اړينه ده چې هغه تشريع وکړي چې دولت يې عملي کوي او د مومن فرد لپاره بايد داسې توجيه شي، ترڅو اسلام له الله سبحانه وتعالی څخه په تقوا عملي کړي. له همدې ځايه اسلام عقيده او نظامونه دي، د اسلام مبداء فکره او طريقه ده، چې د همدغې فکرې له جنسه ده. نظام يې هم له همدغې عقيدې څخه سرچينه اخيستې ده، فرهنگ يې هم په ژوند کې ټاکلې چوکاټ لري. د دعوت په لېږدولو کې يې طريقه دا ده چې دولت يې بايد عملي کړي، ترڅو فکري قيادت نړۍ ته ورسوي او همدا د اسلامي نظام د فهم لپاره بنسټ شي او عمل ورباندې وکړي. عمل هم بايد په بشپړه توگه کې وي په داسې ډول چې پر اسلامي نظام حکم وشي، اسلامي دعوت خپور کړي، ځکه د اسلامي نظام پلي کول پر غير مسلمانانو د دعوت عملي طريقه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، په تحقیق سره د دا ډول پلي کولو لوی اغېز د دغه لویې ګرد چاپېره اسلامي نړۍ په رامنځته کولو کې موجود و.

لنډه دا چې په نړۍ کې درې ایډیالوژۍ یا مبداء ګانې شته دي: پانګوالي، اشتراکیت چې له هغه څخه کمونېزم نشأت کړی او درېیمه یې اسلام ده. دغه هره ایډیالوژي ځانګړې عقیده لري، چې نظامونه یې ورڅخه جوړ شوي دي، دوی په ژوند کې د انسان د اعمالو لپاره مقیاس او معیار لري، له ټولنې څخه ځانګړی نظر او لید لوری او د نظام د تنفیذ لپاره ځانګړې طریقه لري.

خو د کمونیزم مبداء د عقیدې له پلوه داسې ده، چې ماده د اشیاوو اصل بولي، د دوی په نظر ټول شیان د مادې له پرمختګ او پراختیا څخه لاس ته راغلي دي. پانګوالي مبداء بیا وایي، چې باید دین له ژوند څخه جلا کړي، په پایله کې دین له دولت څخه بېلېږي. نو پانګوال دا بحث نه کوي چې آیا خالق شته او که نه، بلکې دوی دا بحث کوي چې خالق په ژوند کې هیڅ دخالت نه لري، برابره ده که د هغه ذات په شتون اعتراف وکړي او که انکار. له دې امله دوی ته د خالق د شتون منونکي او منکر په عقیده کې سره برابر دي، او هغه له ژوند څخه د دین بېلتون دی.

خو اسلام وایي چې الله سبحانه وتعالی د ټولو موجوداتو پیدا کوونکی او خالق دی او همدغه الله سبحانه وتعالی نبیان او رسولان له خپل دین سره انسانانو ته را استولي دي او دی به د قیامت په ورځ له انسانونو سره د کړو وړو حساب کوي. نو له دې امله د دوی عقیده پر الله سبحانه وتعالی، د هغه پر پرښتو، کتابونو، رسولانو او د آخرت پر ورځ او د قضا او قدر په خیر او شر چې د الله سبحانه وتعالی له لوري دی، پر دغو ټولو ایمان درلودل دي.

له عقیدې څخه د نظام او قانون د را ایستلو په هکله کمونېزم وایي، چې نظام باید د تولید له وسایلو څخه واخیستل شي، ځکه په یوه ټولنه کې کېدای شي چې تبر د تولید وسیله وي، له همدې څخه د غوڅولو نظام اخیستل کېږي او کله چې ټولنه د پانګوالی مرحلې ته پرمختګ وکړي نو آله یا ماشین د انتاج او تولید وسیله کېږي. له همدې څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانګوالی نظام اخلي، نو د دوی نظام له مادي پرمختګ څخه اخیستل کیږي. اما د پانګوالی مبداء وایي کله چې انسان دین له ژوند څخه بیل کړ، نو ورته اړینه ده چې د ځان لپاره د ژوند له ذات څخه نظام جوړ کړي. نو دوی نظام له هغو واقعیتونو څخه جوړوي چې د ځان لپاره یې وضع کړي دي. اما اسلام وایي چې الله سبحانه وتعالی دوی ته په ژوند کې نظام برابر کړی او محمد صلی الله علیه وسلم یې د دغه نظام د رسالت لپاره رالیږلی دی. نو لازمه او واجب ده چې انسان د هغه له مخې عمل وکړي، ستونزې وڅیړي او د حل لپاره یې له کتاب او سنتو څخه احکام استنباط کړي.

اما په ژوندانه کې د اعمالو د معیار او مقیاس په هکله بیا کمونیزم وایي چې همدغه مادیت یعنې مادي نظام د ژوند معیار دی او څومره چې پرمختګ کوي هومره معیار هم ورسره پرمختګ کوي. پانګوالي مبداء بیا په ژوندانه کې د اعمالو معیار منفعت یا ګټه بولي، چې په وسیله یې اعمال اندازه کیږي او پر همدغه اساس عمل کوي. اسلام په ژوندانه کې د اعمالو معیار حلال او حرام بولي، یعنې د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي، چې پر حلالو عمل کیږي او حرام پریښودل کیږي، چې هیڅ تغییر او بدلون نه مني او نه پکې منفعت کوم لاس لري، بلکې یوازې شریعت پکې حاکم ګرځول کیږي.

اما ټولنې ته په کتو سره کمونیزم داسې انګیري چې ټولنه له ځمکې، تولیدي وسایلو، طبیعت او انسان څخه د یوې عامې مجموعې په څېر جوړه شوې ده، چې دا ټول بیا له یوه څیز څخه جوړ شوي او هغه ماده ده، چې د طبیعت له پرمختګ سره انسان هم پرمختګ کوي، بیا ټوله ټولنه هم ورسره پرمخ ځي. له همدې امله ټولنې مادي پرمختګ ته غاړه ږدي او انسان یوازې باید تناقضات وومي، چې دغه پرمختګ بېړنی کړي او کله چې ټولنه پرمختګ وکړي، د هغې په پرمختګ سره وګړی هم پرمختګ کوي. نو داسې له هغې سره دوران کوي لکه نټ په ټایر کې.

پانګوالي مبداء وایي چې ټولنه له وګړو څخه جوړه شوې ده، کله چې د وګړي چارې تنظیم شي، نو د ټولنې چارې هم تنظیمیږي. نو له همدې امله اړینه ده چې یوازې وګړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته پام وکړي، نو دولت د وګړي لپاره کار کوي، له همدغه امله پانګوالي فردي مبداء ده.

خو اسلام د ټولنې اساس عقیده بولي، چې افکار او احساسات له ځان سره لېږدوي، نظامونه ورڅخه سرچینه اخلي. نو دا مهال اسلامي افکار او احساسات رنګ پیدا کوي، پر خلکو اسلامي نظام پلی کېږي، اسلامي ټولنه جوړېږي. له همدغه امله ټولنه له انسان، افکارو، احساساتو او نظامونو څخه جوړه شوې ده. انسان یوازې له بل انسان سره ټولی یا جماعت جوړوي، بلکې ټولنه نه شي جوړولای مګر په هغو افکارو چې انسان یې له ځان سره لېږدوي، په هغو احساساتو چې له انسان سره شته او په هغو نظامونو چې وربانديې پلي کېږي، ځکه هغه څه چې د یوه انسان او بل انسان تر منځ اړیکه پیدا کوي هغه مصلحت دی، نو که په همدغه مصلحت سره افکار متحد شول او یا هم احساسات متحد شول نو رضا او غضب یې هم متحد کېږي او که هغه نظام چې د دوی ستونزې ورحلوي سره متحد او یو شي، نو د یوه انسان اړیکه له بل انسان سره رامنځته شوه. که افکار یې د مصلحت په اړه مختلف شول یا یې احساساتو توپیر پیدا کړ، رضا او غضب یې نه شي سره متحد کېدای او که په هغه نظام کې چې د دوی ستونزې ورحلوي، توپیر رامنځته شو، د دوی تر منځ اړیکه نه شي رامنځته کېدای، نو وروسته ټولنه نه شي رامنځته کېدای، ځکه ټولنه له انسان، افکارو، احساساتو او نظامونو څخه جوړه شوې ده، چې د دوی تر منځ اړیکه او تړاو رامنځته کوي او جماعت یا ټولی پر ټاکلې ټولنه بدلوي.

نو اوس که ټول خلک مسلمانان وي، خو افکار یې پانګوالي او ډیموکراسي وي او احساسات یې روحي، کهنوتي او وطني وي او هغه نظام چې پر دوی پلی کېږي، پانګوالي او ډیموکراسي وي، نو دا ټولنه غیر اسلامي ټولنه بلل کېږي، که ډېری اهل یې مسلمانان هم وي.

اما کمونیستي مبداء یا ایدیولوژي د کمونیستي نظام د پلي کېدو له پلوه، یوازې دولت د لښکر په زور او د قانون په ځواك سره نظام پلی کوي او له فرد او ټولنې څخه چارې اخلي، چې دا نظام ته پرمختګ ورکوي. پانګوالي مبداء بیا دولت د آزادیو څارونکی او چمتو کوونکی بولي، کله چې یو وګړی د بل پر آزادۍ تېری وکړي، نو دولت د دغه تېري مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیسي، ځکه دولت د آزادیو د تضمین لپاره رامنځته شوی. خو که یو فرد د بل پر آزادۍ تېری ونه کړي، خو حقوق یې واخلي او یا یې وغولوي، مګر د هغه په خوښۍ سره، دې ته تېری نه ویل کېږي، په دې کې دولت لاسوهنه نه کوي، نو له همدې امله دولت د آزادیو د تضمین لپاره موجود دی.

خو اسلام وایي، چې نظام به مومن وګړی د خپل ایمان او له الله سبحانه وتعالی څخه د تقوا له مخې نافذوي او دولت به یې د ټولي یا جماعت د عدالت په شعور پلی کوي، امت به له حاکم سره د امربالمعروف او نهی عن المنکر په وسیله مرسته کوي او د دولت به په ځواك او سلطه نظام نافذوي. دولت د جماعت او ټولي چارې سنبالوي او د فرد چارې تر هغه نه سنبالوي، ترڅو چې هغه یې له سرپرستۍ څخه عاجز نه شي، دغه نظام (د حللارو ټولګه) بدلون او اوښتون نه مني. کله چې د اجتهادونو پایلې ډېرې شي، نو دولت د شرعي احکامو د تبني صلاحیت لري.

د اسلام د مبداء فکري قیادت د انسان له فطرت سره سم دی، هغه په ژوروالي سره آسانه او د عملي کېدو وړ دی، د انسان زړه او عقل یې ژر درک کولی شي، ځکه تدین په انسان کې فطري دی او هر انسان په فطرت سره متدین دی او د هېڅ ځواک په وسیله له ده څخه دا فطرت نه شي اخیستل کېدای، ځکه هغه د یو انسان په بنسټ کې نغښتی. نو انسان په خپل طبیعت کې احساسوي چې دا ناقص دی او دلته تر دې بشپړ ځواك هم شته او دغه ځواك د تقدیس وړ دی، تدین د مدبر خالق لپاره د اړتیا احساس دی، هغه هم د انسان په تکوین کې د طبیعي عجز څخه رامنځته کېدونکی دی، هغه ثابته غریزه ده چې ټاکلې مرجع لري او هغه تقدیس دی. له همدې امله انسانان په ټولو عصرونو کې متدین وو او د یو څه عبادت به یې کاوه؛ د انسان، افلاکو، ډبرو، حیوان، اور او دې ته ورته څیزونو عبادت به یې کاوه. کله چې اسلام له خپلې عقیدې سره یو ځای راغی، د دې لپاره چې انسانیت د مخلوقاتو له عبادت څخه د هغه الله سبحانه وتعالی د عبادت لوري ته وباسي، چې هر څه یې پیدا کړي دي. کله چې مادي مبداء ظهور وکړ او د الله سبحانه وتعالی له وجود او

(c) ketabton.com: The Digital Library

روح څخه يې انکار کاوه، ونه توانېده چې دغه طبيعي تدين له منځه يوسي، بلکې د انسان تصور يې تر دې نور هم ځواکمن کړ. تقديس يې هم همدغه ځواك ته ور کړه کړ، دا ټول يې د ځواك تصور ته په مبداء او د هغې لېږد ته ورولېږدول، د هغه تقديس يې يوازې دغه دواړو ته ورکړ، لکه چې شا ته ګرځېدلي وي او د خلکو تقديس يې د الله سبحانه وتعالى له عبادت څخه د بنده ګانو عبادت ته ور نقل کړ. د الله سبحانه وتعالى د آيتونو تقديس يې د مخلوقاتو کلام ته ورکړ، نو دا ډول رجعيت په دې کې و. خو بيا هم ونه توانېدل چې د تدين فطرت له منځه يوسي، بلکې په غلطۍ سره يې په رجعي ډول وګرځاوه. له همدې امله د دوی فکري قيادت د انسان له طبيعت سره مخالف و او قيادت يې سلبي و. له همدې ځايه د سوسياليزم فکري قيادت له فطري پلوه وروسته پاتې کېدونکی و، بلکې دوی ورته د وړو، ډار شوو او زيانمو پام يې ځان ته اړاوه، وروسته پاتې کېدونکو، په ژوند کې ناکامو، کينه کښو او د شاذو عقلونو خاوندانو يې پيروي کوله. کله چې دوی د هغې ډياليکټيکي نظريې په اړه خبرې او بحث کوي، چې فساد او بطلان يې په عقل او حس دواړو مشاهده کېږي؛ مفکرين بلل کېږي. د ځواك او قوت په واسطه يې خلك خپلې مبداء ته تابع کول، له همدې امله يې تنګي، غوسه او غم را منځته کړ او داسې پاڅونونه او حرکتونه را پيدا شول، چې تخريب او پرېشاني يې تر ټولو مهم وسايل وو.

همدا راز د پانګوالي مبداء فکري قيادت د انسان د فطرت مخالف دی چې هغه فطرت تدين دی، ځکه د تدين فطرت په تقديس او په ژوند کې د انسان د اعمالو په تدبير کې راښکارېږي، ځکه انسان چې کله دغه تدبير کوي نو تناقض او اختلاف پکې له ورايه ښکارېږي او دا يې د عجز نښه ده. له همدې امله دا اړينه چې دين بايد د انسان په ژوند کې د هغه د اعمالو مدبر وي. نو له ژوند څخه د دين لرې کول د انساني فطرت خلاف عمل دی، ځکه په ژوند کې د دين معنى دا نه ده، چې دنيوي اعمال عبادات وګرځوي؛ بلکې په ژوند کې د دين معنى دا ده چې د الله سبحانه وتعالى له خوا امر شوی نظام هغه نظام دی چې انسان خپلې ورځنۍ ستونزې ورباندې هوارې کړي. دا نظام له هغې عقيدې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوتلی چې د انسان د فطرت لپاره مقرره شوې، نو له هغه څخه لرې کول او د داسې نظام اخیستل چې له هغې عقیدې څخه راوتلی وي چې د تدین له غریزې سره سمون نه مومي؛ د انسان د فطرت مخالف دی. له همدې امله د پانګوالۍ فکري قیادت له فطري پلوه ناکام او وروسته پاتې کوونکی دی، ځکه هغه د دین او ژوند په بیلتون او له ژوند څخه د تدین په لرې والي سره یو سلبي قیادت دی او دغه مسئله یې د الله سبحانه وتعالی د امر کړل شوي نظام د انساني ستونزو له حل څخه په لرې والي سره فردي موضوع ګرځولې ده.

اسلامي فکري قیادت له دې امله چې عقل یې پر الله سبحانه وتعالی د ایمان راوړو لپاره اساس ګرځولی دی، یو ایجابي قیادت دی، کله چې طبیعت، انسان او ژوند ته نظر وشي، په جزم او قاطعیت سره د الله سبحانه وتعالی وجود ته رسیږي چې دا ټول مخلوقات یې پیدا کړي دي، انسان ته دا ټاکي چې په خپل فطرت د هغه له مطلق کمال څخه بحث کوي. هغسې مطلق کمال چې نه په انسان، طبیعت او ژوند کې را منځته کېدای شي، بلکې عقل یې هغه ته لارښود کېږي، نو دا درك کوي او ایمان وربانديې راوړي.

اما کمونیستي فکري قیادت پر مادیت ولاړ دی، نه پر عقل، که دوی ته عقل ورسیږي، نو له فکر څخه وړاندې د مادې د شتون په ویلو او د هرڅیز لپاره د مادې په اصل ګرځولو سره، مادي دی. اما پانګوالي فکري قیادت پر هغه منځني حل ولاړ دی چې دوی ته له یوې پرلپسې نزاع او کشمکش څخه چې څو پیړۍ یې د کلیسا د خلکو او د فکر د خاوندانو تر منځ دوام درلود، رامنځته شوی او پایله یې دا وه چې دین له دولت څخه بېل کړي. له دې امله پانګوالي او کمونیستي فکري قیادتونه شنډ دي، چې دواړه له فطرت سره په ټکر کې دي او پر عقل نه دي ولاړ.

لنډه دا چې یوازې اسلامي فکري قیادت سم او صحیح قیادت دی او نور ټول فاسد او بې معنی قیادتونه دي، ځکه اسلامي فکري قیادت پر عقل ولاړ دی، حال دا چې نور فکري قیادتونه پر عقل نه دي ولاړ. دا هغه فکري قیادت دی چې د انسان له فطرت سره موافق دی، په ځواب کې یې ویل کېږي چې نور فکري قیادتونه له انساني فطرت سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالف دي. دا ځکه چې کمونيستي فکري قيادت پر عقل نه بلکې پر ماديت ولاړ دی، ځکه چې ماده له فکر څخه مخکې کوي، په دې معني چې له عقل څخه هم مخکينۍ ده. له همدې امله کله چې ماده پر دماغ انعکاس کوي، نو فکر را منځته کوي، نو په هغه څه کې انسان فکر کوي چې پر مغز يې انعکاس کړی وي. اما پر دماغ د مادې له انعکاس څخه وړاندې فکر نه شي رامنځته کېدای، له همدې امله هر څيز پر ماده ولاړ دی، نو د کمونېزم د عقيدې اساس يعنې کمونيستي فکري قيادت مادي دی نه فکر.

خو دا خبره د دوو لاملونو له امله ناسمه ده: لومړی دا چې د مادې او دماغ تر منځ هېڅ ډول انعکاس نه شي رامنځته کېدای، نه دماغ پر ماده منعکس کېږي او نه ماده پر دماغ، ځکه پر يوه څيز انعکاس، په هغه کې د انعکاس د قابليت شتون ته اړتيا لري، لکه هېنداره، چې د انعکاس قابليت ته اړتيا لري، چې دا نه په دماغ او نه په مادي واقعيت کې وجود لري. د مادې او دماغ تر منځ مطلق انعکاس نه رامنځته کېږي، ځکه ماده پر دماغ انعکاس نه کوي او نه ورانتقالېږي، بلکې احساس پر ماده دماغ ته د حواسو په واسطه انتقالېږي، نه د دماغ انعکاس پر ماده او دا د مادې حس کول دي، په دې کې د حواسو له مخې د عين او غير تر منځ توپير نشته. نو له لمس کولو، بويولو، خوند څکلو، اورېدلو څخه داسې احساس رامنځته کېږي لکه له ليدلو څخه چې رامنځته کېږي. دلته ځکه دا له څيزونو څخه لاسته راځي، نه پر دماغ د مادې له انعکاس څخه، دا د څيزونو احساس کول دي. نو انسان د پنځه ګونو حواسو په واسطه څيزونه حس کوي، بلکې پر دماغ يې څيزونه انعکاس نه کوي.

دويم دا چې يوازې له حس څخه فکر منځ ته نه راځي، بلکې يوازې حس ورڅخه منځ ته راځي، يعنې د واقعيت احساس که يو احساس له بل احساس يا ميليون احساساتو سره يو ځای شي، بيا هم همغه احساس په لاس راځي. څومره چې د احساس د ډولونو شمېر زيات شي، له هغو څخه يوازې احساس لاس ته راځي، مطلق فکر ورڅخه لاس ته نه شي راتلای، بلکې اړينه ده چې پخواني معلومات شتون ولري، ترڅو د هغو په واسطه حس شوی واقعيت تفسير شي، تر دې چې فکر ورڅخه منځ ته راشي. که موږ اوسني انسان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو سرياني كتاب وركړو او له ده سره د سرياني په اړه هېڅ معلومات نه وي، حس يې په ليدلو او لمس كولو سره پر كتاب واقع كېږي. دا حس كه ميليون ځله هم تكرار كړي، هېڅ امكان نشته چې يوه كلمه ورڅخه درك كړي، تر دې چې د سرياني ژبې په اړه معلومات وركړل شي. كله يې چې د سرياني ژبې په اړه معلومات وموندل، همدا مهال فكر كول پيلوي او درك كوي يې. همدا راز كه موږ د هغه ماشوم چې احساس ورسره شته، خو هېڅ معلومات نه لري، له مخې سره يوه-يوه ټوټه طلا، مس او ډبره كېږدو، ټول احساسات يې د دغو څيزونو په حس كې شريك كړو، نو هېڅ امكان نشته چې درك يې كړي، هر څومره كه دغه احساسات متنوع او تكرار هم شي. مگر كله چې په دې اړه معلومات وركړل شي او حس يې كړي، نو له معلوماتو څخه په گټې اخيستنې سره يې درك كوي. كه دغه ماشوم لوى شي، شل كلنۍ ته ورسېږي او هېڅ معلومات تر لاسه نه كړي، نو دى داسې پاتېږي لكه په لومړۍ ورځ چې و، چې يوازې څيزونه يې احساس كول. نو كه هر څومره يې دماغ هم لوى شي، درك كولى يې نه شي، ځكه هغه څه چې درك ته يې تياروي دماغ نه دى، بلكې پخواني معلومات دي سره له دماغه او سره له هغه واقعيته چې حس كوي يې، چې دا د عقلي ادراك له مخې دي. اما د شعوري ادراك له مخې بيا له غريزو او عضوي اړتياوو څخه منځ ته راځي، چې حيوان يې هم درك كولاى شي. د انسان درك له انسان سره هم منځ ته راځي، نو د منې او ډبرې د وركړې له تكرار څخه جوتېږي، چې منه خوړل كېږي او ډبره نه خوړل كېږي، لكه خر چې پوهېږي چې وربشې خوړل كېږي او خاورې نه خوړل كېږي. دغه توپير او تميز نه فكر دى او نه ادراك، بلكې دا د غريزو او عضوي اړتياوو ځواب او اشباع ده او دا د انسان په څېر له حيوان سره هم شته. له همدې امله امكان نه لري چې تر هغې فكر رامنځته شي، ترڅو چې د واقعيت د احساس په اړه پخواني معلومات د حواسو په واسطه په دماغ كې رامنځته نه شي.

نو پر عقل، فكر او ادراك د حواسو په واسطه دماغ ته د واقعيت د حس انتقال دى او د پخوانيو معلوماتو شتون دى چې د هغه په واسطه هغه واقعيت تفسير كېداى شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر همدغه اساس کمونيستي فکري قيادت ناسم او فاسد دی، ځکه پر عقل نه دی ولاړ، لکه د دوی پر وړاندې چې د عقل او فکر معنی فاسده ده.

همدا راز د پانګوالۍ فکري قيادت پر منځني حل ولاړ دی، چې د کليسا د مسوولينو او مفکرينو تر منځ رامنځته شوی دی. د دوی تر منځ له خونړيو مبارزو څخه وروسته، چې څو پيړۍ يې د روحانيونو او مفکرينو تر منځ دوام وکړ، يوه منځني حل ته ورسېدل او دين يې له ژوند څخه بېل کړ، يعنې د دين په شتون يې ضمني اعتراف وکړ او له ژوند څخه يې بېل کړ. له همدې امله دا فکري قيادت پر عقل نه دی ولاړ، بلکې دا يو راضي کوونکی حل يا منځنی حل دی.

له همدې امله د منځني حل فکره له دوی سره د يوه اصل او بنسټ په څير مومو، دوی د منځني حل په واسطه د حق او باطل، ايمان او کفر، نور او تيارې تر منځ نژدې والی راولي. سره له دې چې منځنی حل هېڅ شتون نه لري، ځکه مسئله دا ده چې يا به حق وي او يا باطل يا ايمان او يا کفر يا نور او يا تيارې؛ مګر هغه منځنی حل چې خپلې عقيدې او فکري قيادت يې ورباندې ولاړ دی، دوی يې له حق، ايمان او نور څخه لرې کړي دي. له همدې امله يې فکري قيادت فاسد دی ځکه چې پر عقل نه دی ولاړ.

اما اسلامي فکري قيادت پر عقل ولاړ دی، ځکه پر مسلمان فرض کوي چې د الله سبحانه وتعالی پر وجود، د رسول الله صلی الله عليه وسلم پر نبوت او پر قرآن کريم د عقل له مخې ايمان راوړي. دغه راز پر مغيباتو ايمان ورباندې فرض کوي، ځکه دا له هغه څه څخه منځ ته راځي چې شتون يې پر عقل ثابت شوی دی، لکه قرآن او متواتر حديث، ځکه نو دا فکري قيادت پر عقل ولاړ دی.

دا له عقلي پلوه وو، له فطري پلوه هم اسلامي فکري قيادت له انساني فطرت سره موافق دی، ځکه چې مسلمانان د دين پر شتون ايمان لري، په ژوند کې يې اړين او واجبي بولي او د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهيو له مخې ژوند کوي. تدين فطري دی ځکه دا يوه غريزه ده، چې ځانګړې رجع لري او هغه هم تقديس او سپېڅلتيا ده او د دې رجع له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو غریزو څخه توپیر لري، ځکه دا د ټاکلې غریزې لپاره یوه طبیعي رجع ده، له همدغه ځایه پر دین ایمان رامنځته کېږي او دا اړینه کېږي چې په ژوند کې د انسان اعمال د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم ترسره شي، چې دا هم غریزې دي او له فطرت سره موافقې دي، له همدې امله انسان ته ځواب ورکوي.

دا د کمونیستي او پانګوالي فکري قیادتونو پر خلاف ده ځکه دا دواړه فکري قیادتونه له فطرت سره مخالف دي او کمونیستي فکري قیادت په مطلق ډول د دین له شتون څخه انکار کوي، ځوك چې وربانديې اعتراف کوي له هغه سره جګړه کوي، نو دا له فطرت سره په ټکر کې دی. پانګوالي فکري قیادت بیا نه پر دین اعتراف کوي او نه انکار ورڅخه کوي. یوازې له دین څخه انکار او پر هغه نه اعتراف د دوی د بحث موضوع نه ده، بلکې دا وایي چې دین باید له ژوند څخه بېل وي. دوی اراده لري چې ژوند باید یوازې ګټه وي چې دین هېڅ رول پکې ونه لري او دا له فطرت سره په ټکر او له فطرت څخه لرې دی. له همدې امله له انساني فطرت سره په ټکر کې دی.

له همدې ځایه یوازې اسلامي فکري قیادت مناسب دی، ځکه چې له انساني فطرت او عقل سره سمون لري او له دغه پرته نور ټول باطل دي. پر همدغه اساس یوازې اسلامي فکري قیادت سم او یوازې همدا بریالی هم دی.

اوس یوه مسئله پاتې شوه، هغه دا چې آیا مسلمانانو اسلام عملي کړی دی؟ یا دوی اسلامي عقیده منلې وه او نور احکام او نظامونه یې پلي کړي دي!؟ دې ته ځواب دا دی چې له هغه وخته چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې ته ورسېد، تر ۱۳۳۶هـ.ق یا ۱۹۱۸م کال پورې چې اسلامي دولت د استعمار په لاس سقوط وکړ، مسلمانانو صرف اسلام په ټولو عصرونو کې پلی کړ او دا تطبیق شامل او هر اړخیز و، آن تر دې چې په دغه تطبیق کې د بریالیتوب تر وروستیو حدودو پورې ورسېدل.

څه چې اسلام تطبیقوي هغه دولت دی، ځوک چې په دولت کې نظام پلی کوي دوه کسان دي: لومړی یې قاضي دی، چې د خلکو تر منځ دښمنۍ فیصله کوي او دویم

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاکم دی چې د خلکو تر منځ حکم کوي. د قاضي په باب په تواتر سره دا نقل شوی، چې قاضیانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له زمانې راهیسې په استانبول کې د خلافت تر پایه پورې د خلکو تر منځ د شخړو او دښمنیو فیصلې د شرعې شریفې د احکامو له مخې د ژوند په ټولو برخو کې حل وفصل کړې دي. برابره ده هغه که یوازې د مسلمانانو تر منځ وي او که د مسلمانانو او نامسلمانانو تر منځ. هغه محکمه چې د خلکو تر منځ به یې ټولې دښمنۍ په حقوقو، جزاء، شخصي احوالو او نورو برخو کې فیصله کولې، یوه محکمه وه چې یوازې په اسلامي شرع یې حکم کاوه. هېڅوك داسې روایت نه لري، چې هېڅ کومه قضیه یې دې د اسلامي شریعت له احکامو پرته فیصله شوې وي او یا داسې محکمه چې په اسلامي خاورو کې یې دې له اسلام پرته حکم کړی وي، مخکې له دې چې محکمې د استعمار له اغېز څخه په شرعي او نظامي محکمو باندې ووېشل شوې. پر دې تر ټولو نېږدې او ستر دلیل د شرعي محکمو سجلونه دي چې په پخوانیو ښارونو کې محفوظ دي، لکه په قدس، بغداد، دمشق، مصر، استانبول او نورو ښارونو کې، دا یو یقیني دلیل دی، چې قاضیانو به یوازې اسلامي شریعت پلی کاوه.

ان تر دې چې غیر مسلمانانو، یهودي او نصاراوو به اسلامي فقه لوسته او تآلیفات به یې پکې کول، لکه سلیم الباز د مجلې شارح او نور هغه چې په اسلامي فقه کې یې په وروستیو عصرونو کې تالیفات کړي دي. اما کوم قوانین چې ور دننه شول، هغه د علماوو د فتواگانو سره سم داخل شول، چې د اسلام له احکامو سره مخالفت نه لري، چې په همدې اساس په ۱۲۷۵هـ/ ۱۸۵۷م کال کې عثماني جزایي قانون او په ۱۲۷٦هـ کال چې له ۱۸۵۸م کال سره سمون لري، د حقوقو او سوداګرۍ قوانین ورداخل شول. بیا په ۱۲۸۸هـ/ ۱۸۷۰م کې محکمې دوه ډوله شوې، شرعي او نظامي محکمې او هرې یوې ته ځانګړي نظامونه جوړ کړای شول. بیا په ۱۲۹۵هـ/ ۱۸۷۷م کې د نظامي محکمو د جوړښت لایحه جوړه شوه. په ۱۲۹٦هـ کې د حقوقي او جزایي محکمو د اصولو قانون وضع شو. کله چې داسې علما ونه موندل شول چې دولت ته د مدني قانون د ادخال جواز ورکړي، نو د معاملاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون يې وضع کړ او مدني قانون يې لرې کړ او دا په ۱۲۸٦هـ کې ترسره شول. نو دا ټول قوانين داسې وضع شول لکه هغه احکام چې اسلام ورته اجازه ورکوي او د عمل لپاره وضع نه شول، مګر کله يې چې د هغه د اجازې لپاره فتوا واخيسته، وروسته له هغې چې شيخ الاسلام ورته اجازه ورکړه، لکه چې له صادرو شوو نښو څخه څرګند شول. که څه هم استعمار له ۱۹۱۸ م کال يعنې له هغه وخت راهيسې چې ځينې خاورې يې لاندې کړې، په حقوقي او جزايي مسايلو کې يې په شريعت فيصلې نه کولې، خو بيا هم په هغو دولتونو کې چې که څه هم د استعمار زور پرې اغېز کړی و، خو لښکرې يې نه وې ور داخلې شوې، لکه حجاز، نجد، يمن او افغانستان تر نژدې وخته پورې پکې په اسلامي فقه فيصلې کېدې. که څه هم اوسمهال په دغو هېوادونو کې حکام اسلام نه پلی کوي، خو سره له دې موږ وينو چې اسلام په قضايي سيستم کې پلی شوی، د اسلامي دولت په ټولو عصرونو کې بل څه نه دي پلي شوي.

د حاکم په وسيله د اسلام تطبيق په پنځو ځايونو کې تمثيلېږي:

د ټولنې په اړوندو شرعي احکامو، په اقتصاد، تعليم، بهرني سياست او د حکومت په نظام کې. په اسلامي دولت کې دا پنځه واړه څيزونه پلي شوي دي. پاتې شو د ښځو او نارينه وو اجتماعي نظام او د دوی تر منځ علاقه او قانون، نو دا خو تر اوسه د استعمار او کفريه قوانينو په وجود کې هم اسلامي دي او بل شی نه دي پلي شوي.

اما ټولنيز نظام، چې د ښځې او نر تر منځ اړيکې ټاکي او نور ټول هغه څه چې په دغه اړيکه مرتب دي، يعنې د شخصيت احوال، نو دا ټول لا تر اوسه پلي کېږي، سره له دې چې استعمار او د کفر حکم هم شتون لري، آن تر ننه پورې له اسلامي اجتماعي نظام پرته بل څه نه دي پلي شوي. اما اقتصادي نظام په دوو برخو کې تمثيلېږي: لومړی له عامو وګړو څخه د خلکو د ستونزو د حل په موخه د مال اخيستو کيفيت، دويم د هماغه مال وېشل دي. د اخيستو کيفيت يې دا دی، چې زکات له مالونو، ځمکو، څارويو څخه د عبادت په اعتبار اخيستل کېږي او يوازې په هغه اتو ډلو باندې وېشل کېږي، چې په قرآن کريم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې يادونه شوې ده او د دولت په چارو کې هېڅ نه لګول کېږي، مګر د شريعت له حکم سره سم د دولت او امت د چارو د پرمختګ لپاره مالونه اخيستل کېږي، نو په ځمکه خراج، له غير مسلمانانو څخه جزيه او د بهرنۍ او کورنۍ سوداګرۍ له سوداګرو څخه ګمرکي محصلونه هم اخيستل کېږي، هېڅ مال له اسلامي شريعت پرته نه تر لاسه کېږي. اما د مال وېش د عاجز لپاره په نفقه، د بې عقل او مبذر لپاره په ګوښه کولو او همدارنګه به هغوی ته وصي ټاکل کېږي، دوی به په هر ښار کې په ځانګړو ځايونو کې اوسېدل، د حج په لاره کې، د فقير، مسکين او مسافر لپاره د ډوډۍ ورکول، د دغو ټولو آثارو لا تر اوسه د مسلمانانو په ښارونو کې تر سترګو کېږي. په يوه جمله کې چې د مال وېش د اسلامي شريعت له مخې ترسره کېده او هېڅ د بل څه له مخې نه وېشل کېده او هغه څه چې په دې برخه کې تقصير ليدل شوی، هغه هم د شريعت پرېښودل او ناوړه تطبيق دی نه هم د شريعت نه پلي کول.

اما د تعليم سياست هم د اسلام پر اساس ترسره کېده، د تعليم په منهجونو کې اسلامي ثقافت بنسټ او اساس و. د پرديو ثقافت به ترکومه ځايه چې د اسلام خلاف و نه اخيستل کېده. اما د مدرسو د پرانيستو په برخه کې چې کوم تقصير تر سترګو کېده، هغه هم د عثماني خلافت په وروستيو کې و، چې په ټولو اسلامي خاورو کې يو ډول و، چې د فکري انحطاط لامل شوې او پايله يې نن ته رسېږي. اما په نورو عصرونو کې دا په نړۍ کې مشهوره وه، چې يوازې اسلامي خاورې د علماوو او متعلمينو په سترګو کې وې، د قرطبې، بغداد، دمشق، سکندريې او قاهرې پوهنتونونو په نړۍ کې د تعليم په خپرېدا کې لوی اغيز درلود.

په بهرني سياست کې هم دولت پر اسلامي بنسټ ولاړ و، نو اسلامي دولت له نورو دولتونو سره خپلې اړيکې د اسلام پر اساس ټينګولې، ټولو هېوادونو هم هغه ته د يوه اسلامي دولت په سترګه کتل. بهرنۍ اړيکې يې ټولې د اسلام او مسلمانانو د مصلحت پر اساس د دې له مخې چې دوی مسلمانان يادېدل ټينګولې. د اسلامي دولت بهرنی سياست،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي سیاست و، چې نړیوال شهرت یې موندلی و او دا ډېره روښانه ده او کومو دلایلو ته اړتیا نه لري.

د اسلام د حکومتولۍ نظام پر اتو ادارو یا جهازونو ولاړ و:

خلیفه د دولت رییس، تفویضي مرستیال، تنفیذي مرستیال، د جهاد امیر، والیان، قضاء، دولتي مصالح، د امت مجلس. دا ټول جهازونه موجود وو، پر مسلمانانو هېڅ داسې دوره نه ده تېره شوې، چې دوی خلیفه نه درلود، خو وروسته له هغه چې کافر استعمارګر مصطفي کمال په کرغېړنو لاسونو په ۱۳٤۲هـ/ ۱۹۲٤م کال کې خلافت ړنګ شو، دوی بې خلیفه شول. خو تر دې مخکې د مسلمانانو خلیفه په دایمي ډول موجود و، یو خلیفه تر هغې نه لرې کېده ترڅو به یې چې پر ځای بل نه و راغلی، آن د کمزورۍ په عصرونو او خورا ناوړه شرایطو کې هم مسلمانانو خلیفه درلود.

کله به چې خلیفه رامنځته شو، نو هلته به اسلامي دولت هم رامنځته کېده، ځکه اسلامي دولت په خپله خلیفه دی. د خلیفه مرستیالان هم په ټولو عصرونو کې موجود وو، دوی به په حکم او تنفیذ کې د خلیفه مرستیالان وو، مګر دوی وزیران نه وو. سره له دې چې د عباسي خلافت په وخت کې دوی ته وزیران ویل کېدل؛ خو په حقیقت کې دوی هم معاونین او مرستیالان وو. دوی د اوسني دیموکرات نظام په څېر د وزارت هېڅ ډول صفت نه درلود، بلکې د خلیفه له خوا یې په حکم او تنفیذ کې د هغه په تفویض سره مرستیالي کوله، خو واک او واګې به ټول له خلیفه سره وو. اما والیان، قاضیان او د دولت د مصالحو شتون ثابت دی. کله به چې کفارو کوم هېواد ونیو، نو چارې به بیا بل ډول شوې، په ټولو چارو کې به یې والیان، قاضیان، د دولت مصالح او د دولت لوړپوړي کسان وو، چې دا هېڅ دلیل ته اړتیا نه لري. اما د جهاد امیر به د اسلامي پوځ چارې سنبالولې، هغه هم په دې اعتبار سره چې دا یو اسلامي لښکر دی او تل به یې په ذهن کې دې خبرې ځای نیولی و، چې اسلامي پوځ هېڅکله هم ماتې نه خوري. اما د امت د مجلس کړنو ته له راشده خلفاوو څخه وروسته دومره پاملرنه ونه شوه، لامل یې دا دی چې دا د حکم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهازونو او قواعدو څخه دي. نو شورا په راعي باندې د رعيت حق دی، که يې دا چاره سرته ونه رسوله نو تقصير يې وکړ، مګر حکم بيا هم اسلامي دی. ځکه شورا د نظر د اخيستلو لپاره ده، نه د حکم کولو لپاره، چې دا د ډيموکراسۍ د پارلمانونو د وکيلانو پر خلاف ده، ځکه دوی د ولس واك تمثيلوي، چې د پانګوالی په حکومتي نظام کې بنسټيزه قاعده ده. خو په اسلام کې سيادت د شرعې دی. له دې څخه جوتېږي چې حکومتي نظام هم د اسلام له مخې پلی شوی.

همدارنګه د خليفه د بيعت د مسئلې په هکله، په قطعي ډول په خلافت کې وراثت نشته، يعنې وراثت په دولت کې مقرر حکم نه شي کېدای، چې حکم تر لاسه کړي، يعنې د دولت رياست په وراثتي ډول واخلي، لکه څنګه چې نن په شاهي نظام کې اخيستل کيږي. په دولت کې مقرر حکم دا و چې د حکم د تر لاسه کولو لپاره بيعت دی، چې په ځينو عصرونو کې به له مسلمانانو څخه اخيستل کېده لږ څه وروسته د اهل حل و عقد په واسطه بيعت کېده او په وروستۍ (انحطاط) دوره کې د شيخ الاسلام په واسطه ترسره کېده. بيعت د اسلامي دولت په ټولو عصرونو کې عملي شوی، ځکه هېڅ خليفه له بيعت پرته نه دی منصوب شوی، له بيعت پرته په مطلق وراثت سره هم نه دی نصب شوی، هېڅ داسې روايت او پېښه نشته چې خليفه له بيعت پرته په وراثت سره ټاکل شوی وي. په ځينو مواردو کې په بيعت اخيستنه کې سرغړونه هم شوې، يعنې خليفه به له خلکو څخه په خپل ژوند کې د خپل زوی، ورور، د کاکا زوی او يا د کورنۍ بل غړي ته بيعت اخيست او د خليفه له وفات وروسته به خليفه کېده، چې دا عمل د بيعت د پلي کولو ناوړه ډول او سرغړونه ده او هېڅکله وراثت او وليعهدي نه بلل کيږي. لکه څنګه چې په ډيموکراسۍ کې د پارلماني ټاکنو د نظام ناوړه تطبيق، انتصاب نه بلکې ټاکنې نومول کيږي، سره له دې چې که په ټاکنو کې هغه کسان هم بريالي شي چې حکومت يې اراده لري. له همدې امله په دې ټولو کې مورږ وينو چې اسلامي نظام په عملي ډول پلي شوی دی او د اسلامي دولت په ټولو عصرونو کې له اسلام پرته بل څه نه دي پلي شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما د اسلامي رهبرئ بریالیتوب عملي وو، یعنې بریالیتوب یې بېساري و، چې دوه دلیلونه لري:

لومړی دا چې اسلامي فکري قیادت عربي ټولنه د وروسته پاتې والي، کورني تعصب، د تیاره جهل له تروږمیو څخه د یوې فکري بیدارئ په لور ولېږدوله، چې د اسلام په نور سره ځلېده او رڼا یې په عربو پورې منحصره نه شوه، بلکې په ټوله نړۍ کې عامه شوه. نو مسلمانان د ځمکې په کره کې تیت شول او اسلام یې نړۍ ته ولېږداوه او پر فارس، عراق، شام، مصر او شمالي افریقا یې حکومت وکړ. چې دغه هر ولس له نورو قومونو څخه ځانګړي قومیتونه درلودل، ځانګړې ژبې یې درلودې؛ فارسي قومیت په فارس کې په شام کې له رومي قومیت سره توپیر درلود، همدا راز قبطي قومیت په مصر کې د شمالي افریقا له بربري قومیت سره توپیر درلود، د دوی دودونه، تقلیدونه او دینونه ټول سره متفاوت وو. کله چې د اسلامي حکومت ترسیوري لاندې راغلل، پر اسلام پوه شول، آن تر دې چې ټول په اسلام مشرف شول، ټول یو امت وګرځېدل، چې هغه اسلامي امت دی. له همدې امله د اسلامي فکري قیادت بریالیتوب د دغه ولسونو او قومونو په ویښتابه کې بېساري و، سره له دې چې د مواصلاتو وسیله یې اوښه او اوښ و او د خپراوي وسایل یې ژبه او قلم و.

خو د فتوحاتو موخه د ځواك او زور ماتول او لرې کول، د مادي موانعو ماتول وو، ترڅو د خلکو تر منځ هغه لارې پرانیزي چې عقل به ورته ښودې، فطرت به هم ورته حیرانېده، نو له همدې امله د الله سبحانه وتعالی په دین کې پوځ پوځ کسان داخل شول. اما ظالمانه فتح د فاتح او مفتوح، غالب او مغلوب تر منځ فاصله رامنځته کوي. لسګونه کاله پر شرق د غرب استعمار شته، خو ورباندې بریالی کیږي نه، بلکې ډېر ورڅخه لرې دي. که د دوی د ګمراه کوونکي ثقافت اغېزې او د مزدورانو ظلم او زیاتي له منځه لاړ شي، نو بېرته د اسلام دایرې، د هغه مبداء او نظام ته ګرځېدل د سترګو له رپ څخه هم اسانه دي... او راګرځو نو وایو: چې د اسلامي فکري قیادت بریالیتوب د دغه ولسونو په ویښولو کې ب ساري و، دغه ولسونه تر نن ورځې پورې مسلمان دي، سره له دې چې استعمار په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چټلۍ او مکر سره د هغوی د عقایدو په فساد او افکارو په مسمومولو بوخت دی. ژر ده چې دا سیوری به وربانديې خپور شي، د قیامت تر اقامې پورې به اسلامي امت سره یو وي. هېڅ په مطلق ډول داسې نه ده پېښه شوې چې کوم ولس اسلام قبول کړی وي، له اسلامه بېرته وګرځي.

د اندلس مسلمانان د نصراني تفتیشي محکمو لخوا د دوی د کورونو سوځولو او د جلادانو په غوڅوونکو لاسونو پوپنا شول، دارنګه د بخارا، قفقاز او ترکستان پر مسلمانانو هم هغسې ټکه راغله لکه په کومو چې پخوا راغلې وه؛ خو بیا هم د دغو ولسونو اسلام او د دوی یو امت او یو موټی ګرځېدل او پر خپلو عقیدو د دوی د حرص شدت، د اسلامي نظام په پلي کولو کې د اسلامي فکري قیادت او اسلامي دولت د بریالیتوب ښکارندوی دي.

دویم امر چې د اسلامي فکري قیادت پر بریالیتوب دلالت کوي، هغه دا چې اسلامي امت په نړۍ کې د فرهنګ، تمدن، ثقافت او علم په ډګرونو کې تر ټولو لوړ امت وګرځېد، اسلامي دولت په نړۍ کې تر ټولو لوی دولت وګرځېد، چې دوولس پېړۍ یې دوام وکړ: له اوومې میلادي پېړۍ څخه د اتلسمې میلادي پېړۍ تر نیمایي پورې یوازې همدا د نړۍ ستر دولت و. د دغه مودې په اوږدو کې د امتونو تر منځ ځلېدونکی لمر و، دا ټول د دغه قیادت پر بریالیتوب دلالت کوي او پر خلکو د اسلام د عقیدې او نظام د تطبیق بریالیتوب ښیي.

کله چې اسلامي دولت او اسلامي امت د دغه فکري قیادت له لېرد څخه بې برخې شول او کله یې چې اسلام ته دعوت پرېښود، د اسلام په پوهه او پلي کولو کې یې تقصیر وکړ، د امتونو تر منځ وروسته پاتې راغی.

ځکه خو موږ وایو چې یوازې دغه اسلامي فکري قیادت صالح دی او اړین دی چې نړۍ ته ولېږدول شي. کله چې هغه اسلامي دولت تاسیس شي چې دغه قیادت نړۍ ته لېږدوي، نو ژر ده چې دغه قیادت به د تېر په څېر اوس بیا بریالی شي.

مخکې مو وویل چې اسلام هغه دین دی چې له هغه څخه راوتلي نظامونه له انساني فطرت سره موافق دي. له دې امله انسان یو ماشیني موجود نه دی، چې نظام بې له کوم توپیره په دقیقو هندسي مقیاسونو تطبیق کړي، بلکې انسان یو اجتماعي موجود دی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړتياوې يې متفاوتې دي، نظام هم د يوه اجتماعي موجود په صفت پلی کوي. له يوې خوا طبيعي ده چې اسلام انسانان يو له بل سره نږدې کوي، مساوي کوي يې نه، خو په ورته مهال کې ټولو ته ډاډ تضمين کړي. له بل پلوه دا هم طبيعي ده چې ځينې خلک د دغه نظام له پلي کولو سره مخالفت کوي، له همدې امله اړينه ده چې په ټولنه کې به فاسقان او فاجران، کافران او منافقان، مرتدان او ملحدان شتون لري. مګر له ټولنې څخه تعبير هغه مجموعه ده چې افکار، احساسات، نظامونه او خلك يکې راځي، نو هغه ټولنه اسلامي ټولنه بلله کېږي چې اسلام وربانديې پلی کېږي او دغه څيزونه يکې اسلامي وي.

د دې ادعا دليل دا دی چې هېڅوك نظام داسې نه شي پلی کولی لکه رسول الله صلی الله عليه وسلم چې اسلامي نظام پلی کړ؛ سره له دې چې د ده په وختونو کې هم کفار او منافقان، فاسقان او فاجران، مرتدان او ملحدان موجود وو ، خو هېڅوک له دې پرته بل څه نه شي ويلی، چې اسلام په بشپړه توګه پلی شوی او ټولنه بشپړه اسلامي وه. بلکې دغه تطبيق هم د هغه انسان له خوا و چې هغه يو ټولنيز موجود و، نه صناعي يا توليدي.

يوازې اسلام دی چې په مدينه منوره کې د رسول الله صلی الله عليه وسلم تر استوګنې وروسته بيا د استعمار په وسيله د اسلامي هېوادونو تر اشغالولو پورې پر اسلامي امت پر عربو او غير عربو بشپړ تطبيق شو. وروسته پانګوالي نظام د هغه ځايناستی شو.

پر دغه اساس اسلام په عملي ډول له لومړي هجري کاله تر ۱۳۳۶ پورې چې له ۱۹۱۸م کال سره سمون لري، پلی شوی دی او پر اسلامي امت د دغه وخت په اوږدو کې له اسلام پرته بل هېڅ نظام نه دی پلی شوی.

آن تر دې چې مسلمانانو عربي ژبې ته فلسفه، علوم او بېلابېل اجنبي ثقافتونه وژباړل، مګر دوی هېڅکله د نورو ملتونو تشريع، قانون او نظام ونه ژباړه، نه د عمل او نه د تدريس لپاره. مګر خلکو اسلام د يوه نظام په څير په ښه او بد ډول پلی کړ، چې دې هم د دولت په قوت او ضعف، د دغه فکري قيادت په دقيق فهم او د فهم په نشت، د لېږد په قوت او په هغه کې په سستی پورې اړه درلوده. له همدې امله د اسلام ناسم تطبيق په ځينو وختونو کې اسلامي ټولنه له وروسته والي سره مخ کړه، خو له هغې څخه هېڅکله هېڅ نظام لرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شو، ځکه د هغه پلي کېدل د بشر په واسطه وو، خو ناوړه تطبيق په دې معنی نه دی چې اسلام نه دی پلی شوی، بلکې په قاطعيت سره اسلام پلی شوی دی، هېڅ نورې مبداوې او نظامونه نه دي پلي شوي. کله چې له تطبيق څخه موخه د هغه قوانينو او نظامونو پلي کول وي چې دولت يې پر عمل امر کوي، اسلامي دولت په دې برخه کې له اسلام پرته بل هېڅ نه دي پلي کړي. ټول هغه څه چې ورڅخه لاسته راغلي، دا دي چې ځينو حکامو د اسلام ځينې نظامونه ناسم تطبيق کړي دي. کله چې موږ د اسلام تطبيق له تاريخ څخه اخلو، بايد دوو څيزونو ته پام وکړو:

لومړی دا اړينه ده چې دغه تاريخ بايد د اسلام له کينه کښو دښمنانو څخه نه، بلکې له پوره تحقيق او څېړنې وروسته خپله له مسلمانانو څخه واخلو، ترڅو د اسلام ناوړه څېره وانه خلو، بلکې سمه څېره يې تر لاسه کړو. دويم دا جايز نه ده، چې پر ټولنه د ځينو افرادو له تاريخ څخه شمولي قياس وکړو، نه د ټولنې د يوې برخې تاريخ په ټوله ټولنه قياس کړو، دا تېروتنه ده چې مثلاً ټول اموي عصر د يزيد له تاريخ څخه وګورو يا د عباسي عصر تاريخ د ځينو عباسي خلفاوو له بعضو پېښو څخه واخلو. همدا راز دا جايزه نه ده چې د عباسي عصر پر ټولنه له الاغاني کتاب څخه چې د ليونيانو، شاعرانو او اديبانو خبرونه پکې تاليف شوي دي، حکم او پرېکړه وکړو يا د تصوف او هغه ته ورته کتابونو څخه پرېکړه وکړو. که داسې وکړو نو په دغه عصر باندې د فسق او فجور يا زهد او انعزال د عصر پرېکړه کوو، بلکې اړينه ده چې د ټولنې ټول اړخونه په پوره ډول مطالعه او څېړو. د اسلامي ټولنې تاريخ په هېڅ عصر کې نه دی ليکل شوی، څه چې ليکل شوي دي هغه هم د چارواکو او ځينو متنفذينو اخبار دي، هغه چا چې دا اخبار ليکلي هغوی هم موثق خلك نه وو، دوی يا مدح کوونکي او يا هم بد ويونکي وو، څه چې دوی ليکلي له تصفيې پرته د منلو وړ نه دي.

کله چې اسلامي ټولنه پر دغه اساس ولولو، يعنې د ټولو اړخونو په دقيقه څېړنه سره يې مطالعه کړو، د ټولو ټولنو غوره ټولنه يې مومو، ځکه دا ټولنه په لومړۍ، دويمه او درېيمه پېړۍ کې همداسې وه، بيا په نورو پېړيو کې آن د دوولسمې هجري پېړۍ تر نيمايي پورې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ټولنې په ټولو عصرونو کې دا مومو چې اسلام پکې پلی شوی، آن د عثماني دولت تر پایه پورې، چې اسلامي دولت ورته ویل کېده. له همدې امله بیا هم باید په پام کې وي، چې له تاریخ څخه د فقهې او نظام د سرچینې په توګه کار اخیستل جواز نه لري، بلکې نظام له خپلو فقهي سرچینو څخه اخیستل کېږي نه له تاریخ څخه، ځکه تاریخ د هغې مصدر نه دی. نو که غواړو چې د کمونېزم نظام وپېژنو، هغه د روسیې له تاریخ څخه نه اخلو، بلکې د کمونیزم د مبداء له خپلو کتابونو څخه یې اخلو او که وغواړو چې پر انګلیسي فقه یا قوانینو پوه شو، د انګلستان له تاریخ څخه یې نه اخلو، بلکې له انګلیسي فقهې (د قانون جوړونې له کتابونو) یې اخلو. همدارنګه د هر نظام او قانون د پېژندلو لپاره همدا طریقه کاروو.

اسلام داسې مبداء ده چې عقیده او نظام لري، نو که غواړو چې هغه وپېژنو یا یې واخلو، دا روا نه ده چې تاریخ، د هغه د پېژندنې، د احکامو د استنباط او نه هم د هغه لپاره مطلق مصدر وګرځوو.

مګر د اسلام د پېژندنې د مصدر لپاره یې د اسلامي فقهې کتابونه او د احکامو د استنباط د مصدر لپاره یې تفصیلي دلایل کاروو. له همدې امله دا سمه نه ده چې تاریخ د اسلامي نظام لپاره مصدر وګرځوو، نه د پېژندنې لپاره، نه پر هغه د استدلال لپاره، همدا راز دا هم سمه نه ده چې د عمربن الخطاب، عمربن عبدالعزیز، هارون الرشید او نورو تاریخ د شرعي احکامو لپاره د مرجع په ډول وکاروو، دا کار نه په هغو تاریخي پېښو کې چې له دوی څخه روایت شوې دي او نه په هغه کتابونو کې چې د دوی په تاریخ کې تالیف شوې دي، ترسره کولای شو. که په کومه پېښه کې د عمر رضی الله عنه د رایې پیروي وشي، له دې امله یې پیروي کېږي چې د نوموړي رایه یو شرعي حکم دی چې عمر رضی الله عنه استنباط کړی او پلی کړی یې دی، لکه څنګه چې د هغه احکامو پیروي کېږي، چې امام ابوحنیفه، شافعي، جعفر او دې ته ورته نورو استنباط کړي دي، له دې امله یې پیروي نه کېږي چې هغه یوه تاریخي پېښه ده. له همدې امله د نظام په اخیستلو او پېژندلو کې تاریخ ته هېڅ اړتیا نشته او دا هم له تاریخ څخه نه اخیستل کېږي، چې دا نظام پلی شوی و او

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نه، بلکې له فقهې څخه اخیستل کېږي، ځکه د زمانې په هر عصر کې چې څه ستونزې موجودې وې، د نظام په واسطه حل کېدې، نو آن تر دې چې موږ دا پېژنو چې کوم دی هغه نظام چې دغه ستونزې وربانديې حل کېږي؟ موږ په دې اړه تاریخي پېښو ته مراجعه نه کوو، ځکه چې دا موږ ته د اخبار په ډول رالېږدول کېږي، بلکې اړینه ده چې نظام ته مراجعه وکړو چې هغه اسلامي فقه ده او تطبیقېده. دې ته په مراجعې سره موږ هېڅ بل داسې نظام نه شو موندلای چې مسلمانانو دې له نورو څخه اخیستی وي یا داسې کوم نظام چې مسلمانانو په خپل اختیار سره را منځته کړی وي، بلکې مومو چې ټول هغه شرعي احکام دي چې له تفصیلي دلایلو څخه استنباط شوي دي، ځکه مسلمانانو له ضعیفو روایتونو څخه د فقهې د سوچه والي سخت حرص درلود، یعنې له ضعیفو استنباطونو څخه، آن تر دې چې پر ضعیف قول یې عمل منع کړ، حتی که هغه د مطلق مجتهد نظر هم وي.

له دې امله په ټوله اسلامي نړۍ کې له اسلامي فقهې پرته بل تشریعي نص نه پیدا کېږي، څه چې موجود دي هغه یوازې اسلامي فقه ده. نو په اسلامي امت کې له بل نص پرته د واحد فقهي نص شتون پر دې دلالت کوي چې امت په خپل تشریع کې له دغه نص پرته له بل شي څخه کار نه دی اخیستی.

تاریخ ته چې کومه کتنه جواز لري، هغه د پلي کولو د څرنګوالي د لټولو لپاره روا او سمه ده. د دې امکان شته چې تاریخ ځینې سیاسي پېښې ذکر کړي او په هغو کې د پلي کېدو کیفیت وڅېړل شي. مګر دا هم تر هغه روا نه ده، ترڅو چې په دقیقې څېړنې سره خپله له مسلمانانو څخه وانه خیستل شي. د تاریخ لپاره لومړی تاریخي کتابونه، دویم آثار او نښې او درېیم روایت د دریو مصادرو یا سرچینو په توګه کاروو. دا سمه نه ده چې تاریخي کتابونه مطلق مصدر وبولو، ځکه په ټولو زمانو کې یې سیاسي ظروفو ته سر ټیټ کړی دی، په دروغو حاشیې وربانديې لیکل شوې دي یا په ټولنه کې د حاکم قشر په پلوۍ لیکل شوي یا د هغه چا په ضد دي چې کیسه ورڅخه کوي او د نورو په زمانو کې لیکل شوي دي. په دې اړه نژدې دلیل په مصر کې د علوي کورنۍ تاریخ دی، چې له ۱۹۵۲م کال څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې يې يو ځلانده تصوير ورکړی، خو له ۱۹۵۲ وروسته يې بدلون وموند، تور او د تېر تاريخ برعکس شو. همدا راز زموږ په عصر او يا زموږ څخه مخکې د سياسي پېښو تاريخ. له همدې امله دا سمه نه ده چې د تاريخ لپاره د تاريخ کتابونه د مصدر په توګه وکارول شي، حتی که هغه شخصي يادښتونه هم وي، چې خاوندانو يې خپله ليکلي وي.

اما دويمه سرچينه، آثار او نښې که په پاك او شفاف ډول ولوستل شي، نو له يو څه څخه د يوه تاريخي حقيقت تصوير ورکوي، سره له دې که دا تاريخي تسلسل نه شي جوړولای، مګر د ځينو پېښو پر ثبوت دلالت کوي. د مسلمانانو په خاورو کې د دوی د آثارو او نښو له څېړنې څخه هغه که ودانۍ، وسايل او يا نور څه وي، ټول تاريخي آثار او نښې بلل کېږي. دا پر دې قطعي دلالت کوي چې دا په ټوله اسلامي نړۍ کې نه شي رامنځته کېدای، بلکې د اسلام، اسلامي نظام او يا اسلامي احکامو په واسطه رامنځته شوي، د مسلمانانو ژوند، عيش، په هغو کې تصرف او نور ټول يې له اسلام پرته بل څه نه و.

درېيمه سرچينه يا مصدر (روايت) دا له هغو صحيحو سرچينو څخه ګڼل کېږي چې که روايت يې سم وي، باور ورباندې کېږي. په روايت کې د هغه لارې پيروي کېږي چې د حديث په روايت کې استفاده ترې کېږي. په همدې اسلوب سره تاريخ هم ليکل کېږي. له همدې امله ليدل کېږي چې مسلمانانو د تاليفاتو د پيل پر مهال د روايت طريقه وکاروله، ځکه پخواني تاريخي کتابونه لکه طبري تاريخ، سيرة ابن هشام او دې ته ورته نور کتابونه په همدغه اسلوب تاليف شول.

پر همدغه اساس مسلمانانو ته روا نه ده، چې دوی تاريخ له دا ډول کتابونو، تاليفاتو او سرچينو څخه زده کړي، لکه چې له تاريخي کتابونو څخه د اسلامي نظام د تطبيق د بحث اخيستل روا نه دي. له همدې څخه دا جوتېږي چې په ټولو زمانو کې بل څه نه بلکې يوازې اسلام پر اسلامي امت پلی شوی دی.

پرته له دې چې کله لومړۍ نړيواله جګړه د متحدينو په برلاسۍ پای ته ورسېده او اللورد اللنبي چې کله بيت المقدس ونيو، ويې ويل: (اوس صليبي جګړې پای ته ورسېدې.)، له دغه مهال راهيسې ښکېلاکګر کفار پر موږ د ژوند په ټولو برخو کې پانګوالي نظام پلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او غواړي چې د تل لپاره همداسې برلاسي وي. له همدې امله اړينه ده چې دغه فاسد نظام بدلون ومومي، چې د هغه په واسطه ښکېلاك زموږ په هېوادونو کې ځای نيولی او پرته له دې مو هېڅ چاره نشته چې په ټوليزه او تفصيلي توګه يې له ريښو راوباسو، تر دې چې په دې و توانيږو چې اسلامي ژوند ته له سره ورستانه شو.

دا به زموږ سطحي فکري وي چې د خپل نظام پر ځای بل کوم نظام ومنو. دا هم ډېر ټيټ فکر دی، چې ګومان وکړو که امت نظام له عقيدې پرته د ستونزې حل وګڼي، نو اړينه ده چې لومړی بايد امت په اسلامي عقيده منګولې ولګوي او بيا له هغې عقيدې څخه منځته راغلی نظام پلی کړي، نو دا مهال د نظام تطبيق او په عقيده منګولې لګول د پرمختګ او ستونزو د هواري لامل کېږي.

دا د هغه امت په اړه وو، چې د مبداء پر بنسټ جوړ شوی وي، خپل دولت هم پر همدغه اساس رامنځته کوي، اما نورو ولسونو او امتونو ته اړينه نه ده چې مبداء ومني او پر ځان يې پلې کړي، بلکې امت ته اړينه ده چې مبداء ومني او نورو ته يې ورسوي، پر هر ولس او امت يې پلې کړي، که مبداء ته غاړه هم نه ږدي، ځکه هغه هم همدارنګه ويښيږي او د عقيدې منلو ته ورجذبيږي. پر هغه چا چې مبداء پلې کېږي، د مبداء منل شرط نه دي، بلکې پر هغه چا چې مبداء پلې کېږي پر هغو مبداء ته غاړه ايښودل اساسي شرط دی.

دا خطر دی چې قوميت او کمونيستي نظام غوره کړو، ځکه چې دا له مادي فکرې څخه بېله نه شي اخيستل کېدای، او دا چې هغه بيا نه اغېز او نه پايله لري، نه له مادي فکرې سره يو ځای اخيستل کېدای شي، ځکه چې هغه سلبي فکره ده چې د انسان له فطرت سره تناقض لري او د دې غوښتنه کوي چې اسلامي امت اسلامي عقيده پرېږدي. دا هم نه ده روا چې موږ سوسياليستي مبداء واخلو او د اسلام روحي ناحيه ولرو، ځکه زموږ اخذ نه له اسلام څخه کېږي او نه له سوسياليزم څخه او دا دواړه يو له بل سره تناقض لري او له هغه څخه چې يې اخلو په هغو کې نقصان رامنځته کېږي، ځکه چې موږ داسې نظام اخلو چې هغه جامد دی او هېڅ روح نه لري. اړينه ده چې اسلام بشپړ له عقيدې او نظامونو سره يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای واخیستل شي او کله یې چې دعوت لېږدوو، د هغه فکري قیادت هم باید ولېږدوو.

نو زموږ د ویښتیا لاره یوه ده او هغه هم چې اسلامي ژوند بېرته راستون کړو. د اسلامي ژوند د راستنولو لپاره د اسلامي دولت له رامنځته کولو پرته بله هېڅ لاره نشته. باید اسلام بشپړ واخلو: عقیده واخلو چې لویه غوټه مو پرانیزي، په هغې سره مو د ژوند لرلید متمرکز شي، داسې نظام واخلو چې له همدغې عقیدې څخه راوتلی وي، چې اساس یې باید د الله سبحانه وتعالی کتاب او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنت وي او ثروت یې ثقافت وي، هغه هم اسلامي ثقافت، چې له فقهې، حدیث، تفسیر، ژبې او نورو څخه اخیستل شوی وي.له دې پرته بله لاره نشته، ترڅو اسلام په بشپړه توګه په هر ځای کې ایجاد شي، تر دې چې فکري قیادت امت او دولت ته په ټولیز ډول ولېږدوي، موږ نړۍ ته د دغه فکري قیادت په لېږدولو راپورته شوي یو.

دا د ویښتیا او نهضت لپاره یوازنۍ لاره ده چې د اسلامي ژوند د بېرته راستنولو لپاره اسلامي فکري قیادت ټولو مسلمانانو ته او بیا ټولو خلکو ته د اسلامي دولت له لارې ولېږدول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي دعوت ځرنګوالی

مسلمانان له دې امله وروسته نه دي پاتې چې دوی پر خپل دين منګولې لګولې دي، بلکې هغه وخت د دوی وروسته پاتې والی پيل شو، چې په کومه ورځ يې خپل دين ته شا کړه او په دې برخه کې يې سستي وکړه، پردي فرهنګ او تمدن ته يې غاړه کېښوده، ترڅو د دوی هېوادونو ته دغه پردي ثقافتونه ننوتل. د غرب مفاهېمو هغه مهال د دوی ذهنونه ونيول چې کله يې ذهنونه له اسلامي مخکښ فکر څخه خالي شول. د اسلام له دعوته يې مخ واړاوه او د اسلامي حکمونو په پلي کولو کې لاروکي شول. نو اړينه ده چې يو ځل بيا اسلامي ژوند ته مخه کړي، ترڅو بيا په خپلو پښو ودرېږي او وينښ شي. دا اسلامي ژوند به تر هغه بېرته راستون نه شي، ترڅو چې اسلامي دعوت د مخکښ اسلامي فکر په واسطه ونه رسول شي او په همدغه دعوت سره يو اسلامي دولت جوړ کړي، ترڅو اسلامي مخکښي د اسلام د دعوت په لېږدولو کې را منځته کړي.

دا ځرګندونه واجب ده چې د فکري رهبرۍ لېږدونه د اسلامي دعوت په واسطه د مسلمانانو د نهضت لپاره ترسره کېږي او دا ځکه چې يوازې اسلام په نړۍ کې د اصلاح وړتيا لري. حقيقي نهضت له اسلام پرته نه شي رامنځته کېدای، هغه که د مسلمان او يا نامسلمان لپاره وي، بيا واجب ده چې پر همدغه بنسټ دا فکر تر ټولې نړۍ پورې ورسېږي.

دا هم واجب ده چې دعوت بايد نړۍ ته د يوې فکري رهبرۍ په څېر ورسول شي، چې له هغې څخه نظامونه سرچينه واخلي او نور ټول افکار په همدغې فکري رهبرۍ بنا شي او له همدغو افکارو څخه ټول هغه مفاهېم رامنځته شي چې له نړۍ څخه په ليدلوري کې له استثنا پرته اغېزمن وي.

اوس هم بايد اسلامي دعوت د پخوا په څېر تر خلکو ورسول شي. په رسول الله صلی الله عليه وسلم پسې په داسې اقتدا سره چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم له لارې د يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېښته په اندازه هم په کلیاتو او هم جزیاتو کې کوږ نه شي. له دې پرته چې د وختونو توپیر ته د توپیر په څېر وکتل شي، څکه کوم توپیر چې رامنځته شوی، هغه د وسایلو او اشکالو توپیر دی، اما جوهر او معنی هېڅ توپیر نه دی کړی او هېڅکله به یې و هم نه کړي، که هرڅومره وختونه یو پر بل پسې راشي او ولسونه او لیکې یې توپیر ومومي.

له همدې امله د اسلامي دعوت لېږدونه صراحت او زړورتیا ته اړتیا لري، قوت او فکر غواړي، ترڅو ټول هغه څه له منځه یوسي، چې له فکرې او طریقې سره توپیر لري او بې له دې چې پایلو او اوضاع ته وکتل شي، د نورو فکرونو او دینونو باطلوالی هم په ډاګه شي.

د اسلامي دعوت رسول دا غواړي چې د ولس د موافقې او مخالفت په پام کې نیولو پرته مطلق سیادت له اسلامي ایډیالوژۍ سره وي، هغه که د خلکو له دودونو او یا خوښې سره سم وي که نه او یا یې که خلک ومني او یا یې رد کړي. نو دعوتګر به ولس ته چاپلوسي او غوړه مالي نه کوي. نه به یې له هغو کسانو څخه چې د چارو واګې یې په لاس کې دي، پټوي او نه به یې ورته مجملوي. نه به یې د خلکو له دودونو او تقلیدونو سره همغږی کوي او نه به یې د خلکو په ردولو او منلو فکر کوي؛ بلکې یوازې پر مبدأ به منګولې لګوي، د مبداء له مخې به مسایل روښانه کوي او یوازې خپلې مبداء ته به ارزښت ورکوي. د نورو ایډیالوژیو خاوندانو ته داسې نه ویل کېږي چې په خپلو مبداء ګانو باندې پاتې شئ، بلکې له اکراه پرته باید دې خوا ته را وبلل شي، ترڅو حقې لارې ته راواوړي، څکه دعوت د دې غوښتنه کوي چې سیادت باید یوازې له اسلام سره وي نه له نورو سره:

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾

(التوبه: ٣٣)

ژباړه: *الله هغه ذات دی چې خپل رسول یې له هدایت او حق دین سره را استولی، ترڅو پر ټولو باطلو دینونو برلاسی شي، که څه هم مشرکان خوښ نه وي.*

رسول الله صلی الله علیه وسلم چې نړۍ ته رسالت وړاندې کړ، ټول یې چلنج کړل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومې لارې ته یې چې دعوت کاوه، ایمان یې ورباندې درلود. له سور پوستو او تور پوستو ټولو سره یې د جګړې اعلان وکړ. بې له دې چې د هغوی تقلیدونو، عادتونو، عقیدو، دینونو ته پام او درناوی وکړي او یا یې هم چارواکو او ښارونو ته پاملرنه وکړي. په اسلام یې له خپل رسالت څخه بل هېڅ شي ته پام ونه کړ. لومړی یې په قریشو پیل وکړ، د دوی په خدایانو کې یې عیب پلټنه پیل کړه او د دوی عقاید یې له ننګونې سره مخ کړل او د هغوی عبادت یې د بې عقلانو کار وباله. حال دا چې هغه تر ټولو یوازې کس و، هغه صلی الله علیه وسلم نه کوم تیاری، نه مرستندوی او نه یې هم کومه بله وسله درلوده، یوازې پر اسلام یې عمیق ایمان درلود او خلک یې ورته رابلل. نوموړي د عربو په عادتونو، دودونو، تقلیدونو، دینونو او عقیدو د دوی چارې منظمې نه کړې او نه یې دوی ته د هغو د یوې برخې د عملي کولو اجازه ورکړه او نه یې هم د هغو په عملي کولو کې له چا سره مراعات وکړ.

په همدې توګه د اسلام دعوتګر باید د ټولنې ناسم دودونه، عادتونه، افکار او مفاهیم وننګوي او تر پوښتنې لاندې یې راولي او حتی ناسم عامه افکار هم باید چلنج کړي؛ که څه هم په دې لاره کې له ستونزو او د هغو کسانو له تعصب او کرکې سره مخ شي چې په ژوره توګه ګمراه وي. د اسلامي دعوت لیږدونه د احکامو د پلي کولو حرص غواړي، ترڅو په بشپړه توګه احکام پلي شي، په هېڅ شي کې تنبلي نه کوي که ډېر واړه هم وي. دعوتګر هېڅ غوړه مالي او اسانتیا نه مني، نه افراط خوښوي او نه تفریط، بلکې امر په بشپړه توګه اخلي او په بیړه یې پای ته رسوي. په حق کې د هېچا شفاعت نه مني، له دې امله رسول الله صلی الله علیه وسلم د بني ثقیف دا غوښتنه ونه منله چې تر دریو کلونو پورې به د دوی لات بت نه ماتوي او یا دا چې که په اسلام کې داخل شي، نو له لمانځه څخه به بښل کیږي او دا یې هم ورسره ونه منله چې لات ورته د دوو کلونو لپاره او بالاخره د یوې میاشتې لپاره پرېږدي. له دغو ټولو سره یې مخالفت وکړ، مخالفت یې قطعي و، هېڅ شک او آسانتیا پکې نه وه، ځکه انسان که ایمان راوړي او که یې رانه وړي، پایله یې یا جنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده او یا دوزخ، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم دا ورسره ومنله چې د دوی بت لات به خپله نه ماتوي، خو ابوسفیان او مغیره ابن شعبه یې وکیلان کړل ترڅو لاړ شي او د دوی بت مات کړي. هو هیڅکله یې بل څه نه منل یوازې بشپړه عقیده به یې منله او هغسې اجرا به یې منله چې تمه به یې کېده، اما وسیله او د کړنې شکل یې ورسره مانه، ځکه چې هغوی د عقیدې حقیقت ته نه شو رسېدای. نو اسلامي دعوت به خامخا د فکرې د بشپړتیا او کمال د پاینبت لپاره هڅه کوله، همدا راز یې د هغې د اجرا په بشپړتیا کې بې له کومې نرمۍ څخه هڅه کوله، ترڅو فکره او طریقه په بشپړه توګه عملي شي او د دغه کار لپاره به یې له خپلې خوښې سره سم وسایل او اسالیب کارول.

اسلامي دعوت غواړي چې هر عمل د یوې ټاکلې موخې لپاره وکاروي، یعنې دعوتګر به تل د دغې موخې تصور کوي، تل به د دغې موخې د ترلاسه کولو لپاره هڅې کوي، تل به پر خپلو کړنو مواظبت کوي، هېڅ آرام به نه مومي ترڅو یې چې دغه موخه نه وي تر لاسه کړې. له همدې امله دعوتګر یوازې په فکر نه راضي کېږي ترڅو عمل هم ورسره ملګری نه شي، که له فکر سره عمل نه وي یوازې خیالي فلسفه ورته ښکارېږي او همداراز یوازې پر فکر او عمل دواړو هم نه راضي کېږي ترڅو موخه ونه لري، ځکه یوازې یو تاوپېچ حرکت ورته ښکاري چې بالاخره په جمود او نهیلۍ پای ته رسېږي. په دې ټینګار کوي چې عمل فکر ته نژدې وي او دا چې فکر او عمل سره یو ځای وي، ترڅو هغه موخه چې تر لاسه کوي عملي وګوري او د شتون لپاره ځان ورښکاره کړي. رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکه کې فکري قیادت تر خلکو ورساوه، تر هغه چې د مکې په ټولنه کې یې دا ومونده چې دلته اسلام د ټولنې لپاره د یوه نظام په توګه نه شي پلی کېدی. نو د مدینې په ټولنه کې یې کار پیل کړ، بیا یې هلته دولت جوړ کړ، اسلام یې پلی کړ، خپل رسالت یې ورساوه، امت یې دې ته چمتو کړ چې له ده وروسته یې نورې نړۍ ته ورسوي. په هغه لاره یې حرکت وکړ، چې ده صلی الله علیه وسلم ورته رسم کړې وه. له همدې امله کله چې د مسلمانانو خلیفه نه وي، د اسلامي دعوت لېږد په بشپړه توګه نه ترسره کېږي. نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي ژوند د بېرته جوړولو لپاره بايد د اسلامي دولت د جوړښت لپاره ډېره هڅه وشي، ځکه هغه اسلام پلی کوي، رسالت نړۍ ته رسوي. په امت کې د اسلامي ژوند له وروسته اسلامي دولت نړۍ ته د دعوت لېږد پیلوي، چې په اسلامي نړۍ کې له سیمه ییز دعوت څخه پر نړیوال دعوت بدلون مومي.

اسلام ته دعوت د عقايدو له اصلاح او له الله سبحانه وتعالی سره د اړیکې له موندلو او انسانانو ته د دوی د ستونزو د حل له ښودلو پرته نه شي ترسره کېدای، دغه دعوت بايد د ژوند په ټولو ډګرونو کې ترسره شي. رسول الله صلی الله علیه وسلم به په مکه کې خلکو ته دغه آیتونه تلاوت کول:

﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾ (لهب: ۱)

ژباړه: *هلاک دې شي د ابي لهب دواړه لاسونه او خپله ابي لهب.*

﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ* وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلاً مَّا تُؤْمِنُونَ﴾ (الحاقه: ۴۰- ۴۱)

ژباړه: *دا د عزتمند رسول وینا ده، نه د کوم شاعر وینا، خو ډېرکم خلک ایمان راوړي.*

او په مکه کې به يې دا قول هم ورته وايه:

﴿وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ* الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ* وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ﴾ (المطففين: ۱-۳)

ژباړه: *تباهي ده د کمونکو لپاره کله چې له خلکو نه څه اخلي، نو پوره يې اخلي او کله يې چې ورباندې پلوري، نو کموي يې.*

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ﴾ (البروج: ۱۱)

ژباړه: *په رینښتیا سره هغه کسان چې ایمان يې راوړی او نېک عمل کوي، د هغوی لپاره جنتونه دي چې ترې لاندې به نهرونه بهېږي او همدغه لوی بریالیتوب دی.*

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په مدينه منوره کې يې بيا دا ورته تلاوت کاوه:

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ...﴾ (بقره: ۴۳)

ژباړه: لمونځ وکړئ او زکات ورکړئ.

همدا راز دا به يې ورته تلاوت کاوه:

﴿انفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ (التوبه: ۴۱)

ژباړه: که سپک يئ که درانه غزا ته ووځئ او د الله په لاره کې په خپلو مالونو او ځانونو سره جهاد وکړئ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ﴾ (البقره: ۲۸۲)

ژباړه: اې مومنانو کله چې تر ټاکلې مودې پورې پور ورکوئ، نو ويې ليکئ.

او دا به يې ورته لوست:

﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ﴾ (الحشر: ۷)

ژباړه: ترڅو ستاسې مالدارانو په لاس کې مال او ثروت زيات نه شي.

او دا به يې وايه:

﴿لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾ (الحشر: ۲۰)

ژباړه: دوزخيان او جنتيان سره برابر نه دي، بلکې جنتيان بريالي دي.

له همدې امله اسلامي دعوت پرته له دې چې انسانانو ته نظامونه او د دوی د ستونزو د هواري لپاره غوره لارې ورکوي او د ژوند ستونزې يې ورباندې حل کېږي، بل څه نه دی. ځکه چې د اسلامي دعوت د بريالیتوب راز په دې کې دی چې د انسان د ژوند ټولې ستونزې د يوه انسان په توګه حل کوي او د هغه په ژوند کې بشپړ بدلون راوړي.

د دغه دعوت داعيان او بلونکي تر هغې پورې دغه مسووليت نه شي ترسره کولی، ترڅو چې په خپلو نفسونو کې د کمال تخم ونه کري او حقيقت پسې هڅه ونه کړي، تل يې ونه لولي، نا آشنا او ناسم ټکي ترې لرې نه کړي او صاف او پاک دين خلکو ته وړاندې نه کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترڅو پاک او صاف افکار چې د بریالیتوب او د بریالیتوب د دوام ضامن دي را څرګند شي.

بیا هم د دعوت دغه بار ته باید په دې نیت اوږه ورکړي چې واجب د واجبو په څېر ادا کړي، ځکه الله سبحانه وتعالی وربانديې مکلف کړي دي او په داسې حال کې یې ومني چې د الله سبحانه وتعالی د خوښۍ زیری ورکوونکي وي، نه دا چې د خپلو کړنو د جزاء غوښتونکي وي، نه له خلکو څخه د شکریې او منې تمه وکړي، بلکې د الله سبحانه وتعالی له خوښې پرته بل هېڅ شی نه پېژني او نه یې غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي فرهنګ او تمدن

د فرهنګ او مدنيت تر منځ توپير شته، فرهنګ له ژوند څخه د مفاهيمو مجموعې ته ويل کيږي او مدنيت د محسوسو شيزونو هغه مادي شکلونه دي چې د ژوند په چارو کې کارول کيږي. فرهنګ له ژوند څخه د ځانګړي لرليد څخه منځ ته راځي، په داسې حال کې چې مدنيت خاص او عام دی. نو هغه مدني شکلونه چې له فرهنګ څخه اخيستل کيږي لکه ځينې تماثيل (مجسمې) خاص مدنيت بلل کيږي او هغه مدني شکلونه چې د علم له پرمختګ، تخنيک او پراختيا څخه لاس ته راځي عام مدنيت بلل کيږي او ځينې بيا نړيوال وي لکه علم او تکنالوژي، چې په ځانګړو ملتونو پورې خاص نه وي.

د فرهنګ او مدنيت تر منځ دا ډول بېلتون بايد تل داسې وڅېړل شي، لکه د هغه د مدني شکلونو تر منځ چې له فرهنګ او يا هم له علم او ټکنالوژۍ څخه سرچينه اخلي. له دې امله د مدنيت د خپلولو پر مهال د هغه د شکلونو تر منځ توپير بايد وڅېړل شي او همدا راز د فرهنګ او مدنيت تر منځ توپير هم وموندل شي. نو هغه غربي مدنيت چې له علم او ټکنالوژۍ څخه لاس ته راغلی د هغه په خپلولو کې هېڅ مانع نشته. اما هغه غربي مدنيت چې د غربي ټولنې له فرهنګ څخه سرچينه اخلي، هېڅکله د هغه خپلول جواز نه لري، ځکه غربي فرهنګ او ټولنه له اسلامي فرهنګ او ټولنې سره په بنسټ، له ژوند څخه په تصوير او د انسان د نيکمرغۍ په معنا کې يو له بل سره ټکر لري.

غربي فرهنګ او ټولنه له ژوند څخه د دين د بېلوالي پر بنسټ ولاړه ده او له دې څخه انکار کوي چې دين په ژوند کې کوم اغېز لري، نو له دې ځايه يې له دولت څخه د دين د بېلتون فکره را پنځولې ده او له هغه چا سره چې دين له ژوند څخه بېل بولي په طبيعي توګه شته او په ژوند کې د دين له اغېز څخه منکر دي. نو پر دغه بنسټ ژوند کوي او د ژوند نظام جوړوي. له ژوند څخه يې تصوير هم منفعت او ګټه ده، ځکه دا يې د خپلو اعمالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار او مقياس بللى دى. نو له همدې امله ګټه د دوى په نظام او ټولنه کې ښکاره مفهوم ګرځېدلې، ځکه چې دوى له ژوند څخه د منفعت يوازنى تصور لري. له همدې امله دوى ته نېکمرغي دا ده چې يو انسان له اجناسو او متاع څخه اعظمي ګټه پورته کړي او ډېر اسباب او وسايل رامنځته کړي.

په دوى کې روحي ناحيه فردي ده نه ټوليزه، چې يوه ډله کسان يې ولري، هغه د کليسا او رجال کليسا په واک کې ده، له همدې امله په غربي فرهنګ کې اخلاقي، روحي او انساني ارزښتونه نشته، هلته يوازې مادي او نفعي ارزښتونه موندل کېږي. پر همدغه بنسټ يې انساني اعمال له دولت څخه پرته په ځينو نورو ارګانونو پورې وتړل، لکه د سره صليب موسسه، تبشيري رااستول شوې ډلې او دوى له ژوند څخه ټول ارزښتونه له منځه يووړل، يوازې مادي ارزښت يې پرېښود چې په هغه کې هم سود او ګټه ده. نو غربي فرهنګ او ټولنه له ژوند څخه د مفاهېمو دغه مجموعه لري.

اسلامي فرهنګ او ټولنه په داسې اساس او بنسټ ولاړه ده چې د غربي فرهنګ له اساس سره ټکر لري، له ژوند څخه يې تصويرونه هم له غربي فرهنګ سره توپير لري، همدا رنګه د سعادت او نېکمرغۍ مفهوم هم د اسلامي فرهنګ او غربي فرهنګ تر منځ بشپړ اختلاف لري. اسلامي فرهنګ پر الله سبحانه وتعالى د ايمان پر بنسټ درېږي او هغه د کايناتو، انسان او ژوند لپاره ټاکلى نظام لري. له همدې امله يې زموږ لارښود حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د اسلام له دين سره را استولى، يعنې اسلامي فرهنګ يا ټولنه د اسلامي عقيدې پر بنسټ ولاړه ده او هغه پر الله سبحانه وتعالى، ملايکو، کتابونو، رسولانو، د آخرت پر ورځ او د خير او شر پر قضا او قدر ايمان درلودل دي. نو عقيده د اسلامي فرهنګ اساس دى او دغه اساس هم روحي دى.

په اسلامي فرهنګ کې د ژوند تصوير د اسلام په هغه فلسفه کې نغښتى دى، چې له اسلامي عقيدې څخه سرچينه اخلي، پر هغه ژوند او خپلو اعمالو ته دوام ورکوي. دا فلسفه د مادې او روح پر يوځايوالي ټينګار کوي، يعنې اعمال د الله سبحانه وتعالى د اوامرو او نواهيو پر بنسټ ترسره کوي او دا له ژوند څخه د تصوير بنسټ جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني عمل ماده دی، د عمل د ترسره کولو پر مهال د انسان اړیکه له الله سبحانه وتعالی سره چې دا کار یا حلال دی او یا حرام همدا خپله روح دی. نو په همدې سره د روح او مادې تر منځ یوځایوالی راغی او په همدې باندې د مسلمان اعمال د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم رامنځته شول.

له اوامرو او نواهیو سره سم له عمل کولو څخه موخه د الله سبحانه وتعالی خوښي ده او مطلق منفعت نه دی. اما د یوه عمل ترسره کول د هغه ارزښت او هدف لپاره دي چې سړی یې کړلو ته اقدم کوي او دا ارزښتونه او موخې تر اعمالو پورې فرق کوي.

نو مادي ارزښت اوموخه داسې ده لکه چې یو سوداګر د ګټې لپاره سوداګري کوي، سوداګري یې مادي عمل دی او د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم یې چې ترسره کوي نو موخه یې د الله سبحانه وتعالی خوښي ده او همدغه موخه یې له الله سبحانه وتعالی سره اړیکه پیدا کوي، چې روح بلل کیږي او کوم ارزښت چې له دغه عمل څخه یې ترلاسه کوي هغه ګټه ده او دا هم مادي ده.

روحي ارزښتونه، په لمانځه، زکوة، روژه او حج کې دي. همدا راز صدق، امانت او وفا اخلاقي ارزښتونه دي او همدارنګه د غرق شوي کس ژغورنه او نور انساني ارزښتونه بلل کیږي. انسان د عمل کولو پر مهال دغو ارزښتونو ته پام کوي، ترڅو یې تر لاسه کړي. خو دغه ارزښتونه اعمالو ته لوري او جهت نه ورکوي او عالي موخه هم نه ده، چې هدف وګرځول شي؛ بلکې د عمل ارزښتونه دي، چې د عمل د ډولو په اختلاف سره مختلف کیږي.

سعادت او نېکمرغي د الله سبحانه وتعالی خوښي تر لاسه کول دي، نه د انسان د لوږو مړول. ځکه د انسان ټولې هغه لوږې کومې چې غریزوي دي او یا هم عضوي اړتیاوې دي، د انسان د ذات د ساتنې لپاره لازمه وسیله ده او د دغو له مړولو څخه نېکمرغي نه رامنځته کیږي، دا په اسلامي فرهنګ کې د ژوند تصویر دی او دا هغه بنسټ دی چې د ژوند تصویر وربانديې ولاړ دی او همدا د اسلامي فرهنګ بنسټ جوړوي. دا له غربي فرهنګ سره بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلاف او ټکر لري، نو ټول هغه مدني شکلونه چې له دغه فرهنګ څخه راوځي له هغه مدني شکلونو سره بشپړ ټکر لري، چې له غربي فرهنګ څخه سرچینه اخلي. د بېلګې په ډول تصویر یو مدني شکل دی، غربي فرهنګ د یوې لوڅې ښځې داسې تصویر جوړوي چې ټول فتنه اچوونکي اندامونه یې ښکاري او دا یو مدني شکل ګڼي، له ژوند څخه یې د ښځې په اړه له مفاهېمو سره هم سمون خوري، له همدې امله یې غربیان عزت کوي او یو فني مدني شکل یې بولي او فني قطعه هغه څه دي چې د فن شرطونه پوره کړي؛ خو همدغه تصویر د اسلام له فرهنګ سره متناقض دی او په ژوند کې یې له ښځې څخه د مفاهېمو سره په ټکر کې دی او دې ته هغه ملکیت ویل کېږي چې باید خوندي وساتل شي. نو له همدې امله دا ډول تصویر منع کوي ځکه چې دا د نوع غریزه اغېزمنوي او بالاخره د اخلاقي ستونزو لامل کېږي.

همداراز که یو مسلمان د یوه کور اراده وکړي چې پکې و اوسېږي، دا هم یو مدني شکل بلل کېږي، نو مسلمان دا په پام کې نیسي چې ښځه یې باید له بهره ښکاره نه شي، نو دېوال ورڅخه تاووي. دا د یوه غربي خلاف عمل دی او دی د خپل فرهنګ له مخې د دې مراعات نه کوي. همدا راز ټول هغه مدني اشکال لکه، تماثیل او ورته څیزونه چې له غربي فرهنګ څخه اخیستل کېږي. دغه راز هغه جامې چې په کفارو پورې خاصې دي، مسلمان ته یې اغوستل روا نه دي. ځکه چې دا هم له ځان سره یو ځانګړی فرهنګي لرلید لېږدوي، که داسې نه وي نو بیا هغه ټاکلې جامې بلل کېږي نه د کفر پر اعتبار، بلکې هغه د اړتیا او زینت له مخې کاروي او په دې کې بیا عام مدني اشکال راځي چې استعمال یې جایز دی.

هغه مدني شکلونه چې له علم او ټکنالوژۍ څخه لاس ته راغلي دي لکه رسنۍ، طبي او تخنیکي وسایل، ډېکور او دې ته ورته نور شکلونه، دا نړیوال مدني شکلونه دي، چې په اخیستلو کې یې هېڅ ستونزه نشته، ځکه چې دا له فرهنګ څخه نه دي راوتلي او نه په فرهنګ پورې تړاو لري.

نن چې د غربي فرهنګ پر وړاندې کوم نظر په نړۍ کې حاکم شوی، موږ ته دا راښیي چې غربي نړۍ د انسانیت لپاره ډاډ او هوساینه نه شي راوستلای. بلکې د دې پرخلاف دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشري نړۍ د ننني بدبختۍ لامل شوي دي او لا هم دوام ورکوي. هغه فرهنګ چې د انساني فطرت پر خلاف د دین او ژوند د بېلتون پر بنسټ ولاړ وي او روحي ناحیې ته په هېڅ ارزښت نه وي قایل او ژوند ورته یوازې په ګټه کې متصور وي او په ژوند کې د انسان او انسان تر منځ اړیکه یوازې او یوازې ګټه بولي، دا ډول فرهنګ له بدبختۍ پرته بله هېڅ پایله نه لري. نو تر هغه چې دا ډول ګټه بنسټ وي، شخړې پکې حتمي دي او په دې لاره کې مبارزه هم طبیعي ده او د بشر تر منځ د اړیکو په ټینګولو باور هم طبیعي دی. نو له همدې امله د دغه فرهنګ اهل طبیعي ښکېلاک کوي، ګډوډ اخلاق لري، ځکه چې یوازې ګټه د دوی د ژوند بنسټ جوړوي. په طبیعي ډول له ژوند څخه اخلاق د روحي ارزښتونو په څېر منفي کېږي او ژوند د مبارزې، تېري، ښکېلاک او رقابت پر بنسټ دوام مومي. د ننني نړۍ د بشر په نفسونو کې چې کومې روحي ستونزې رامنځته شوې دي، دوامدار کشمکش او پرلپسې پېټ شر د غربي فرهنګ پر پایلو ښه دلایل دي. کوم چې په ننني نړۍ باندې حکم کوي او همدغه د انساني ګواښونو د پایلو لامل شوی دی.

اسلامي فرهنګ ته په کتو سره دا جوتېږي چې له اوومې میلادي پېړۍ څخه د اتلسمې پېړۍ تر وروستیو پورې هېڅکله مستعمره نه و او حتی په طبیعت کې یې هم استعمار شتون نه درلود، ځکه چې دوی د مسلمانانو او نورو تر منځ توپیر نه کاوه، د ټولو ولسونو لپاره یې عدالت تضمین کړی و او د واکمنۍ په دغې اوږده دوره کې دا مسئله پ ثابته ده. دا فرهنګ پر روحي بنسټ ولاړ دی، چې ټول ارزښتونه لکه مادي، روحي، اخلاقي او انساني پکې راټولېږي او تر لاسه کېږي. په ژوند کې تر ټولو دروند وزن د عقیدې وي. له ژوند څخه یې تصور د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو څخه رامنځته شوی وي، د نېکمرغۍ معنی ورته د الله سبحانه وتعالی خوښي وي. دغه اسلامي فرهنګ به یو ځل بیا پر ټولنه حاکم شي لکه څنګه چې پخوا ورباندې حاکم و او همدا به د نړۍ د ستونز کفالت کوي او په ټولیز ډول به انسانانو ته سوکالي او هوساینه راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي نظام

اسلام هغه دین دی چې الله سبحانه وتعالی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه د انسانیت د ټول ژوند د تنظیم او سمون لپاره رالیږلی دی. دغه دین د انسان اړیکې د هغه له رب او خالق، له بل انسان او له خپل ځان سره تنظیموي. له خپل خالق سره د ده اړیکې له عقیدې او عباداتو، له ځان سره یې اړیکې له اخلاقو، خوراکي توکو، ښباک او جامو او له بل سره یې اړیکې له معاملاتو او عقوباتو څخه عبارت دي.

نو اسلام یوه ایډیولوژي یا مبداء ده، چې د ژوند ټولې چارې سنبالوي، نه لاهوتي دین دی او نه له کهنوتیت سره کوم تړاو لري. اسلام پر دیني استبداد او زورواکۍ یا اوتوکراسي باندې هم پښه اېښې او نه یې مني. له همدې امله په اسلام کې داسې کوم ټولی چې د دین رجال یا د دنیا رجال و بلل شي نشته، بلکې ټول هغه کسان چې اسلام ته غاړه ږدي، یو ډول مسلمانان دي او د دین پر وړاندې ټول یو شی دي. نو په اسلام کې روحاني او دنیایي کسان هم نشته.

په اسلام کې روحي ناحیه دا ده چې توکي او شیان د خالق مخلوق وبلل شي او د هغه په امر یې تدبیر کیږي. ځکه که په کایناتو، انسان، ژوند او دې ته اړوندو څیزونو کې ژور نظر واچول شي، نو لیدل کیږي چې انسان دغو ټولو څیزونو ته سخت ناقص، عاجز او اړ دی او همدا مسئله پر دې دلالت کوي چې دا ټول د یوه خالق مخلوق دي او د هغه ذات په امر سره یې تدبیر کیږي. انسان باید چې د نورو په څېر په ژوند کې خپلې غریزې او عضوي غوښتنې د یوه نظام له مخې تنظیم کړي او دا نظام انسان ځکه نه شي جوړولای چې انسان عاجز دی او په کایناتو، ژوند او خپله انسان باندې یې د علم احاطه نشته. ځکه چې د انسان له خوا به د دې په تنظیم کې تفاوت، اختلاف او تناقض وي او همدغه تناقض او توپیر به د انسان د بدبختۍ لامل کیږي. له همدې امله دا حتمي کیږي چې نظام باید د الله سبحانه وتعالی له لوري شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا پر انسان لازمي ده چې خپل اعمال د هغه نظام له مخې تنظيم کړي چې د الله سبحانه وتعالی له لوري څخه دی؛ خو که د ګټې له مخې خپل اعمال د يوه نظام له مخې عملي کړي او هغه په دې اساس نه وي چې دا نظام د الله سبحانه وتعالی له لوري دی، نو په دې کې بيا روحي ناحيه نشته. بلکې هېڅ چاره نشته چې انسان په خپل ژوند کې خپل اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهيو له مخې تنظيم کړي. يعنې پر دغه اساس چې له الله سبحانه وتعالی سره يې اړيکه درک کړې وي، تر دې چې په اعمالو کې يې روح وموندل شي. يعنې هېڅ لاره نشته چې انسان خپله اړيکه له الله سبحانه وتعالی سره ټينګه نه کړي او پر دغه اساس چې له الله سبحانه وتعالی سره يې داسې اړيکه ټينګه کړې وي چې اعمال د هغه له اوامرو او نواهيو سره سم ترسره کوي، آن تر دې چې د اعمالو د سرته رسولو پر مهال روح وومي او خپله روح له الله سبحانه وتعالی سره د اړيکې درک کول دي او له مادې سره يې د ګډولو معنی دا ده چې له الله سبحانه وتعالی سره داسې اړيکه درک کړي چې د اعمالو د سرته رسولو پر مهال د هغه اوامر او نواهي پر ځای کړي، يعنې داسې چې دا له الله سبحانه وتعالی سره اړيکه ده، نو عمل ماده ده او د ترسره کولو پر مهال له الله سبحانه وتعالی سره يې اړيکه روح ده، نو کله چې اعمال د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهيو سره سم ترسره شي او له الله سبحانه وتعالی سره اړيکه هم درک شي، همدا د مادې او روح ګډون دی.

پر دغه اساس د غير مسلمان اعمال د شرعي احکامو پر بنسټ نه دي، چې له قرآن او سنتو څخه استنباط شوي دي او روح هم نه لري. دلته د مادې او روح د ګډون مسئله هم نه شي رامنځ ته کېدای، ځکه چې هغه پر اسلام ايمان نه لري. نو له الله سبحانه وتعالی سره اړيکه نه شي ټينګولی، بلکې شرعي احکام يې د داسې نظام په ډول چې خوښ شوی يې دی اخيستي او خپل اعمال يې د هغه له مخې تنظيم کړي دي. د دې پر خلاف مسلمان، چې د هغه اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهيو له مخې، له الله سبحانه وتعالی سره د اړيکې له درک سره يو ځای سرته رسوي او د هغه موخه له دا ډول عمل څخه يوازې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼه نه، بلکې د الله سبحانه وتعالی خوښې وي. نو له همدې امله په ټولو څيزونو کې روحي ناحيه شتون لري او همدارنګه اعمال د سرته رسولو پر مهال روح لري.

د دې لپاره چې د ټولو لپاره دا موضوع روښانه وي، روحي ناحيه دې ته ويل کېږي چې څيزونه د خالق مخلوق وګڼل شي، ځکه چې پيدا کړي يې دي، يعنې د مخلوق اړيکه له خالق سره او روح د همدغه اړيکې موندل دي، يعنې چې انسان خپله اړيکه له خپل خالق سره درک کړي، همدغه روحي ناحيه او روح دی. يوازې له روح څخه همدا صحيح مفهوم دی او نور ټول په قطعي ډول ناسم دي. نو دا مهال په کايناتو، انسان او ژوند کې ژور نظر کول، انسان سمو پايلو ته رسوي؛ ځکه چې له روح او روحانيت څخه به مو سم مفهوم ترلاسه کړی وي.

ځينو دينونو بيا کاينات په محسوس او مغيب باندې وېشلي دي، انسان يې له روحي پلوه لوړ او د جسد له پلوه ټيټ ګڼلی، په ژوند کې يې مادي او روحي ناحيې سره بېلې کړې دي. دا سمه ده چې محسوس له مغيب سره متعارض دي او روحي لوړوالی له جسدي پستۍ سره نه شي يو ځای کېدلای او ماده له روح څخه بېله ده. نو دغه دواړې ناحيې د دوی پر وړاندې سره بېلې دي، ځکه د دوی په طبيعت کې اساسي توپير او تعارض دی او يو ځای‌والی يې ناشونی دی، نو که څوک يوې ته ترجيح ورکوي، د هغې بلې ناحيې وزن کمېږي، له همدې امله د آخرت غوښتونکی بايد روحي ناحيې ته ارزښت ورکړي. له همدې امله په مسيحيت کې دوه ځواکونه را پورته شول: روحي ځواک او دنيايي ځواک (هغه څه چې د قيصر لپاره دي، هغه قيصر ته ورکړئ او څه چې د الله سبحانه وتعالی لپاره دي هغه الله سبحانه وتعالی ته ورکړئ)، نو د دين کسان يې روحي ځواک او کهنوتيان وو او دوی کوښښ کاوه چې دنيايي ځواک يې په لاس کې ولوېږي، ترڅو روحي ځواک ته هلته هم ترجيح ورکړل شي. له دا ډول وېش څخه د دواړو ځواکونو تر منځ شخړه رامنځته شوه، چې په پايله کې رجال دين له روحي ځواک سره مستقل شول او په دنيايي چارو کې به يې لاسوهنه نه کوله، نو دين له ژوند څخه بېل شو، ځکه کهنوتي شو او همدا د دين

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ژوند بيلتون و. د پانگوالی يا کپيټلېزم عقيده همدا ده، د غربي ټولنې او فرهنگ اساس همدا دی او دا هغه فکري قيادت دی، چې غربي استعمار يې له ځان سره نړۍ ته لېږدوي، خلک ورته رابولي، د خپل ثقافت ستنې يې گڼي او پر اسلام د مسلمانانو د عقيدې بنسټ ورباندې لړزوي، ځکه دوی اسلام هم د شمولي قياس له لارې پر مسيحيت ورقياس کوي. نو ټول هغه کسان چې د ژوند او دين د بېلتون او د دين او دولت يا سياست د بېلتون فکر له ځان سره لري او لېږدوي يې، دوی د اجنبي فکر له فکري قيادت سره مخ شوي دي، دوی يا په نېک نيت او يا په بد نيت مزدوران شوي دي او دوی د استعمار مزدوران دي او په اسلام نه پوهېږي.

اما اسلام ټول هغه شيان مادي گڼي چې د حواسو په واسطه درک کېږي او روحي ناحيه يې دا ده چې دغه شيان د خالق مخلوقات دي او روح يې دا دی چې انسان يې له الله سبحانه وتعالی سره اړيکه درک کوي، نو له همدې امله روحي ناحيه له مادي ناحيې څخه بېله نه شي رامنځته کيدای. انسان ځينې عضوي غوښتنې او غريزې لري، چې هغه بايد پوره کړي. له غريزو څخه د تدين غريزه چې يوه مدبر خالق موندلو ته انسان اړ کوي او دا هم د انسان طبيعي عجز دی. د دغه غريزو مړول نه روحي ناحيه بلل کېږي او نه مادي، بلکې دا يوازې د غريزو مړول دي. خو کله چې دغه عضوي غوښتنې او غريزې د هغه نظام له مخې مړې شي چې د الله سبحانه وتعالی له لوري دی، نو اساساً دلته له الله سبحانه وتعالی سره اړيکه درک شوې ده او دغه چارې روح لرونکې دي او که د الله سبحانه وتعالی له نظام پرته مړې شي، دا يوازې مادي مړول دي، چې د انسان د بدبختۍ لامل کېږي. که د نوع غريزه له نظام پرته او يا د الله سبحانه وتعالی د نظام مخالفه مړه شي، نو دا د انسان د بدبختۍ لامل کيږي او که د نکاح او هغه نظام له مخې مړه شي چې الله سبحانه وتعالی را استولی دی، يعنې د اسلام د احکامو له مخې ترسره شي، نو نکاح به د انسان لپاره د ډاډ لامل شي. که د تدين غريزه له نظام پرته او يا د الله سبحانه وتعالی د نظام خلاف مړه شي نو انسانان د بتانو او يا نورو انسانانو د عبادت لپاره هڅه کوي، چې دا بيا د شرک او کفر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لامل کېږي او که د اسلام د احکامو له مخې مړه شي، نو عبادت بلل کېږي. له همدې امله اړينه ده چې په څيزونو کې روحي ناحيې ته پام وکړو او ټول اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهيو له مخې په داسې حال کې ترسره کړو، چې له الله سبحانه وتعالی سره يې اړيکه درک کړو، نو دا مهال به مو اعمال روح ومومي. له همدې امله په يوه عمل کې دوه شيان نه رامنځته کېږي، بلکې يو څيز شتون لري چې هغه خپله عمل دی، دا چې ته يې يوازې مادي ګڼې او که يې روح لرونکی بولې، دا خپله له عمل څخه لاس ته نه راځي، بلکې دا له اسلامي احکامو څخه لاس ته راځي، چې په اوامرو يې عمل وکړي او له نواهيو څخه يې ډډه وکړي. نو د مسلمان لپاره په جګړه کې د خپل دښمن وژل جهاد بلل کېږي او ثواب ورباندې اخلي، ځکه چې د ده دا عمل د اسلام د احکامو له مخې دی او د معصوم انسان نفس (که مسلمان وي که غير مسلمان) له کوم حق پرته جرم بلل کېږي او د هغه د عذاب لامل کېږي، ځکه چې د ده دا عمل د اسلام د اوامرو او نواهيو خلاف دی. حال دا چې دواړه عملونه يو ډول دي يعنې قتل دی چې انسان يې ترسره کوي، خو کله چې په روحي توګه ترسره شي قتل عبادت بلل کېږي او که له روح پرته ترسره شي، نو عبادت نه بلل کېږي. نو له همدې امله پر مسلمان دا لازمي شوې چې اعمال يې روح لرونکي وي او د مادې او روح يوځايوالی ممکن امر نه، بلکې واجب امر دی او دا جواز نه لري چې ماده له روح څخه بېله شي او دا هم روا نه ده چې هېڅ عمل دې د الله ﷻ له اوامرو او نواهيو سره سم ترسره نه شي په داسې حال کې چې له الله سبحانه وتعالی سره پر اړيکه باندې ولاړ وي. ځکه نو هغه ټول ردېږي چې روحي ناحيه له مادي ناحيې څخه بېلوي. نو په اسلام کې ديني کسان نشته او نه په اسلام کې داسې ديني سلطه شته چې په کهنوتي معنی باندې ولاړه وي او نه هم کومه دنيايي سلطه شته چې له دين څخه بېله وي، بلکې اسلام داسې دين دی چې دولت لري او هغه شرعي احکام لري، لکه د لمانځه احکام، همدا راز د اسلامي احکامو د اجرا او د دعوت د لېږدولو طريقه لري. نو دا واجبه ده چې ټول هغه څه چې دين په روحي معنی پورې تړي او له سياست او حکم څخه يې بېلوي لغوه او باطل وګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. نو هغه موسسې چې په روحي ناحيو باندې کار کوي بايد لغوه شي. د جوماتونو اداره لغوه کيږي او د هغو اداره د معارف تر ادارې لاندې راځي، شرعي او نظامي محکمې هم لغوه کيږي او يوه واحده قضا ورڅخه جوړيږي، چې له اسلام پرته په بل څه باندې حکم نه کوي، نو د اسلام سلطان يو او واحد سلطان دی.

اسلام عقيده او نظامونه دي، عقيده پر الله سبحانه وتعالی، ملايکو، کتابونو، رسولانو، د آخرت پر ورځ او د قضا او قدر په خير او شر باندې داسې ايمان چې د الله سبحانه وتعالی له پلوه دي. اسلام عقيده پر عقل باندې بنا کړې ده او هغه څه ده چې عقل يې درک کولای شي، لکه پر الله سبحانه وتعالی، محمد صلی الله عليه وسلم او قرآن کريم ايمان او همدا راز په مغيباتو باندې ولاړه ده، يعنې هغه څه چې په عقل سره نه درک کيږي لکه پر قيامت، ملايکو، جنت او دوزخ ايمان او ورته تسليمي، خو په داسې شان سره چې د دغو ټولو مصدر په عقل سره ثابت دی چې هغه قرآن کريم او متواتر احاديث دي. له همدې امله اسلام عقل د تکليف لپاره اساس ګڼلی.

نظامونه هغه شرعي احکام دي چې د انسان چارې ورباندې سمباليږي او اسلام د انساني ژوند ټولې چارې عامه توګه يې منظموي، يعنې په عامه معنی سره او هغه تفصيلات چې د دغو عامو معناګانو څخه د اجرا پر مهال اخيستل کيږي هغه آزاد پريږدي. قرآن کريم او حديث شريف د دې لپاره راغلي چې د انسان لپاره پلن خطونه وکاږي، يعنې عامې معناګانې د انسان د ټولو ستونزو د حل لپاره په داسې شان سره وضع کوي چې هغه يو انسان دی او نور مجتهدينو ته پريږدي چې له دغو عامو معناګانو څخه هغه جزيي احکام استنباط کړي چې د وخت او مکان په بدلون سره انسانانو ته ستونزې رامنځته کيږي.

اسلام د ستونزو د حل لپاره واحده طريقه لري، هغه داسې چې مجتهد بايد لومړی ستونزه وپيژني، معلومات ورباندې حاصل کړي، ترڅو بشپړ ورباندې پوه شي، بيا يې ټول اړوند شرعي نصوص ولټوي، بيا له دغو نصوصو څخه د دغو ستونزو حل استنباط کړي، يعنې د دغو مسايلو لپاره له شرعي دلايلو څخه شرعي حکم استنباط کړي او بايد په مطلق

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول په بله لاره ولاړ نه شي. ځکه کله چې دی دغه ستونزه څېړي نو باید چې د بل څه په اعتبار نه، بلکې د یوې انساني ستونزې په توګه یې باید وڅېړي یا دا چې هغه ستونزه د یوې اقتصادي، اجتماعي، حکمي او بل ډول ستونزې په توګه مطالعه نه کړي، بلکې په دې اعتبار یې باید وڅېړي چې دا داسې مسئله ده چې شرعي حکم ته اړتیا لري، ترڅو په دې اړه د الله سبحانه وتعالی حکم وپېژندل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حکم

شرعي حکم د شارع هغه وینا ده چې د بنده ګانو په افعالو پورې اړه ولري، هغه کېدای شي قطعي الثبوت وي لکه قرآنکریم او متواتر احادیث، یا لکه غیر متواتر احادیث ظني الثبوت وي. که یو حکم قطعي الثبوت وي، نو ورته ګورو چې قطعي الدلالة هم دی او که څنګه، نو که قطعي الدلالة هم و، دا داسې یو حکم دی چې قطعیت یې تضمیني کېږي، لکه د فرض لمونځونو رکعتونه، ځکه دا په متواترو احادیثو کې راغلي دي او یا لکه د سود تحریم او د غله د لاس پرې کول او یا په درو د زاني وهل. دا ټول قطعي احکام دي او صواب په دې کې ټاکل شوی دی او په دې کې له یوه قطعي نظر پرته بل څه نشته.

که د شارع وینا قطعي الثبوت او ظني الدلالة وي، نو حکم هم ظني بلل کېږي، لکه د جزیې آیت شریف، ځکه دا قطعي الثبوت دی، خو په دلالة کې ظني دی. حنفیان دا شرط ګڼي چې جزیه ونومول شي او د ورکوونکي ذلت باید د ورکولو پر مهال ورڅخه ظاهر شي. شافعیان یې بیا د جزیې نوم شرط نه بولي، بلکې وایي چې کېدای شي د مضاعف زکوة په نامه واخیستل شي او د ذلت څرګندونه پکې اړینه نه بولي، بلکې دا کافي بولي چې اسلامي احکامو ته یې غاړه اېښې ده.

که د شارع وینا ظني الثبوت وي لکه غیر متواتر حدیث، نو دلته هم حکم ظني بلل کېږي، آن که قطعي الدلالة هم وي لکه د شوال شپږ ورځې روژه نو دا سنت بلل شوې ده. یا هم ظني الدلالة وي لکه د ځمکې د اجاره کولو منع او دا هم سنت ثابته شوې ده.

د شارع له وینا څخه په صحیح اجتهاد سره شرعي حکم پېژندل کېږي. له همدې امله د مجتهدینو اجتهاد د دې لپاره و چې شرعي احکام به یې څرګندول، نو پر هر مجتهد د الله سبحانه وتعالی د حکم حق دی چې اجتهاد پکې وکړي او پر ظن پکې غلبه وکړي.

نو که کوم مکلف ته پوره د اجتهاد اهلیت حاصل شي، په یوه مسئله او یا هم ډېرو مسئلو کې نو په تحقیق سره هغه په دغه حکم کې اجتهاد وکړ او په دې برخه کې ټول متفق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، چې ده ته له نورو مجتهدینو څخه په هغه احکامو کې چې د ده د ظن خلاف دي تقلید نه دی روا او ده ته د خپل اجتهاد د حکم پرېښودل پرته له لاندینیو څلورو حالاتو څخه نه دي روا:

لومړی: که کله دا ورته معلومه شي چې په کوم دلیل چې ده په خپل اجتهاد کې استناد کړی و، هغه کمزوری و او که په دې پوه شي چې د هغه بل مجتهد دلیل له ما څخه قوي دی، نو دا مهال پر ده واجب ده چې خپل اجتهاد پرېږدي او هغه حکم عملي کړي چې د اجتهاد لپاره یې په قوي دلیل استناد کړی وي.

دویم: کله چې دا ورته ښکاره شي چې هغه بل مجتهد د مسائلو پر اړیکو او واقعیت تر ده ډېر علم لري او په ادله وو کې هم ډېر پوهیږي او له نقلي دلایلو څخه هم ډېر معلومات ولري، نو دا مهال ده ته روا ده چې له خپل اجتهاد څخه تېر شي او د هغه مجتهد تقلید وکړي، چې اجتهاد یې له خپل اجتهاد څخه باوري ورته ښکاره شوی دی.

دریيم: چې داسې یوه رایه را منځته کړي چې د ټولو مسلمانانو له یوې کلمې سره په ټکر کې راشي، نو دا مهال دی باید د مسلمانانو د مصلحت لپاره له خپل اجتهاد څخه تېر شي او په دغه حالت کې هم ده ته روا ده چې د هغه حکم پیروي وکړي چې د مسلمانانو یووالی وربانديې مصلحت دی او دا ډول پېښه له حضرت عثمان رضی الله عنه سره د بیعت پر مهال وشوه.

څلورم: کله چې خلیفه داسې شرعي حکم تبني کړي چې د ده له اجتهاد سره مخالف وي، نو په دغه حالت کې پر ده له خپل اجتهاد څخه پیروي نه واجبیږي او د امام په تبني شوي حکم به عمل کوي، ځکه د صحابه وو اجماع په دې ده چې (اُمر لامام یرفع الخلاف) یعنې د امام امر اختلاف له منځه وړي او امر یې پر مسلمانانو نافذ دی.

خو که څوک د اجتهاد اهلیت هم ولري خو اجتهاد نه کوي، ده ته هم روا ده چې له نورو څخه تقلید وکړي، ځکه د صحابه وو اجماع په دې کې ده چې مجتهد ته روا ده چې له نورو مجتهدینو څخه پیروي وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هغه څوک چې د اجتهاد اهلیت ونه لري، هغه مقلد دی او په دوه ډوله دی، متبع او عامي: متبع هغه دی چې په اجتهاد کې یې ځینې معتبر علوم زده کړي وي، هغه د مجتهد داسې تقلید کوي چې دلیل یې پېژني. عامي بیا هغه دی چې معتبر علوم یې په اجتهاد کې نه وي حاصل کړي او داسې تقلید کوي چې دلیل یې هم نه پېژني. پر عامي د مجتهدینو د اقوالو تقلید لازم دی او هغه احکام چې یو مجتهد یې استنباطوي عامي باید عمل ورباندې وکړي او دا د ده لپاره شرعي حکم کېږي. نو له دې امله شرعي حکم هغه دی چې هغه مجتهد چې د اجتهاد اهلیت ولري، استنباط یې کړي او د عامي لپاره د الله سبحانه وتعالی حکم دی چې مخالفت یې ورته نه دی روا او مجتهد ته یې هم پرته له پورتنیو ذکر شوو حالاتو څخه پیروي حتمي ده. همدا راز د هغه چا په حق کې چې د ده پیروي کوي، هم همدا د الله سبحانه وتعالی حکم دی او مخالفت یې ورته ناروا دی.

مقلد چې کله د ځینو مجتهدینو حکم په یوه موضوع کې عملي کوي، پرېښودل یې بې له دلیله ورته جواز نه لري او له هغه پرته د بل مجتهد تقلید په بل حکم کې روا دی، ځکه چې په دې هکله د صحابه کرامو اجماع شوې چې هر عالم ته په ځینو مسئلو کې د تقلید اجازه ورکوي او که کوم مقلد ځانګړی مذهب وټاکي لکه د شافعي مذهب او ووایي چې زه په دغه مذهب یم او پر هغه عمل وکړي، نو په دې اړه تفصیل داسې دی: په ټولو هغو مسئلو کې چې نوموړي تقلید کړی، عمل ورباندې اړین دی او په مطلقه توګه باید د نورو تقلید ونه کړي او که عملي یې نه کړي او ورسره اړیکه ونه لري نو په دغه مسئلو کې د نورو مجتهدینو تقلید کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شرعي حکمونو ډولونه

شرعي احکام فرض، حرام، مندوب، مکروه او مباح دي او شرعي حکم یا د عمل کولو او یا هم د نه کولو د غوښتنې خطاب دی. که د کولو د غوښتنې خطاب وي، که طلب د فعل جازم او قاطع وي، دا فرض یا واجب دي او دا دواړه په یوه معنی کارېږي.که طلب جازم او قطعي نه وي، نو مندوب ورته وایي. که د نه کولو د غوښتنې خطاب قاطع و، دا حرام او نارو دي او دا دواړه هم په یوه معنی کارېږي او که د نه کولو د غوښتنې خطاب غیر جازم او قطعي وي، نو دې ته کراهیت وایي. له همدې امله د فرضو او واجبو فاعل ستایل کېږي او پرېښودونکی یې بد بلل کېږي او یا دا چې فاعل یې ثواب اخلي او پرېښودونکی یې د عذاب مستحق بلل کېږي. د حرامو سرته رسوونکی بد ګڼل کېږي او د عذاب مستحق کېږي او پرېښودونکی یې ثواب اخلي. مندوب هغه دي چې فاعل یې ثواب اخلي، خو پر پرېښودونکي یې عذاب نشته او مکروه هغه دي چې پرېښودونکي ته یې ثواب دی او یا دا چې پرېښودل یې تر کولو غوره دي او مباح هغه څه دي چې د شارع نقلي دلیل پر دې وي چې بنده یې په کړلو او نه کړلو مختار وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنت

سنت په لغت کې لارې ته ويل کېږي او په شرع کې هغه څه ته وايي چې په نفلي ډول له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه را نقل شوي وي، لکه سنت لمونځ چې د فرض لمانځه پر وړاندې سنت نومول کېږي او دايې مطلب نه دی چې فرض د الله سبحانه وتعالی له خوا دي او سنت د رسول الله صلی الله عليه وسلم له خوا، بلکې سنت او فرض دواړه د الله سبحانه وتعالی له لوري دي او رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله سبحانه وتعالی مبلغ دی، ځکه چې هغه له هوا او نفس له مخې خبرې نه کوي بلکې ده ته وحي کېږي. نو دا که منقول سنت وي او که منقول نفل، ټول سنت نومول کېږي. لکه چې فرض په فرضي ډول نقل شوي دي، نو فرض نومول کېږي، لکه د سهار د لمانځه دوه رکعته په متواتر ډول له رسول صلی الله عليه وسلم څخه فرض را نقل شوي دي او دوه رکعته د سهار د لمانځه سنت په متواتر ډول نفل را نقل شوي دي او دا دواړه د رسول الله صلی الله عليه وسلم له لوري، نه بلکې د الله سبحانه وتعالی له لوري څخه دي. نو په عباداتو کې امر يا فرض وي او يا نفل او په نورو برخو کې يا فرض وي يا مندوب او يا مباح. نو نفل هم پخپله مندوب دي، يوازې نفل نومول شوي دي او په سنتو يې اطلاق کېږي.

همدا راز سنت هغه دلايلو ته ويل کېږي چې له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه صادر شوي وي خو له قرآن څخه نه وي او په دې کې د رسول الله صلی الله عليه وسلم اقوال، افعال، تقريرونه او سکوت شاملېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله صلی الله علیه وسلم د افعالو پیروي

د رسول الله صلی الله علیه وسلم افعال (سنت) په درې ډوله دي، لومړی جبلي افعال لکه ولاړېدل، کښېناستل، خوراک، څښاک او دې ته ورته نور، هغه دي چې له انساني طبیعت سره یې سم سرته رسولي چې دا پرته له کومې خبرې ده او د ده امت ته مباح دي او په مندوبو کې نه داخلیږي.

دویم، هغه افعال چې جبلي نه دي، یعنې هغه ځانګړنې چې هېڅوک ورسره پکې شراکت نه شي کولای او نه د بل چا ځانګړنه کېدای شي، هغه چې د ده له ځانګړتیاوو څخه ثابت شوي وو، لکه په روژه کې پیوستون، یعنې د شپې او ورځې د روژو پیوستون یا تر څلورو د ډېرو ښځو په نکاح کول دا ټولې هغه ځانګړتیاوې دي چې موږ ورسره شریک نه یو او دا په اجماع سره ثابته ده چې دا د ده له ځانګړتیاوو څخه وو او په دې کې یې پر امت پیروي نشته.

دریېم، هغه افعال چې موږ ته یې د راښودلو لپاره کړې دي یا په ښکاره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په قول سره ثابت شوي دي، لکه چې فرمایي:

«**صَلُّوا كَمَا رَأَيتُمُوني أُصَلي**» (رواه البخاري)

ژباړه: *داسې لمونځ کوئ لکه زه یې چې کوم.*

یا فرمایي:

«**خُذُا عَنِّي مَنَاسِكَكُم**»

ژباړه: *له ما څخه د حج لپاره مناسک واخلئ.*

دا پر دې دلالت کوي چې د ده فعل زموږ لپاره داسې بیان دی چې باید پیروي یې وکړو یا د حالاتو په قرینو راغلي وي لکه په مړوند کې د غله لاس پرې کول، چې د الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه وتعالی د دغه قول له مخې چې فرمايي:

﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾ (المائده: ٣٨)

ژباړه: *نو د (غله او غلې) لاسونه پرې کړئ.*

نو د فعل دا ډول بيان چې په قول او د احوالو په قرينو سره واضح دی هغه هم د دا ډول دليلونو له مخې چې کله به فرض، واجب، مندوب او يا مباح وي.

خو هغه کارونه چې دې ته نه دي ورته او پر دې دلالت کوي چې دا هم د داسې بيان چې نه پکې نفی راغلي او نه اثبات او په هغو کې د قربت نيت يا معلوم وي او يا هم نه وي، که د قربت قصد پکې څرګند شو نو مندوب دي، چې انسان يې په کړلو ثواب اخلي او په نه کولو يې نه عذابيږي، لکه د لوی اختر سنت او که د قربت نيت پکې نه ليدل کېده، نو په مباح کې داخليږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شرعي احکامو تبني

د صحابه وو په وخت کې به مسلمانانو شرعي حکمونه پخپله له کتاب الله او سنتو څخه اخیستل. حاکمانو او قاضیانو به چې د دښمنیو او دعوو فیصلې کولې له شریعت څخه به یې په خپله حکمونه استنباطول او هر ډول پېښه به چې ورته وړاندې شوه حل کوله به یې. امیرالمومنین آن تر والیانو او نورو پورې تړلو به حکم کاوه او په خپله به یې د هرې ستونزې لپاره شرعي حل پیدا کاوه. ابوموسی الاشعري او شریح دواړه داسې قاضیان وو چې له خپل اجتهاد سره سمې به یې پرېکړې کولې. معاذ ابن جبل (رض) د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کې والي و، احکام یې خپله استنباطول او اجتهاد به یې کاوه او بیا به یې په خپل ولایت کې عملي کول. ابوبکر او عمر رضی الله عنهم دواړو د خپلو خلافتونو پر مهال له خپل اجتهاد سره سم احکام استنباطول او هر یوه به د خلکو تر منځ پرېکړې کولې. معاویه او عمرو ابن العاص رضی الله عنه دواړه والیان وو او هر یوه به په خپل ولایت کې له خپل اجتهاد سره سمې پرېکړې کولې، د دوی دا ډول اجتهادونه له والیانو او قاضیانو سره هم وو. خلیفه به ځانګړي احکام تبني کول او خلک یې د هغه پر عملي کولو مامور کول. نو خلکو ته حتمي وه چې دا ډول اوامر ومني او دا مهال به دوی له خپلو رایو او اجتهادونو څخه تېرېدل، ځکه چې شرعي حکم دی چې د امام امر ظاهراً او باطناً نافذ دی. له دې امله ابوبکر صدیق رضی الله عنه د درې ګونو طلاقونو وقوع په یو ځل تبني کړل او په مساوي ډول یې د مالونو وېشل یې بې له دې چې فکر ورته وشي چې په اسلام کې یې څومره وخت تېر کړی دی، تبنی کړل او مسلمانانو یې هم پیروي وکړه او پر دوی یې والیان او قاضیان وټاکل. کله چې عمر رضی الله عنه راغی د دغه دواړو پېښو په اړه یې د ابوبکر صدیق رضی الله عنه د رایې خلاف رایه تبني کړه. درې ګوني طلاقونه یې درې ځایه کړل او د مال وېش یې بېرته د پخوا په څېر کړ او اړتیا یې په مساوي والي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نه بلکې په زياتوالي کې تبني کړه. مسلمانانو يې پيروي وکړه او قاضيانو او واليانو ته يې د عملي کولو په اړه لارښوونه وکړه. حضرت عمر رضی الله عنه د غنيمت ځمکې د بيت المال مال وګرځولې په داسې ډول چې د خپل اهل په لاس کې به يې وي، نه به پر محاربينو او نه به پر مسلمانانو وېشل کېږي. پر دغه هم قاضيانو او واليانو عمل وکړ او هغه حکم يې ومانه چې ده تبني کړی و. نو د صحابه وو په اجماع دا ثابته ده چې خليفه د احکامو د تبني حق لري، چې پر ټاکلو امرونو د عمل امر وکړي او په مسلمانانو يې پيروي لازمه ده، آن تر دې که اجتهاد يې ناسم هم شي. مشهور شرعي قوانين دا دي چې (للسلطان أن يحدث من الاقضية بقدر ما يحدث من مشکلات) يعنې د سلطان لپاره جايزه ده چې د قضيو په اړه دومره خبرې وکړي چې ستونزې يې رامنځته کړې وي او (امر الامام يرفع الخلاف) يعنې د امام امر اختلاف له منځه وړي او يا دا چې (امر الامام نافذ ظاهرا و باطنا) يعنې د امام امر ظاهراً او باطناً نافذ دی. له همدې امله وروسته له دې خليفه ګانو ټاکلي احکام تبني کول. هارون الرشيد په اقتصادي برخه کې کتاب الخراج تبني کړ او خلکو ته يې په هغه کې د ټولو احکامو د عملي کولو امر وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دستور او قانون

د قانون کلمه یوه پردۍ کلمه ده، د پاچا د هغه فرمان او حکم په معنی ده چې د خلکو د اسانتیا لپاره يې صادروي او اصطلاحي تعریف يې داسې شوی: «قانون د هغه قواعدو مجموعه ده چې سلطان خلک مجبوروي ترڅو له دغه قواعدو سره سم خپلې اړيکې ټينګې کړي.» د هر دولت اساسي قانون ته د دستور کلمه هم راتلای شي او له هر نظام څخه لاسته راغلي دستور ته د قانون کلمه هم راغلې ده. خو دستور داسې تعريفېږي: «هغه قانون ته ويل کېږي چې د دولت شکل، د حکم نظام او د هرې قوې صلاحيتونه بيانوي.» يا «هغه قانون ته وايي چې د عام ولس واک يعنې له حکومت سره د دوی اړيکې تنظيموي او ټاکي او همدا راز د دوی حقونه او واجبات د حکومت پر وړاندې او د حکومت وجايب او حقونه د دوی پر وړاندې ټاکي.» دغه دستورونه بېلابېلې منشاګانې لري چې له هغو څخه ځينې د قانون په څېر او ځينې نور هم د عادتونو او تقليدونو په څېر راوتلي وي لکه د انګلستان دستور، ځينې بيا يوې ډلې له وطني جمعيت څخه وضع کړی وي چې د هغه امت لپاره هماغه مهال واک ورکوي، نو دوی دستور جوړوي او د اجرا څرنګوالی يې هم څرګندوي، وروسته دغه ډله منحل کېږي او د دې پر ځای هغه واګې چې قانون بېلابېلو چارواکو ته ورکوي د هغوی ځای نيسي لکه څرنګه چې په فرانسه او امريکا کې ترسره شول. د قانون او دستور لپاره ځانګړي مصادر شتون لري چې په دوه ډوله دي:

لومړی: چې موخه يې د قانون د سرچينې نېغ پر نېغه پلي کول دي، لکه دين او عادات يا فقهي نظرونه، يا د محکمو احکام او يا د عدل او انصاف قواعد او دغه دستور ته د تشريعي مصدر درلودونکی دستور وايي لکه د ځينو لويديځو هېوادونو لکه امريکا او انګلستان دستورونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم: هغه دستورونه چې له يو شي څخه رامنځته شوي وي يا هغه دستورونه چې له بل دستور او قانون څخه نقل شوي وي لکه د فرانسې دستور او يا په اسلامي نړۍ کې د ځينو هېوادونو دستورونه لکه د ترکيې، مصر، عراق او سوريې چې دغو ته د تاريخي مصدر درلودونکي دستورونه ويل کېږي.

دا د هغې اصطلاح لنډيز و چې د قانون او دستور معنی لري، په ځانګړې توګه هغه دولت چې له يو شمېر مصادرو څخه خپل قانون اخلي هغه که تشريعي او يا هم تاريخي مصدر وي، ټاکلي احکام دي چې تتبني کوي يې او پر هغو د عمل کولو امر کوي. دغه احکام د دولت له خوا له تبني کېدو وروسته د دستور حيثيت غوره کوي، هغه که عام او يا هم خاص احکام وي.

هغه پوښتنه چې مسلمانان دلته ورسره مخ کېږي دا ده چې آيا مسلمانان د دستور او قانون اصطلاحات کارولی شي او که نه؟ ځواب دا دی، هغه اجنبي الفاظ چې اصطلاحي معنی ولري او د مسلمانانو د اصطلاح له معنی سره اختلاف ولري، نو بيا يې کارول نه دي روا، لکه د «اجتماعي عدالت» کلمه، چې دا د ټاکلي نظام په معنی ده، چې يوازې د بېوزلو، کارګرانو او مامورينو لپاره د تعليم او تطبيب تضمين کوي. دغه اصطلاح د مسلمانانو له اصطلاح سره توپير لري، ځکه د مسلمانانو په نزد عدل د ظلم ضد کلمه ده او په اسلام کې تعليم او تطبيب د ټولو لپاره مساوي دی. هغه که غني وي او که فقير او د محتاج او ضعيف د حقونو تضمين د ټولو هغو خلکو حق دی چې د اسلامي دولت تابعيت ولري؛ هغه که مامورين وو او که نه وو، که کارکوونکي، کروندګر او يا نور وو. که د دوی په اصطلاح معنی د مسلمانانو له اسلامي فکر سره ټکر نه درلود، بيا پروا نه کوي او کارول يې جواز لري، لکه د محصول کلمه چې هغه مال ته ويل کېږي چې له خلکو څخه د دولت د ادارې لپاره اخيستل کېږي. د مسلمانانو په نزد هم داسې مال شته چې دولت يې له خلکو څخه د مسلمانانو د ادارې لپاره اخلي. نو له دې امله د محصول کلمې کارول جواز لري. همدا راز د دستور او قانون کلمې چې هغو ټاکلو احکامو ته ويل کېږي چې دولت يې تبني کوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو ته یې ښکاره کوي او د خلکو عمل هم ورباندې لازمي کوي له همدې امله حکم ورباندې کوي، دا معنی مسلمانان هم لري. نو له همدې امله داسې څه نشته چې د قانون او دستور د کلمو له کارولو څخه مو منع کړي او زموږ معنی ورڅخه هغه احکام دي چې خلیفه یې له شرعي احکامو څخه تبني کوي. دلته له نورو دستورونو او قوانینو سره د اسلامي دستور او قوانینو یو څه توپیر رامنځته کیږي، چې د نورو قوانینو مصدر عادات، د محاکمو احکام او... او منشأ یې هغه جمعیت دی چې د دستور د جوړولو لپاره تاسیس شوی وي اویا هم له ولس څخه ټاکل شوي مجالس دي چې قوانین جوړوي. ولس د دوی په نزد د واک مصدر دی او سیادت هم د ولس دی. خو د اسلامي دستور او اسلامي قوانینو مصدر کتاب او سنت دي نه بل څه او منشأ یې د مجتهدینو اجتهاد دی چې خلیفه ورڅخه ټاکلي احکام تبني کوي، د هغو په عملي کولو امر کوي او په خلکو یې هم پیروي لازمیږي. دلته سیادت د شرعې دی، د شرعي احکامو د را ایستلو لپاره اجتهاد د ټولو مسلمانانو حق دی او پر دوی کفایي فرض دی او پر خلیفه یوازې د شرعي احکامو د تبني کولو حق دی.

دا د دستور او قانون د کلمو د کارولو د جواز په اړه وو. اما دا چې د احکامو تبني کول یوه مهمه اړتیا ده، نو هغه داسې چې د ابو بکر صدیق رضی الله عنه له وخته تر وروستي مسلمان خلیفه پورې د ټاکلو احکامو د تبني کولو اړتیا وه چې مسلمانانو ته د هغو په عملي کولو امر کېده. خو دغه تبني د ځانګړو احکامو لپاره وه او د ټولو او عامو احکامو لپاره نه وه چې دولت حکم ورباندې کوي. هېڅکله دولت عام احکام نه دي تبني کړي مګر په ځینو وختونو کې، یوازې ایوبیانو د امام شافعي مذهب تبني کړی او عثمانیانو د امام ابوحنیفه مذهب تبني کړی و.

دلته چې کومه پوښتنه راولاړیږي دا ده چې آیا دا د مسلمانانو په مصلحت ده چې ټول او عام قانون یا دستور ورته جوړ شي او که نه؟ د دې ځواب دا دی چې شامل او عام قوانین له نوښت او اجتهاد پرته نه شي جوړېدلی، نو له دې امله په لومړیو کې یعنې د صحابه وو، تابعینو او تبع تابعینو په دورو کې مسلمانانو له دا ډول کړنې څخه ډډه کړې ده. خلیفه د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکمونو تبني نه کوله، يوازې هغه ټاکلي احکام به يې تبني کول چې له هغو پرته به بله چاره نه وه، ترڅو حکم، تشريع او اداره واحده وي. سره له دې دا تر ټولو ښه ده چې دولت د ټولو احکامو لپاره يو شامل دستور ونه لري، ځکه د نوښت او اجتهاد لپاره به يې لاره پرانيستې وي. کېداى شي چې د عامو احکامو داسې يو دستور ولري، چې د دولت شکل پکې ټاکل شوى وي، د يووالي او پايښت لپاره يې تضمين پکې شوى وي. نور اجتهاد قاضيانو او واليانو ته پرېښودل کېږي، بې له دې چې که اجتهاد ورته آسانه وي او خلک مجتهدين وي لکه د صحابه وو، تابعينو او تبع تابعينو پر مهال. اما هر کله چې ټول خلک مقلدين وي او په دوى کې مجتهدين ډېر لږ وي، نو پر دولت دا حتمي ده چې هغه احکام چې پر خلکو دوى حکم کوي، تبني کړي. برابره خبره ده هغه که خليفه، واليان او که قاضيان وي، پر ما انزل الله حکم د واليانو او قاضيانو له خوا سختېږي، ځکه چې دوى اجتهاد نه کوي او بېلابېل او متناقض تقليد ته مخه کوي. تبني هغه وخت کېداى شي چې حادثه له معرفت او د دليل له پېژندنې سره سمه وڅېړل شي. سره له دې په واحد دولت او يوه خاوره کې د قاضيانو او واليانو پرېښودل خپل ځانګړي اجتهاد ته د احکامو د اختلاف او تناقض لامل کېږي او بالاخره د دې لامل کېږي چې پر غير ما انزل الله امر وکړي. له همدې امله د اسلامي احکامو تبني کول پر اسلامي دولت لازمي دي. اوسمهال پر اسلام ټول امت د جهل او ناپوهۍ په حالت کې دى او دا اړينه ده چې ټاکلي احکام ورته تبني شي. دا تبني به په عقوباتو، عقايدو او عباداتو کې نه، بلکې په معاملاتو کې به وي او دغه تبني به د ټولو احکامو لپاره عامه وي، ترڅو د دولت چارې لا مضبوطې کړي او د ټولو مسلمانانو چارې د الله سبحانه وتعالى له احکامو سره سمې آسانه کړي. دا پر دولت لازمه ده چې د احکامو د تبني کولو پر مهال او يا د دستور او قوانينو د جوړولو پر مهال يوازې پر شرعي احکامو باندې تقيد وکړي او له نورو څخه څه وا نه خلي. په مطلق ډول به له نورو څخه څه نه زده کوي. بې له شرعي احکامو څخه به بل هېڅ نه اخلي، هغه که له اسلام سره موافق او يا هم مخالف وي. نو دا په امت پورې نه ځانګړې کېږي، بلکې حکم د عامو خلکو ملکيت بلل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي. نو له همدې امله واجبه ده چې احکام په شریعت پورې مقید وي او دغه تقید به هم په فکره او هم طریقه کې وي. اما هغه قوانین او نظامونه چې په فکره او طریقه پورې تړاو نه لري، په هغو کې کوم ځانګړی نظر نشته لکه اداري قوانین، د ادارو ترتیب او نور هغه څه چې دې ته ورته وي او له دې وسیلې او اسلوب څخه ګڼل کېږي، هغه لکه علوم، تکنالوژي او فنون چې دولت یې تر لاسه کوي او د خلکو چارې ورباندې منظموي، لکه عمر بن خطاب رضی الله عنه چې د خپل خلافت پر مهال دېوانونه جوړ کړل او هغه یې له فارس څخه واخیستل. اداري او فني توکي د دستور او شرعي قوانینو برخه نه بلل کېږي، نو په دستور کې هم ځای نه ورکول کېږي. له دې امله پر اسلامي دولت دا واجب ده چې دستور یې له شرعي احکامو څخه جوړ شوی وي. یعنې دستور یې اسلامي وي او قانون یې هم اسلامي وي. کله چې کوم حکم تبني کوي، نو هغه باید د شرعي دلیل د قوت له مخې تبني کړي، سره له دې چې له هغې ستونزې څخه یې بشپړه پوهه لرلې وي. له دې امله دا پر دولت ده چې ستونزې تدریس کړي، ترڅو لومړی ورباندې پوه شي، ځکه د ستونزې پېژندل اړین کار دی. وروسته یې باید شرعي حکم وموندل شي چې پر دغه ستونزه پلی شي، بیا همدغه شرعي حکم باید وښودل شي او وروسته دغه حکم د دلیل د قوت پر بنسټ تبني شي. وروسته له دې چې په دې پوه شي چې دا دلیل دی او په قوت یې هم ډاډ پیدا کړي، دغه شرعي احکام به یا د مجتهد له نظر څخه واخیستل شي او یا له کتاب، سنتو، اجماع او قیاس څخه چې هغه به هم د شرعي اجتهاد له مخې وي، آن که هغه جزیي او یا هم د مسئلې اجتهاد وي. که مثلاً د جنس تضمین (بیمه) منع تبني شي، نو لومړی باید دا وښودل شي چې د جنس تضمین څه دی او وپېژندل شي. بیا باید د تملک وسایل زده شي، بیا به په ملکیت کې د جنس په تضمین (تأمین علی البضاعة) کې د الله سبحانه وتعالی حکم پلی کېږي او دا ډول به شرعي حکم تبني کېږي. له همدې امله یوه دستور او قانون ته ښایي چې یوه سریزه ولري، ترڅو هغه مذهب چې هغه مادې ورڅخه پکې اخیستل شوې وي په څرګند ډول له هغه دلیل سره یو ځای تشریح کړي چې باور ورباندې شوی او دا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

واضح کړي چې په دغه دليل له دغه حکم څخه دغه ماده جوړه شوې ده، په داسې حال کې چې اجتهاد يې صحيح وي. ترڅو مسلمانان په دې پوه شي چې هغه قوانين او مادې چې په دستور کې تبني شوې دي، شرعي احکام دي؛ چې په صحيح اجتهاد سره استنباط شوې دي، ځکه پر مسلمانانو د هغه دولت پيروي نه لازمېږي چې له شرعي احکامو پرته بل څه تبني کړي. نو پر همدغه اساس دولت شرعي احکام د دستور او قوانينو په توګه تبني کوي، ترڅو د هغه پر اساس د اسلامي دولت پر اتباعو حکم وکړي.

مثلاً مسلمانانو ته په اسلامي نړۍ کې د اسلامي دولت دستور په لاندې ډول وړاندې کوو، ترڅو هغه مسلمانان چې د اسلامي دولت د جوړولو لپاره کار کوي او نړۍ ته اسلامي دعوت رسوي، هغه زده کړي. د يادونې وړ ده چې دغه دستور ته د يوه ټاکلي هېواد د ځانګړي شوي دستور په سترګه ونه کتل شي، بلکې دا په ګرده اسلامي نړۍ کې د اسلامي دولت دستور دی او کومې ځانګړې سيمې او هېواد ته نه خاص کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلافت دولت دستور

دا د خلافت د دولت د دستور مسوده ده، چې مسلمانانو ته په داسې حال کې وړاندې شوې چې د خلافت د دولت د تاسیس او د ما انزل الله د حاکمولو لپاره کار او فعالیت کوي، تر څو د اسلامي دولت له واقعیت، ډول، نظامونو او له هغه څه څخه چې د اسلامي نظامونو او احکامو په پلي کولو پورې اړه لري، یو بشپړ تصویر ایجاد کړای شي.

دا دستور یو اسلامي دستور دی چې له اسلامي عقیدې څخه رامنځته شوی او له شرعي احکامو څخه د دلیل د قوت پر بنسټ اخیستل شوی دی. په یقیني توګه د هغه په اخیستلو کې په د الله تعالی پر کتاب، سنتو، د صحابه وو پر اجماع او قیاس اعتماد شوی دی؛ ځکه نو دا دستور اسلامي دی نه بل څه او هیڅ غیر اسلامي څه پکې نشته. همدا راز دا دستور په یوه ټاکلې جغرافیه یا ټاکلي هېواد پورې خاص نه دی، بلکې په اسلامي نړۍ، آن په ټوله نړۍ کې د خلافت دولت دستور دی، ځکه د خلافت دولت به د اسلام نور او هدایت ټولې نړۍ ته ولېږدوي او د هغې د چارو د سرپرستۍ، له خپل ځان سره د هغې د یو ځای کولو او پر هغوی د اسلام د پلي کولو لپاره کار کوي.

حزب التحریر دا مسوده مسلمانانو ته وړاندې کوي او له الله سبحانه وتعالی څخه غواړي، ترڅو ورته کرامت ورکړي او هغه موخې ته چې د خلافت تاسیس او پر ماانزل الله حکم دی، ورسیږي؛ څو په پایله کې دا دستور د خلافت دولت اساسي قانون وګرځي او پلی کړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامه احکام

۱ ماده:

اسلامي عقيده د اسلامي دولت اساس او بنسټ دی، د دولت جوړښت، شکل، حسابي چارې او هرڅه بايد له اسلامي عقيدې سره سم ترتيب شي، همدارنګه د دستور او ټولو شرعي قوانينو اساس بايد اسلامي عقيده وي او هيڅ داسې څه بايد پکې داخل نه شي چې له اسلامي عقيدې سره په ټکر کې وي.

۲ ماده:

دارالاسلام هغه دی چې اسلامي احکام پکې پلي کېږي، امن او امان يې په اسلام پورې تړلي وي. دارالکفر هغه دی چې کفري مقررات پکې پلي کېږي او امن او امان يې په اسلام پورې نه وي تړلي.

۳ ماده:

خليفه ټاکلي شرعي احکام تبني کوي او د قانون او مقرراتو په توګه يې وضع کوي، کله چې خليفه شرعي حکم تبني کړي همدغه بيا داسې شرعي حکم بلل کېږي چې عمل پرې واجب دی. د امت پر هر وګړي لازمه ده، چې د قانون په توګه يې په ظاهر او باطن کې ومني او عملي يې کړي.

٤ ماده:

خليفه له زکات او جهاد پرته نور د عباداتو اړوند هر حکم نه تبني کوي او نه هم د اسلامي عقيدې کوم ځانګړی فکر تبني کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ماده:

ټول هغه خلک چې اسلامي تابعیت ولري، د اسلامي دولت له ټولو شرعي حقوقو او واجباتو څخه برخمن کېږي.

٦ ماده:

دولت ته روا نه ده چې د حکم، قضا، د چارو په سرپرستۍ او دې ته ورته نورو برخو کې د خپل رعیت د وګړو ترمنځ توپیر وکړي، بلکې دولت ته لازمه ده، چې له نژادي، مذهبي او ژبني تعصب پرته ټولو ته په یوه سترګه وګوري.

۷ ماده:

دولت پر ټولو هغو وګړو چې د اسلامي دولت تابعیت ولري پرته له دې چې هغوی مسلمانان دي او که غیر مسلمانان په لاندې ډول شرعي احکام پلي کوي:

الف- له هر ډول استثنا پرته پر مسلمانانو ټول شرعي احکام پلي کوي.

ب- د عام نظام په پام کې نیولو سره غیر مسلمان خلک خپلې عقیدې او عبادت ته پرېښودل کېږي.

ج- له اسلام څخه په مرتد شوو کسانو د مرتد حکم پلی کېږي. خو د هغوی اولادونه او هغه کسان چې په غیرمسلمان ډول وزیږیږي، له هغوی سره د غیرمسلمان چلند کېږي او د هغوی د اصلي حالت یعنې مشرکینو او اهل کتابو له وضعیت سره سمه معامله کېږي.

د- د خوراک او پوښاک په اړوندو چارو کې له غیرمسلمانو سره د شریعت په رڼا کې د هغوی له دینونو سره سم چلند کېږي.

ه- د زوجیت او طلاق په اړوندو چارو کې د غیر مسلمانانو ترمنځ د هغوی له دین سره سمه معامله کېږي او په دې چارو کې د مسلمانانو او غیر مسلمانانو ترمنځ بیا له اسلامي احکامو سره سمه فیصله کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و- له ذکر شوو احکامو پرته نور شرعي احکام او د اسلامي شریعت نورې چارې لکه معاملات، عقوبات، حکم او اقتصاد دا ټول په مسلمانانو او غیرمسلمانو باندې یو ډول عملي کوي، همدارنګه همدغه احکام په ټولو هغو کسانو هم عملي کېږي چې له اسلامي دولت سره معاهده ولري او یا یې ورسره پناه اخیستې وي او یا یې په اسلامي دولت کې ژوند غوره کړی وي. مګر سفیران، قونسلان او نور استازي مستثنا دي او ډیپلوماتیک مصوونیت لري.

۸ ماده:

یوازې عربي ژبه اسلامي ژبه ده او دولت به هم یوازې عربي ژبه کاروي.

۹ ماده:

اجتهاد کفایي فرض دی، هر مسلمان چې د اجتهاد شرایط ولري، حق لري چې اجتهاد وکړي.

۱۰ ماده:

ټول مسلمانان د اسلام مسوولیت یو ډول پر غاړه لري، ځکه نو په اسلام کې د دین خلک نه دي ټاکل شوي او دولت ته لازمه ده، ترڅو پرهېزدي چې دیني مسوولیت یوازې د دین په نامه خلکو ته ورپاتې شي.

۱۱ ماده:

د دولت اساسي دنده د اسلامي دعوت رسول دي.

۱۲ ماده:

د شرعي احکامو معتبر دلیلونه یوازې قران کریم، سنت، د صحابه وو اجماع او قیاس دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳ ماده:

په اسلام کې برائت الذمه اصلي حالت دی او هیڅا ته د محکمې له حکم پرته جزا نه ورکول کیږي، د یو چا تعذیب په مطلقه توګه جواز نه لري او که چا دا کار وکړ باید جزا وویني.

۱٤ ماده:

په افعالو کې اصل پر شرعي احکامو تقید دی، تر هغه باید یو عمل تر سره نه شي څو یې چې حکم ونه پیژندل شي او په شیانو کې اصل اباحت دی، تر هغه چې د تحریم دلیل یې نه وي راغلی.

۱۵ ماده:

د حرامو لپاره وسیله حرامه ده، د حرامو وسیله چې دا ګومان پکې غالب وي چې حرامو ته رسیږي، حرامه ګڼل کیږي او که ګومان غالب نه وي؛ بلکې ویره وي چې حرامو ته رسیږي بیا حرامه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومتولی نظام

۱۶ ماده:

حکومتي نظام د وحدت (واحد) نظام دی، نه اتحادي.

۱۷ ماده:

حکومت مرکزي دی او اداره غیر مرکزي ده.

۱۸ ماده:

حاکمان څلور دي: خلیفه، تفویضي مرستیال، والي، عامل او هغه کسان چې د هغوی په حکم کې وي. اما له دې پرته نور حکام نه، بلکې ټول موظفین دي.

۱۹ ماده:

جایزه نه ده چې د حکم او په حکم پورې د اړونده چارو واک، عاقل، بالغ، عادل او د اهل کفایت له کسانو پرته نور څوک پر غاړه واخلي او دا هم جایزه نه ده، چې له مسلمان پرته بل چا ته وسپارل شي.

۲۰ ماده:

له حکامو سره محاسبه د مسلمانانو حق او کفایي فرض دی، غیر مسلمانان چې د اسلامي دولت رعیت وي، د حاکم له ظلم او پر هغوی د اسلامي احکامو له ناوړه پلي کېدو څخه شکایت کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱ ماده:

مسلمانان حق لري چې د حکامو د محاسبې او د امت له لارې حکم ته د رسیدو لپاره سیاسي احزاب تاسیس کړي، خو شرط به يې دا وي چې د حزب بنسټ به اسلامي عقیده وي او همدارنگه د هغوی له خوا تبني کېدونکي احکام باید شرعي وي. د حزب د جوړولو لپاره کوم جواز ته اړتیا نشته او د داسې احزابو جوړول چې بنسټ يې له اسلام پرته بل څه وي، منع دي.

۲۲ ماده:

حکومتي نظام پر لاندې څلورو قاعدو ولاړ دی:

۱. سیادت (حاکمیت) د شریعت دی، نه د خلکو.

۲. واکې (سلطه) باید له امت سره وي.

۳. د واحد خلیفه ټاکل پر مسلمانانو فرض دي.

٤. یوازې خلیفه حق لري چې شرعي احکام تبني کړي او په خپله خلیفه به دستور او قوانین وضع کوي.

۲۳ ماده:

دولت له دیارلسو جهازونو څخه جوړ شوی دی:

۱. خلیفه

۲. مرستیالان (تفویضي وزیران)

۳. تنفیذي وزیران

٤. والیان

۵. د جهاد امیر

٦. کورنی امنیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷. بهرنۍ چارې

۸. صنعت

۹. قضا

۱۰. د خلکو مصالح

۱۱. بیت المال

۱۲. مطبوعات (رسنۍ)

۱۳. د امت مجلس (شوری او محاسبه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیفه

۲۴ ماده:

خلیفه د شریعت په پلي کولو او سلطه کې د امت نایب دی.

۲۵ ماده:

خلافت د خوښې او رضایت عقد دی، هیڅوک د هغه پر منلو او اختیارولو نه مجبوریږي.

۲۶ ماده:

هر عاقل او بالغ مسلمان که نارینه وي او که ښځینه د خلیفه په ټاکلو او بیعت کولو کې حق لري او غیر مسلمان بیا دا حق نه لري.

۲۷ ماده:

کله چې د خلافت عقد د انعقاد له بیعت سره سم له یو چا سره وشي، په دې صورت کې پر پاتې کسانو د اطاعت بیعت لازم دی او ټول هغه خلک پر بیعت کولو مجبوریږي چې د سرغړاوي او د مسلمانانو د صف ړنګولو ویره ترې کیږي.

۲۸ ماده:

هیڅوک تر هغه خلیفه نه شي کیدای، ترڅو چې مسلمانانو نه وي ټاکلی او هیڅوک تر هغه د خلافت صلاحیتونه په لاس کې نه شي اخیستلای، ترڅو چې په شرعي توګه د نورو اسلامي عقدونو په څېر د خلافت عقد له هغه سره نه وي منعقد شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۹ ماده:

په هغه سیمه کې چې له خلیفه سره د انعقاد بیعت کېږي، باید هلته قدرت ذاتي بڼه ولري او باید یوازې له مسلمانانو سره وي، نه له کوم کفري هیواد سره، همدارنګه په هغه ځای کې باید د مسلمانانو کورنی او بهرنی امان اسلامي وي، نه کفري. مګر د طاعت په بیعت کې دا ډول شرایط اړین نه دي.

۳۰ ماده:

هغه څوک چې د خلافت بیعت ورسره کېږي، باید د انعقاد شرایط پوره کړي، که څه هم د افضلیت شرطونه یې نه وي پوره کړي، ځکه د انعقاد شرطونو ته اعتبار ورکول کېږي، نه د افضیلت شرطونو ته.

۳۱ ماده:

د خلیفه لپاره د انعقاد شرایط په لاندې ډول دي:

- خلیفه باید نارینه وي
- مسلمان وي
- آزاد وي
- بالغ وي
- عاقل وي
- قادر وي
- عادل وي
- اهلیت او وړتیا ولري

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲ ماده:

که د خلافت منصب د خلیفه په مړینه، استعفا او یا هم عزل کېدو سره تش شي، واجب ده چې له هغه نېټې څخه تر دریو ورځو او شپو پورې بل خلیفه وټاکل شي.

۳۳ ماده:

موقت امیر باید تعین شي تر څو د مسلمانانو چارې سنبال کړي او د خلافت د منصب له خالي کېدو وروسته د نوي خلیفه د ټاکلو چارې په لاندې ډول تر سره کړي:

الف. کله چې خلیفه د اځل نږدیوالی یا له قدرت څخه د لیرې کیدو تصمیم احساس کړي، دا صلاحیت لري چې موقت امیر وټاکي.

ب. که خلیفه د موقت امیر تر ټاکلو وړاندې وفات یا عزل شي او یا هم د خلافت منصب د عزل او وفات له لامل پرته د بل څه له امله خالي شي، د خلیفه له مرستیالانو څخه به هغه موقت امیر ټاکل کیږي، چې د لوړ عمر خاوند وي؛ خو که هغه خپله د خلافت لپاره نوماند وي په دغه حالت کې به بل هغه مرستیال چې لوړ عمر ولري، د موقت امیر په حیث ټاکل کیږي. په همدغه ترتیب د لوړ عمر څښتن د موقت امارت لپاره لومړیتوب لري.

ج. که د تفویض ټول مرستیالان د خلافت د مقام لپاره د نوماندۍ اراده ولري، په دغه حالت کې به د تنفیذي معاونینو له ډلې څخه په ترتیب سره د لوړ عمر څښتن د موقت امیر په توګه ټاکل کیږي.

د. په هغه حالت کې چې ټول تنفیذي مرستیالان د خلافت لپاره نوماند وي، موقت امارت په دوی کې هغه کس ته ورکول کیږي، چې تر ټولو لږ عمر ولري.

ه. موقت امیر د شرعي احکامو د تبني کولو صلاحیت نه لري.

و. موقت امیر باید په دریو ورځو کې د نوي خلیفه د ټاکلو د پروسې د بشپړېدو لپاره خپله ټوله وړتیا وکاروي او د دغه وخت (دریو ورځو) تمدید جواز نه لري، خو که داسې لامل وي چې غلبه ورباندې ناشونې وي او د مظالمو محکمه توافق ورسره ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۴ ماده:

د خلیفه د ټاکلو طریقه بیعت دی. مګر د خلیفه د ټاکلو عملي چارې او بیعت په لاندې ډول تر سره کیږي:

الف. د مظالمو محکمه د خلافت د منصب خالي کیدل اعلانوي.

ب. موقت امیر په فوري توګه خپله وظیفه په غاړه اخلي او د خلافت د مقام نوماندي اعلانوي

ج. د مظالمو محکمه د یو قرار په ترڅ کې د هغه نوماندانو غوښتنې چې د انعقاد شرطونه یې پوره کړي وي مني او د هغو نوماندانو غوښتنې چې د انعقاد شرطونه یې نه وي پوره کړي ردوي.

د. د امت مجلس د هغه نوماندانو شمېر چې د مظالمو محکمې له خوا تعین شوي د لاندې دوو مرحلو په ترڅ کې محدودوي:

لومړی: له دوی څخه شپږ نوماندان د رایو په اغلبیت سره ټاکل کیږي.

دویم: د شپږو نوماندانو له ډلې څخه دوه کسه د خلافت د مقام لپاره د نوماند په توګه ټاکل کیږي.

هـ. د دواړو نوماندانو نومونه اعلانیږي او له مسلمانانو څخه غوښتل کیږي ترڅو له هغوی څخه یو انتخاب کړي.

و. د انتخاباتو پایلې اعلانیږي او مسلمانان هغه نوماند چې اکثریت رایې یې خپلې کړې پېژني.

ز. مسلمانان له هغه نوماند سره چې ډېرې رایې یې وړې دي، د خلیفه په توګه د دې لپاره بیعت کوي چې د الله پر کتاب او د رسول صلی الله علیه وسلم پر سنتو عمل وکړي.

ح. د بیعت له پوره کېدو وروسته هغه څوک چې خلیفه وټاکل شو، د هغه نوم او هغه صفات چې د ده د خلیفه کېدو لامل شول په عام محضر کې اعلانیږي، ترڅو د خلیفه د ټاکل کیدو خبر ټول امت ته ورسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ط. د نوي خليفه د انتخاب د پروسې له بشپړېدو سره سم د موقت امير ولايت پای ته رسېږي.

۳۵ ماده:

امت د خليفه د ټاکلو حق لري، مگر د ليرې کولو حق يې که چيرې د انعقاد بيعت په شرعي توگه تر سره شوی وي، نه لري.

۳۶ ماده:

د خليفه صلاحيتونه په لاندې ډول دي:

الف. خليفه هغه څوک دی چې د امت د چارو د سنبالولو لپاره هغه لازم او شرعي احکام تبني کوي، چې په سم اجتهاد سره د الله متعال له کتاب او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له سنتو څخه استنباط شوي دي او د داسې قوانينو بڼه غوره کوي چې اطاعت يې واجب او مخالفت يې ناروا دی.

ب. همدغه خليفه د دولت د کورني او بهرني سياست دنده پر غاړه لري او لښکر رهبري کوي، د جگړې اعلان، د سولې عقد، معاهداتو او اوربند حق له خليفه سره دی.

ج. خليفه د بهرنيو سفيرانو د منلو او ردولو حق لري، همدارنگه د مسلمانانو د سفيرانو ټاکلو او عزل کولو صلاحيت لري.

د. همدا خليفه واليان او مرستيالان ټاکي او يا يې لرې کوي او هغوی ټول لکه څنگه چې د امت مجلس ته مسوول دي، د خليفه پر وړاندې هم مسووليت لري.

هـ. خليفه هغه څوک دی چې قاضی القضات او نور قاضيان ټاکي او عزل کوي يې، مگر د مظالمو قاضي په هغه وخت کې نه شي ټاکلی او عزل کولی، چې د خليفه، د هغه د معاونينو او قاضی القضات پر وړاندې قضيې څېړي. همدا راز خليفه د ادارو مشران، د لښکر قوماندانان او د بيرغ مشران ټاکي او هغوی ټول د خليفه په وړاندې مسووليت لري، نه د امت د مجلس پر وړاندې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و. خليفه هغه شرعي احکام تبني کوي چې له مخې يې د دولت بوديجه ټاکل کېږي، خپله خليفه د هغو پيسو او مصارفو اندازه ټاکي چې د هرې برخې لپاره لازم وي، پرته له دې چې هغه په عايداتو پورې اړه ولري يا په مصارفو پورې.

۳۷ ماده:

خليفه په تبني کې پر شرعي احکامو مقيد دی، ده ته حرامه ده چې داسې حکم تبني کړي چې له شرعي دلايلو څخه په سمه توګه نه وي استنباط شوی. هغه پر احکامو او پر هغه طريقه مقيد دی چې احکام ورباندې تبني کوي. نوموړي ته جايز نه ده، چې په داسې طريقه حکم تبني کړي چې تبني له شرعي طريقې سره ټکر ولري او نه داسې حکم کولی شي چې له تبني شوي حکم سره په ټکر کې وي.

۳۸ ماده:

خليفه د رعيت د چارو په سنبالولو کې مطلق صلاحيت لري، چې له خپل اجتهاد او رايې سره سم هغه سنبالوي، هغه کولای شي چې هغه مباحات تبني کړي چې د دولت او رعيت په چارو کې ورته اړتيا لري، هغه ته جايز نه دي چې د مصلحت په نامه له شرعي حکم څخه سرغړونه وکړي، د ساري په ډول هغه نشي کولای د خوراکي موادو د کموالي له امله يوه کورنۍ له يوه ماشوم څخه د زياتو ماشومانو له زيږونې څخه منع کړي او نه پر خلکو باندې د استثمار او ناوړه استفادې څخه د ډېره کولو په پلمه د نرخ د ټاکلو له امله سختي راوستی شي او نه هم د مصلحت او د چارو د سنبالولو په خاطر کافر او يا ښځه والي کولای شي او نه دې ته ورته نور غير شرعي کارونه سرته رسولای شي. هغه حق نه لري چې حلال حرام او حرام حلال وګرځوي.

۳۹ ماده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیفه ټاکلې موده نه لري، ترڅو چې خلیفه د شریعت ساتونکی او د شرعي احکامو تنفیذوونکی وي او دولتي چارې پر مخ بېولای شي، د خلیفه په توگه پاتې کېږي، تر هغه چې حالت یې داسې بدلون ونه مومي چې له خلافت څخه یې وباسي او که د ده حالت له دغه حالت سره سم بدلون وموند، عزل یې واجب کېږي.

۴۰ ماده:

هغه څه چې د خلیفه حالت ته په داسې بڼه بدلون ورکوي، چې له خلافت څخه د وتلو لامل گرځي لاندې درې څیزونه دي:

۱. د انعقاد له شرطونو څخه د یوه شرط کمېدل، د بیلگې په توگه ارتداد، ښکاره فسق او جنون او یاهم د دې په څېر؛ ځکه چې دا شروط هم د انعقاد شرطونه دي او هم د استمرار.

۲. د هر سبب له امله داسې عجز او ناتواني چې د هغه په موجودیت سره د خلافت مسوولیت نه شي ادا کېدای.

۳. داسې فشار چې خلیفه په خپل فکر له دې نه عاجز کړي چې د مسلمانانو چارې له شریعت سره سمې پر مخ یوسي، دغه حالت د ده د عزل کېدو لامل گرځي، د بیلگې په توگه که خلیفه د بل چا له لوري تر داسې فشار لاندې راوستل شي چې د ده د نظر مطابق د رعیت چارې له شریعت سره سمې پر مخ نه شي وړلی، په دغه حالت کې خلیفه په حکمي ډول د دولت د مسوولیت له ادا کولو نه عاجز شوی دی، چې په پایله کې د ده د عزل کېدو لامل گرځي او دغه مسله په لاندې دوو حالتونو کې را منځته کېږي:

لومړی حالت:

دا چې په خلیفه له خپلو نیږدې افرادو څخه یو یا څو داسې مسلط شي چې د چارو په اجرا کې استبداد رامنځته کړي، که له تسلط څخه د خلیفه د خلاصون شونتیا موجوده وي، نو یو ټاکل شوی مهلت ورکول کېږي، خو که د هغه د خلاصون شونتیا موجوده نه وي په نوموړي حالت کې خلیفه فورا گوښه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم حالت:

دا چې خلیفه د قوي دښمن په اسارت کې ولوېږي، یا بالفعل اسیر شوی وي یا هم د دښمن تر سلطې لاندې داسې واقع شوی وي چې د اسیر حکم ورته کېږي، په دغه حالت کې که د خلاصون هیله شتون ولري، باید مهلت ورکړل شي او که د خلاصون لپاره یې هیله پاتې نه شي، نو له قدرته لرې کېږي، که له اول نه یې د خلاصون هیله نه وه، نو فورا باید خلع شي.

۴۱ ماده:

د مظالمو محکمه یوازینی مرجع ده چې د خلیفه د حالت بدلون د دې لپاره چې د هغه د عزل کېدلو لامل کېږي او که نه، ثابتوي. یوازې همدغه مرجع د خلیفه د لیرې کولو او انذار صلاحیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفویضي مرستیال

٤٢ ماده:

خلیفه د ځان لپاره یو یا څو تفویضي مرستیالان ټاکي، چې د حکومت مسوولیت پر غاړه واخلي، هغه ته د چارو د تدبیر صلاحیت تفویض کېږي چې له خپلې رایې او نظر سره سم د هغه د اجتهاد پر بنسټ باید پر مخ یووړل شي.

۴۳ ماده:

د تفویضي مرستیال لپاره هغه شرطونه لازمي دي، چې د خلیفه لپاره لازم دي. هغه دا چې تفویضي مرستیال باید نارینه، آزاد، مسلمان، بالغ، عاقل، عادل، قادر او هم د ورسپارل شوو دندو د پر مخ وړلو کفایت ولري.

۴۴ ماده:

تفویضي مرستیال ته د چارو په سپارلو کې دوه ټکي په پام کې نیول شرط دي: لومړی: عمومي صلاحیت دویم: له خلیفه څخه نیابت، ځکه نو واجب ده چې خلیفه ورته ووایي چې تا ته مې د خپل ځان په نیابت هغه چارې سپارلې، چې ما ته راکړل شوې دي او یا په داسې نورو الفاظو کې ورته ویل کېږي چې دغه مفهوم ورسوي. د صلاحیت دا ډول تفویض خلیفه ته د دې شونتیا ورکوي، ترڅو خپل مرستیالان ټاکل شوو ځایونو ته ولېږي او یا یې هم له یوې سیمې نه بلې ته یا له یوه کار نه بل کار ته چې د خلیفه له معاونیت سره سمون لري انتقال کړي، پرته له دې چې نوموړي الفاظ بیا تکرار کړي، ځکه دا ټول کارونه په لومړني تعین کې ګډون لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵ ماده:

تفويضي مرستيال ته لازمه ده چې خليفه په هغه چارو خبر کړي چې نوموړی يې تدبير نيسي او اجرا کوي يې، تر څو په صلاحيتونو کې د خليفه په شان نه شي، هغه ته دا هم لازمه دي چې هغه څه ترسره کړي چې امر ورته کېږي.

۴۶ ماده:

پر خليفه لازم دي چې د تفويضي مرستيال چارې وڅېړي، تر څو له سمو چارو سره يې هوکړه وکړي او خطا يې په گوته کړي، ځکه د امت د چارو مسووليت د خليفه پر غاړه دی او د هغه په اجتهاد او رايې پورې اړه لري.

۴۷ ماده:

که چيرې تفويضي مرستيال د يوه کار په اړه تدبير ونيسي او خليفه هم هوکړه ورسره وکړه، بيا مرستيال ته لازمه ده چې نوموړی کار د خليفه له موافقې سره سم عملي کړي، څه زياتی او کمی پکې رانه ولي او که خليفه بېرته له خپلې رايې څخه واوښت او له هغه څه سره يې مخالفت وکړ چې مرستيال تر سره کړي، په دغه صورت کې موضوع څېړل کېږي، که دا کار په حکم کې و، نو که معاون هغه په مناسب ډول نافذ کړی وي او که د مال په اړه و چې معاون هغه په مناسب ځای کې مصرف کړی وي، نو په دغه حالت کې د معاون رايه او نظر نافذ دی؛ ځکه دا په اصل کې د خليفه نظر دی او خليفه حق نه لري چې نافذ احکام او مصرف شوي اموال مسترد کړي. که هغه څه چې مرستيال ترسره کړي وو له ذکر شوو مسايلو نه پرته بل څه وو، د بيلگې په توگه د والي تقرر يا د لښکر لېږل، نو خليفه ته جايز دي چې د مرستيال نظر ونه مني، په دغه حالت کې د خليفه نظر نافذ او د مرستيال کار لغوه کېږي، ځکه په دې برخه کې خليفه حق لري چې خپل عمل او فيصله هم مسترده کړي، نو د دې حق خو په اولی توگه لري چې د معاون کار او فيصله مسترده کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۸ ماده:

تفويضي مرستيال په هيڅ دولتي اداره پورې خاص نه دی، ځکه د هغه صلاحيتونه پراخ او عام دي او هغه کسان چې اداري چارې په مستقيم ډول ترسره کوي حکام نه، بلکې اجيران دي او تفويضي مرستيال حاکم دی او له کارونو څخه کوم خاص مسووليت نه لري، بلکې د ده سرپرستي او نظارت په عمومي ډول پر ټوله اداري دستگاه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنفيذي مرستيال

۴۹ ماده:

خليفه د اجرايي چارو لپاره مرستيال ټاکي، چې د هغه کار به اداري چارې سرته رسول وي او د حکم کولو صلاحيت نه لري، بلکې تنفيذي مرستيال به هغه څه عملي کوي چې خليفه يې په داخلي او خارجي چارو کې صادروي. همدارنګه د دغو شوو برخو په اړه خليفه ته خبر ورکوي، تنفيذي مرستيال د خليفه او نورو تر منځ واسطه دی، چې د خليفه فرمانونه نورو ته او د نورو چارې خليفه ته په لاندې موضوعاتو کې رسوي:

الف: د رعيت له افرادو سره اړيکې

ب: له دولتونو سره اړيکې

ج: اردو يا لښکر

د: له لښکر پرته نورې دولتي ادارې

۵۰ ماده:

تنفيذي مرستيال بايد مسلمان او نارينه وي، ځکه هغه د خليفه محرم او د راز ښبنتن دی.

۵۱ ماده:

تنفيذي مرستيال هم د تفويضي مرستيال په څېر له خليفه سره مستقيمې اړيکې لري او په اجراتو کې د خليفه مرستيال دی، نه په حکم کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واليان

۵۲ ماده:

هغه خاوره چې دولت حاکمیت ورباندې لري، په بېلابېلو واحدونو ویشل شوې، چې هره برخه د ولایت په نوم یادېږي. همدارنګه هر ولایت بیا بېلې بېلې برخې لري، چې هره برخه د عمالې په نامه یادیږي، هغه څوک چې د ولایت په راس کې دی، د والي یا امیر په نامه او د ولسوالی یا عمالې مسوول د عامل یا حاکم په نامه یادېږي.

۵۳ ماده:

والیان د خلیفه له خوا ټاکل کېږي، ولسوالان یا حاکمان به د خلیفه او والیانو له خوا په دې شرط چې خلیفه ورته دا صلاحیت تفویض کړی وي ټاکل کېږي. د والیانو او حاکمانو لپاره ټول هغه شروط لازمي دي چې د مرستیالانو لپاره لازم وو، نو لازمه ده چې والي او حاکم نارینه، عاقل، بالغ، آزاد، مسلمان، عادل او په هغه څه کې چې ورته سپارل کېږي، د کفایت څښتن وي او تقوا او وړتیا ولري.

۵۴ ماده:

والي به په خپل ولایت کې د خلیفه په استازیتوب د حکم کولو او د اداراتو له اعمالو څخ د مراقبت صلاحیت لري. له مالیې، قضا او د لښکر له اړوندو چارو پرته نور بشپړ صلاحیت لري. هغه د خپل ولایت پر اوسېدونکو امارت لري او په ټولو هغه چارو کې چې په ولایت پورې اړه لري، د اجرا حق لري، مګر پولیس د چارو په تنفیذ کې د والي تر واک لاندې دي، نه د ادارې په برخه کې.

۵۵ ماده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د والي لپاره واجب نه ده چې د خپل امارت له وضعیت سره سم د اړوندو چارو د تر سره کولو په هکله خلیفه ته خبر ورکړي، مګر په خپله خوښه بیا کولای شي. که یو نوی کار تر سره کوي، د هغه په باب به خلیفه ته خبر ورکوي او د هغه له امر سره سم به عمل کوي، خو که د خلیفه امر ته د انتظار له کبله کوم کار فساد رامنځته کاوه نو په خپله والي باید هغه اجرا کړي او بیا به د دغه کار په هکله خلیفه ته خبر ورکوي او دا به ورته په ډاګه کوي چې ولې یې هغه ته په لومړي سر کې خبر نه و ورکړی.

۵۶ ماده:

په هر ولایت کې به د هغه له اوسېدونکو څخه ټاکل شوی مجلس وي، چې مشري به یې والي کوي، په اداري چارو کې به دا مجلس د رایې ورکولو صلاحیت لري، خو د حکم په چارو کې صلاحیت نه لري، دا مجلس د دوو موخو لپاره رامنځته کېږي:

لومړی: والي ته د ولایت له واقعیت او اړتیاوو څخه لازم معلومات ورکول او د هغه په اړه نظر ورکول.

دویم: د والي له حاکمیت څخه رضایت یا شکایت څرګندول

په لومړي حالت کې د مجلس رایه ملزمه نه ده، خو په دویم حالت رایه الزامي ده، که مجلس له والي څخه شکایت وکړي، هغه عزل کېږي.

۵۷ ماده:

غوره دا ده چې د یو شخص د ولایت موده په یوه ولایت کې اوږده نه شي، که دا ولیدل شوه چې هغه په ښار کې تمرکز پیدا کړی او خلکو ده ته میلان پیدا کړی او وربانديې مفتون شوي دي، باید له ولایت څخه عزل کړل شي.

۵۸ ماده:

یو والي له یوه ولایت څخه بل ته نه تبدیلیږي، ځکه ولایت د نظر له لوري عام او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکان له لوري محدود دی، بلکې والي بايد عزل او پر ځای يې بل څوک مقرر کړل شي.

۵۹ ماده:

والي په دريو حالتونو کې عزل کېږي:

لومړی، کله چې خليفه د هغه عزل لازم وبولي. دويم، کله چې د امت مجلس له هغه څخه خپله نارضايتي وښيي. درېيم، هغه وخت چې د ولايت مجلس له والي څخه بېزار شي. د والي اعتزال د خليفه له لوري کېږي.

۶۰ ماده:

خليفه ته لازمه ده چې د واليانو چارې وڅاري او د هغوی سم مراقبت وکړي، د هغوی د حالاتو د معلومولو لپاره څوک وټاکي، په ځينو وختونو کې ټول واليان او د هغوی يو شمېر را ټول کړي، د خليفه بله وجيبه دا ده چې د واليانو په اړه د خلکو شکايتونو ته غوږ ونيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جهاد امیر

حربي اداره ـ لښکر

٦١ ماده:

نظامي اداره هغه ټولې چارې چې په وسله‌والو ځواکونو (اردو، پولیس)، مهماتو، جنګي وسایلو او نورو اړوندو چارو لکه نظامي پوهنتونونه، نظامي هیئتونه، ټول هغه څېزونه چې د اردو په اسلامي او عمومي ثقافت پورې اړه ولري او ټول هغه شیان چې په جنګ او نظامي چمتووالي پورې اړه ولري، پر غاړه اخلي، د دې ادارې رییس د جهاد د امیر په نامه یادیږي.

٦٢ ماده:

جهاد پر مسلمانانو فرض دی، عسکري تمرین په هر نارینه مسلمان چې پنځلس کاله عمر یې پوره کړی وي، یو اجباري امر او فرض دی، ترڅو هغه د جهاد کولو لپاره چمتو شي، مګر عسکري خدمت کفایي فرض دی.

٦٣ ماده:

اردو دوه ډولونه لري:

احتیاطي برخه: په دې برخه کې ټول هغه مسلمانان شامل دي چې د وسلې د لېږدولو توان لري.

دایمي برخه: په دې برخه کې هغه کسان شامل دي، چې د تل لپاره په اردو کې شتون لري او د نورو مامورینو په شان د دولت له لوري معاش ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۴ ماده:

د اردو لپاره بیرغونه او رایات ترتیبېږي، خلیفه بیرغ هغه چاته سپاري چې د اردو مسوولیت یې ورکړی، مګر رایات د لواګانو رییسان وړاندې کوي.

۶۵ ماده:

خلیفه د اردو مشر بلل کېږي او هغه کس دی چې د ارکان رییس، د هرې لوا امیر او د هرې فرقې لپاره قوماندان منصوبوي، مګر په اردو کې نور تعینات د لواګانو او فرقو د مشرانو له لوري ترسره کېږي، د ارکان غړي د ارکان رییس له لوري د هغوی د نظامي زده کړو ته په پام ټاکل کېږي.

۶۶ ماده:

ټوله اردو د یوه واحد پوځ بڼه لري چې په ځانګړو قل اردو ګانو (نظامي هډو) کې ځای پر ځای کېږي، لازمه ده چې ځینې دا ډول قل اردوګانې په بېلابېلو ولایتونو کې، ځینې په ستراتیژیکو سیمو او ځینې یې د ضربتي ځواک په ډول د تل لپاره په حرکت کې پر کار وګومارل شي، دا قل اردوګانې په ډېر شمېر نورو ټولګیو کې تنظیمېږي، چې هر ټولګې ته یې اردو ویل کېږي او هر یوه ته شمیره لګه لومړۍ اردو، دویمه اردو، درېیمه او نور لګول کېږي او یا هم له ولایتونو څخه د یو ولایت یا له عمالو څخه د یوې عمالې په نومونو یادېږي.

۶۷ ماده:

باید اردو ته عالي نظامي زده کړې په عالي کچه ورکړل شي، باید د اردو فکري کچه هم د امکان تر بریده پورته یووړل شي، همدارنګه د اردو هر شخص باید له اسلامي ثقافت څخه که په اجمالي ډول هم وي برخمن، شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦٨ ماده:

لازمه ده چې په هره هڅه کې په کافي اندازه لوړ رتبه افسران وي، چې د جنگي معارکو په مشرۍ او د نقشو په جوړولو کې مسلکي وي، له عالي نظامي فن او معرفت څخه برخمن وي او په ټوله اردو کې باید دا ډول اشخاص د توان تر حده زیاتوالی ومومي.

٦٩ ماده:

لازمه ده چې اردو له ځان سره په کافي توگه وسله، نظامي آلات، تجهیزات، لوازم او مهمات ولري، ترڅو وکولای شي د یوې اسلامي اردو په شان خپله وظیفه په ښه توگه ادا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنی امنیت

۷۰ ماده:

د کورني امنیت اداره هغه اداره ده چې د ټولو هغه چارو چې په امنیت پورې اړه لري او د ټولو هغه شیانو چې کورنی امنیت له ګواښ سره مخ کوي، د هغوی د مخنیوي سرپرستي پر غاړه اخلي. په ټول قلمرو کې امنیت د پولیسو له لارې تامینوي، لښکر د خلیفه له امر پرته نه استخداموي، د دې ادارې رییس (د کورني امنیت د مدیر)، څانګې یې په ولایتونو کې (د کورني امنیت ادارې) په نومونو او د ادارې رییس یې د پولیسو د آمر په نامه یادیږي.

۷۱ ماده:

وسله‌وال ځواکونه پر دوه ډوله دي: هغه سرتیري چې په جنګي اداره پورې اړه لري، د جهاد د امیر پیرو دي، هغه پولیس چې د امنیت د ساتلو په موخه په محکمو کې شتون لري، د کورني امنیت د ادارې پیرو دي، دواړه ډوله باید له خاص ثقافت سره سم وروزل شي تر څو وکولای شي خپله دنده په ښه توګه تر سره کړي.

۷۲ ماده:

ټول هغه څیزونه چې کورني امنیت ته ګواښ بلل کیږي، د کورني امنیت اداره باید هغه معالجه کړي او هغه دا دي: ارتداد، بغاوت او حِرابت، د خلکو پر مالونو تجاوز، د خلکو په نفس او آبرو تجاوز، له هغه مشکوکو انسانانو سره تعامل چې محاربو کفارو ته جاسوسي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنی چارې

۷۳ ماده:

د بهرنيو چارو اداره د ټولو هغه بهرنيو چارو سرپرستي پر غاړه لري، چې د خلافت دولت اړيکې له نورو دولتونو سره په ټولو برخو کې رامنځته کوي، دا اړيکې کېدای شي په بېلابېلو برخو پورې اړه ولري لکه: اقتصادي، صنعتي، زراعتي، تجارتي، پُستي، مخابراتي او نورې اړيکې.

د صنعت اداره

۷۴ ماده:

د صنعت اداره د ټولو هغه چارو سرپرستي پر غاړه لري چې په صنايعو پورې اړه لری. هغه که درانده/ثقيله صنايع وي لکه ماشين آلات، مرکباتي جوړښتونه، برقي مواد او ماشين آلات او که خفيف يا سپک صنايع وی. کېدای شي دا کارخانې عامه ملکيت وي يا د افرادو ملکيت، خو چې په جنګي صنعت پورې اړه ولري او دا لازمه ده چې د فابريکو ټول ډولونه د جنګي سياست پر بنسټ ولاړ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضاء

۷۵ ماده:

قضا د الزام په توگه د یو حکم خبر ورکول دي، قضا د خلکو تر منځ دښمنۍ او شخړې فیصله کوي، د هغه څه مخنیوی کوي چې د ټولنې حق ته ضرر رسوي یا د خلکو او دولتي اشخاصو لکه خلیفه، نورو چارواکو او د دولت کارکوونکو تر منځ رامنځته شوي خصومات حل او فیصله کوي.

۷۶ ماده:

خلیفه قاضي القضات له داسې اشخاصو څخه ټاکي چې نارینه، بالغ، آزاد، مسلمان، عاقل، عادل، او فقیه وي، که خلیفه هغه ته د مظالمو محکمې د قاضي د ټاکلو او عزل صلاحیت هم ورکړ، نو په دغه حالت کې لازمه ده چې مجتهد هم وي. قاضي القضات د اداري نظامونو په چوکاټ کې د نورو قاضیانو د ټاکلو، تادیب، او عزل کولو صلاحیت لري، مگر د محکمو د نورو کارکوونکو چارې په اداري مدیر پورې اړه لري، چې د محکمو د چارو د ادارې مسوولیت پر غاړه لري.

۷۷۱ ماده:

قاضیان درې ډوله دي:

۱. قاضي: هغه څوک دی چې د خلکو تر منځ د معاملو او عقوباتو په برخه کې دښمنۍ حل و فصل کوي.

۲. محتسب: هغه مخالفتونه حل کوي چې د ټولنې حق ته زیان رسوي.

۳. د مظالمو قاضي: دا هغه څوک دی چې د خلکو او دولت تر منځ منازعې حل او فیصله کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۸ ماده:

څوک چې قضا پر غاړه اخلي، هغه باید مسلمان، آزاد، بالغ، عاقل، عادل، فقیه او پر واقعیتونو د شرعي احکامو په نزول باندې پوهه ولري او د مظالمو قاضي لپاره د دغو شرطونو تر څنګ نارینه والی او اجتهاد هم شرط دي.

۷۹ ماده:

دا جایزه ده چې قاضي، محتسب او د مظالمو قاضي په ټولو خاورو کې په عمومي توګه د ټولو قضایاوو د حل لپاره و ګومارل شي، یا هم کیدای شي دوی ټولو ته په یو ځانګړي ځای کې د ځانګړو قضایاوو حل وسپارل شي.

۸۰ ماده:

دا جایزه نه ده چې له هغه قاضي پرته چې د فیصلې صلاحیت لري، نور قاضیان محکمه دایره کړي، مګر دا جایزه ده چې له ده سره یو یا څو نور قاضیان هم مرسته وکړي، خو دوی ته به د حکم صلاحیت نه ورکول کیږي، دوی یوازې د مشورې او نظر ورکولو صلاحیت لري چې رایه او نظر یې هم الزامي بڼه نه لري.

۸۱ ماده:

قاضي ته جایزه نه ده چې د قضا له مجلس پرته بل چیرته قضاوت وکړي، بینه او یمین هم د قضا له مجلس پرته په بل ځای کې اعتبار نه لري.

۸۲ ماده:

دا جایزه ده چې د قضایاوو د ډولونو په نظر کې نیولو سره محکمې بېلابېلې درجې ولري، دا هم جایزه ده چې ځینې قاضیان له معین صلاحیت سره د ټاکلو قضیو لپاره وګومارل شي او پاتې شوې قضیې نور محکمو ته راجع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۳ ماده:

د استیناف او تمیز محکمې نشته، ځکه چې د پېښو په اړه د قضا فیصله د قطعیت له مخې یوه درجه لري. کله چې یو قاضي فیصله وکړي حکم یې نافذ دی، د بل قاضي حکم یې هیڅکله نه شي نقض کولای، خو په هغه حالت کې چې له اسلام پرته پر بل څه حکم وکړي یا هم د الله متعال د کتاب او سنتو له نص او د صحابه د اجماع سره په قطعي ډول په ټکر کې وي یا هم دا څرګنده شي چې د واقعیت له حقیقت سره په ټکر کې دی، بیا یې نقض کولی شي.

۸۴ ماده:

محتسب هغه قاضي دی چې د عامه حقونو اړوندې قضیې چې مدعي پکې شتون نه لري حل او فیصله کوي، په دې شرط چې دغه قضیې په حدودو او جنایتونو پورې اړه و نه لري.

۸۵ ماده:

محتسب کولای شي د مخالفت په اړه د خپل علم په پیدا کولو سره په فوري ډول په هر ځای کې چې وي د قضا له مجلس پرته حکم صادر کړي، له ده سره به یو شمیر پولیس شتون ولري چې د ده اوامر به نافذوي، او حکم یې فورا نافذ کیږي.

۸۶ ماده:

محتسب حق لري چې د ځان لپاره داسې نایبان او استازي وټاکي چې د محتسب شروط ولري، تر څو یې په بېلابېلو سیمو کې په کار وګوماري او له دوی سره به پخپله اړونده سیمه کې د هغو چارو د محاسبې صلاحیت وي، چې په هغه سیمه یا محل کې رامنځته کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۷ ماده:

د مظالمو قاضي د دې لپاره ټاکل کيږي چې د دولت له خوا پر خپل رعيت د ظلم او تجاوز مخنيوی وکړي، مظلوم که رعيت وي يا هم بل څوک، خو چې د دولت د سلطې لاندې ژوند کوي، د مظالمو قاضي به د دغو ټولو مظالمو مخنيوی کوي، هغه که د خليفه او که د دولت د نورو حکامو او موظفينو له خوا تر سره کيږي.

۸۸ ماده:

د مظالمو قاضي د خليفه يا قاضي القضات له لوري ټاکل کيږي خو د هغه محاسبه، تاديب او عزل کول بيا د خليفه يا قاضي القضات (که خليفه صلاحيت ورکړي) له لوري تر سره کيږي، خو دا به سمه نه وي چې د خليفه يا د تفويضي مرستيال او يا قاضي القضات له خوا د تر سره شوو مظالمو د څيړلو په درشل کې له دندې عزل کړای شي، په دغه حالت کې د هغه د عزل صلاحيت د مظالمو محکمې سره دی.

۸۹ ماده:

دا شرط نه ده چې د مظالمو قاضي يو يا څو محدود اشخاص وي، بلکې د دولت رييس کولای شي چې د مظالمو د لرې کولو لپاره کافي اندازه قاضيان وټاکي، خو د حکم کولو صلاحيت بايد يوازې له يوه قاضي سره وي او دا هم جايزه ده چې د فيصلې پر مهال له هغه سره د مظالمو نور قاضيان هم کښيني؛ خو د هغوی دنده به مشوره او رايه ورکول وي او رايه يې الزامي بڼه نه لري.

۹۰ ماده:

د مظالمو محکمه حق لري چې په دولت کې هر حاکم او موظف له دندې عزل کړي او خليفه هم له خپلې دندې عزل کولای شي او دا په هغه حالت کې شونې ده چې د ظلم إذاله د خليفه د عزل تقاضا وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۱ ماده:

د مظالمو محکمه صلاحیت لري چې د هر ډول ظلم څېړنه وکړي، هغه ظلم چې د دولت د اشخاصو له خوا تر سره شوی وي، که د خلیفه له خوا له شریعت څخه سرغړونه وي او که د خلیفه له خوا د شرعي احکامو د تبني کولو پر مهال په شرعي احکامو او دستور یا قانون کې د کوم شرعي نص په معنا کولو پورې تړاو ولري او که په مالیه پورې تړاو ولري.

۹۲ ماده:

د مظالمو په قضا کې د قضا مجلس ته اړتیا نشته، نه مدعي علیه ته د دعوت ورکولو اړتیا شته او نه د مدعي وجود ته ضرورت شته، بلکې محکمه به د مظالمو په اړه څېړنه کوي، آن تر دې که هېڅ دعوه هم نه وي کړې.

۹۳ ماده:

هر انسان حق لري چې په خصومت او د ځان د دفاع لپاره وکیل وټاکي، هغه که مسلمان وي او که کافر، که نارینه وي او که ښځینه، په دې کې د وکیل او موکل تر منځ توپیر نشته او دا هم جایزه ده چې وکیل خپل موکل ته د هغه له موافقې سره سم د اجورې په بدل کې وکالت وکړي.

۹۴ ماده:

هر شخص که په خصوصي چارو کې وصي او ولي، په عامه چارو کې خلیفه، حاکم او موظف او یا د مظالمو قاضي او محتسب وي، د دې صلاحیت لري چې په خصومت او یا د ځان د دفاع لپاره یوازې د وصي یا ولي یا خلیفه یا د حکومت چارواکي او موظف او یا د مظالمو قاضي او محتسب په حیث وکیل وټاکي او هغه که مدعي وي یا مدعي علیه څه توپیر نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۵ ماده:

هغه عقود، معاملات او قضیې چې د هغه فیصله او تنفیذ د خلافت د تاسیس نه مخکې پای ته رسیدلې، د خلافت قضا هغه له لاندې حالتونو پرته نه نقض کوي او نه یې تحریکوي:

الف. هغه قضیې چې دوامدار اثر لري او د اسلام خلاف دي، نو واجبه ده چې دا ډول قضیه له سره وڅېړل شي.

ب. که قضیه پخوانیو حکامو او اتباعو نافذه کړي وي او د اسلام او مسلمانانو له اذیت سره تړاو ولري، نو په دغه حالت کې هم د خلیفه لپاره جایزه ده چې دا ډول قضیې له سره وڅېړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اداري جوړښت

۹۶ ماده:

د دولتي چارو او د خلکو د مصالحو اداره به د دولتي ادارو او اړوندو ارګانونو پر غاړه وي، چې دا اداري به د دولت چارې سنبالوي او د خلکو مصالح به حل کوي.

۹۷ ماده:

د مصالحو اداري او نورو ادارو سیاست به د بسیط او ساده نظام، په کارونو کې د چټکۍ او د کارمندانو د اهلیت پر بنسټ ولاړ وي.

۹۸ ماده:

هر څوک چې د دولت تابعیت لري او د کار کولو اهلیت او وړتیا ولري، که نارینه وي او که ښځینه، مسلمان وي او که غیر مسلمان د مصلحت یا اداري پر اساس د مدیر یا مامور په توګه ټاکل کېدای شي.

۹۹ ماده:

د هر مصلحت لپاره یو عمومي مدیر او د هرې اداري لپاره یو مدیر ټاکل کېږي، ترڅو د هغه سرپرستي پر غاړه واخلي او د اداري مسوول وي، دا ټول مدیران په خپله کاري برخه کې د هماغه برخې د عالي اداري د مدیر پر وړاندې مسئولیت لري، مګر د احکامو او عامه نظام د پیروۍ په برخه کې د والي او عامل پر وړاندې مسئوولیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۰ ماده:

د ټولو ادارو، دوايرو او مصالحو مديران به يوازې د ادري نظم د ساتلو له کبله له دندو عزل کېږي، خو له يوې دندې څخه بلې دندې ته بدليدی شي. له چارو څخه توقيف کېدای شي، د دوی تعيين، انتقال، توقيف، تاديب او عزل د هغه چا له لوري تر سره کېدای شي چې د مصالحو، دوايرو او ادارو د عالي ادارې په راس کې قرار لري.

۱۰۱ ماده:

له مديرانو پرته نور موظفين به يوازې د ادارو، دوايرو او مصالحو د عالي ادارې له لوري تعين، انتقال، توقيف، تاديب او عزل کيدای شي.

۱۰۲ماده:

بيت المال هغه اداره ده چې له شرعي احکامو سره سم د تجمع، حفظ او مصرف له مخې د عايداتو او مصارفو سرپرستي پر غاړه لري، د دې ادارې رييس «د بيت المال خازن/ حزانه دار» په نامه ياديږي، په ولاياتو کې د دې ادارې اړوندو ادارو رييس ته «د بيت المال صاحب/خاوند» ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطبوعات او رسنۍ

۱۰۳ ماده:

د مطبوعاتو اداراه د اسلام او مسلمانانو د مصالحو د خدمت لپاره د رسنیو د سیاست د وضع کولو او تنفیذ سرپرستي پر غاړه لري، په داخل کې به د قوي، متمسکې، اسلامي ټولنې ایجاد، د خباثتونو نفی، او د نیکیو تبارز او په بهر کې به د اسلام د وړاندې کولو لپاره د جنګ او سولې په حال کې په داسې ډول سره چې د اسلام عظمت، عدل او د اسلامي پوځ قوت او په مقابل کې یې د وضعي نظام فساد، ظلم او د پوځ ضعف څرګندوي، پالیسي وضع کوي.

۱۰۴ ماده:

هغه رسنۍ چې چلوونکې یې د دولت اتباع دي، جواز ته اړتیا نه لري، بلکې د نشراتي وسیلې له رامنځته کولو څخه به د رسنیو اداره د (خبر او علم) په لیږلو سره خبروي، د هرې رسنۍ څښتن او د هغه لیکونکي د هر نشر شوي مضمون په اړه مسئولیت لري او د هر ډول شرعي مخالفت په صورت کې به د رعیت د نورو افراد په څېر محاسبه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امت مجلس

۱۰۵ ماده:

هغه خلک چې په رایه کې د مسلمانانو استازیتوب کوي او خلیفه ورته رجوع کوي، هغوی د امت د مجلس په نامه یادیږي او هغه اشخاص چې د ولایتونو د خلکو څخه استازیتوب کوي، د ولایاتو د مجالسو په نامه یادیږي. نامسلمانانو ته جایزه ده چې د امت په مجلس کې برخه ولري، مګر یوازې د دې لپاره چې د حاکمانو له ظلم او یا د اسلامي احکامو له ناسم تطبیق څخه شکایت وکړي.

۱۰۶ ماده:

د هر ولایت د مجلس غړي په مستقیم ډول د هماغه ولایت له خلکو څخه ټاکل کیږي، د ولایتونو د مجالسو د غړو شمیر په دولت کې د هر ولایت د نفوس په نظر کې نیولو سره ټاکل کیږي، مګر د امت د مجلس غړي د ولایتونو د مجالسو له لوري په مستقیم ډول ټاکل کیږي، د امت د مجلس پیل او پای د ولایتونو د مجالسو له پیل او پای سره یو شان دی.

۱۰۷ ماده:

هر تبعه چې عاقل او بالغ وي، حق لري چې د امت په مجلس یا د ولایت په مجلس کې غړیتوب تر لاسه کړي، هغه که نارینه وي او که ښځینه، مسلمان وي او که غیر مسلمان، خو د غیر مسلمانان غړیتوب به یوازې د حاکمانو د ظلم او د اسلامي احکامو له ناسم تطبیق څخه د شکایت لپاره وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۸ ماده:

شورا او مشوره يوازې د رايې د اخيستلو په معنی ده، شوری او مشوره په تشريع، تعريف، فکري امورو لکه د حقيقتونو پلټنه، په فني او علمي امورو کې لزوم نه لري، مګر که خليفه په عملي چارو او هغو اعمالو کې چې بحث او نظر ته اړتيا ونه لري، مشوره وغواړي په دغه حالت کې د مشوره ورکونکو مشوره الزامي بڼه غوره کوي.

۱۰۹ ماده:

شورا يوازې د مسلمانانو حق دی، له مسلمانانو پرته نور د شورا حق نه لري، خو د رايې او نظريې څرګندول د ټولو مسلمانو او غير مسلمانو اتباعو حق دی.

۱۱۰ ماده:

هغه مسايل چې له خليفه سره پرې مشوره کېږي او مشوره په هغو کې الزامي بڼه ولري، په هغو کې اکثريت معيار د عمل دی، پرته له دې چې هغه صواب لري او که خطا. خو په نورو هغو مسايلو کې چې شوری پکې الزامي بڼه نه لري، په هغه کې غوره والی معيار د عمل دی، پرته له دې چې اکثريت يا اقليت په نظر کې ونيول شي.

۱۱۱ ماده:

د امت مجلس پنځه صلاحيتونه لري، چې په لاندې ډول دي:

۱. دوې اصلي برخې لري:

الف: له مجلس څخه د خليفه له لوري مشوره غوښتل او د مجلس له لوري مشوره ورکول په هغو چارو او عملي امورو کې چې د کورني سياست په برخه کې د چارو په سرپرستۍ پورې اړه لري او عميق فکري بحث ته يې اړتيا نشته، لکه: حکومتي چارې، تعليم، روغتيا، اقتصاد، تجارت، صنعت، زراعت، او نور چې د مجلس نظر پکښې الزامي بڼه لري تر سره کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: مگر په هغو فکري امورو کې، چې بحث او تحقیق ته اړتیا لري یا په هغه امورو کې چې پوهې او درایت ته اړتیا لري او یا هم په فني، علمي، مالي، نظامي او بهرني سیاست کې خلیفه مجلس ته د مشورې لپاره رجوع کولای شي او د مجلس نظر اخیستی شي، مگر د مجلس نظر په دې برخه کې الزامي بڼه نه لري او خلیفه د هغه پر منلو مجبور نه دی.

۲. خلیفه هغه احکام او قوانین د امت مجلس ته وړاندې کولای شي چې تبني کول يې غواړي او د مجلس مسلمانان غړي کولای شي چې د هغه په اړه مناقشه وکړي او خطا او صواب يې بیان کړي، که مسلمان غړي له خلیفه سره د تبني په طریقه کې د دولت له تبني شوو اصولو سره سم اختلاف وکړي، په دغه حالت کې د مظالمو محکمې ته راجع کېږي او هغه يې حل کوي، د دې محکمې نظر په دې برخه کې ملزم دی.

۳. د امت مجلس حق لري چې د ټولو دولتي چارو په اړه له خلیفه سره محاسبه وکړي، هغه که کورنۍ چارې وي، که بهرنۍ، مالي وی او که نظامي. د مجلس رایه په هغه برخه کې الزامي ده چې د اکثریت رایه پکې الزامي وي او په هغه برخه کې چې د اکثریت رایه الزامي نه ده، د مجلس رایه هم الزامي بڼه نه لري. مگر که مجلس د هغه عمل په اړه چې بالفعل تر سره شوی، له شرعي ناحیې څخه له خلیفه سره اختلاف وکړي، نو په دغه حالت کې مسئله د مظالمو محکمې ته راجع کېږي، ترڅو د هغې د شرعي والي یا له شریعت سره يې د ټکر په اړه قطعي فیصله صادره کړي او د محکمې رایه په دې برخه کې الزامي بڼه لري.

۴. مجلس حق لري چې له مرستیالانو، والیانو او عاملانو څخه شکایت وکړي، له هغوی څخه ناخوښي څرگنده کړي او په دې اړه به يې رایه الزامي وي، خلیفه ته لازمه ده چې هغوی فورا لرې کړي. که د امت د مجلس رایه د ولایت له مجلس سره د والیانو او عمالو څخه د رضایت یا نه رضایت په اړه په ټکر کې واقع شي، نو په دغه حالت کې د ولایت د مجلس رایې ته لومړیتوب ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د مجلس مسلمان غړي د دې حق لري چې د خلافت لپاره د هغو نوماندانو شمېره محدوده کړي، چې د مظالمو محکمې د انعقاد شروط په دوی کې تایید کړي وي، په دې برخه کې د اکثریت رایه الزامي بڼه لري، د هغه چا ټاکل چې د مجلس په تایید شوي لېست کې شامل نه وي، سم نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز نظام

۱۱۲ ماده:

د ښځې لپاره اصل دا دی چې هغه مور او د کورنۍ مربي ده او هغه آبرو او عزت ده، چې باید خوندي وساتل شي.

۱۱۳ ماده:

اصل دا دی چې سړي باید له ښځو څخه جلا وي او له یو بل سره یو ځای نه شي؛ خو د هغې اړتیا په صورت کې مشکل نشته چې شریعت اجازه ورکړې ده، لکه حج او پېر او پلور.

۱۱۴ ماده:

ښځې ته هم ټول هغه حقوق ورکول کیږي، چې سړي ته ورکړل شوي دي. همدارنګه هغه څه پرې واجب دي چې پر سړیو واجب دي. مګر هغه چې اسلام په ښځه پورې خاص کړي دي یا یې په سړي پورې خاص ګرځولي دي، هغه هم د شرعي دلیل له مخې، ځکه نو ښځه حق لري چې سوداګري، کرنه یا صنعت پرمخ یوسي، عقود او معاملات سرته ورسوي او هر ډول ملکیت ولري، خپلې پانګې ته په خپله یا د نورو په وسیله وده ورکړي او دا حق لري چې د ژوندانه ټولې چارې په خپله سرته ورسوي.

۱۱۵ ماده:

ښځې ته جایزه ده چې دولتي دندې پر غاړه واخلي، د امت د مجلس غړې انتخاب کړي او یا هم په خپله په هغو کې غړیتوب تر لاسه کړي، لکه څرنګه چې د خلیفه په انتخاب او بیعت کې ونډه اخیستی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱٦ ماده:

ښځې ته جایزه نه ده چې د حکومت په برخه کې کار وکړي، ځکه نو نه شي کولای چې د خلیفه، مرستیالې، والي، یا عاملې په توګه وټاکل شي او هر عمل چې په حکم پورې اړه ولري، ښځه هغه نه شي تر سره کولای. له همدې امله ښځه د قاضي القضات، د مظالمو محکمې قاضي او د جهاد د امیر په حیث نه شي ټاکل کیدای.

۱۱۷ ماده:

ښځې په عام او خاص ژوند کې برخه لري، نو په عام ژوند کې له محرمو او نامحرمو سړیو او ښځو سره خپل ژوند ته ادامه ورکولی شي، خو په دې شرط چې یوازې مخ او لاس یې تر ورغوو پورې لوڅ وي او همداراز په جامو کې یې باید تبرج او تبذل نه وي. مګر په خاص ژوند کې ښځه یوازې له ښځو او محارمو سره ژوند کولای شي او جایزه نه ده چې له نامحرمو سړیو سره ژوند وکړي او په دغو دواړو حالتونو کې پر شرعي احکامو مقیده ده.

۱۱۸ ماده:

له نامحرم سره د ښځې خلوت ناروا دی او همدارنګه د پردیو په مخ کې د عورت نه پټول او تبرج حرام دي.

۱۱۹ ماده:

نارینه او ښځې دواړو ته جایز نه دي چې داسې عمل تر سره کړي چې اخلاق له خطر سره مخ کړي یا په ټولنه کې د فساد لامل وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۰ ماده:

د ښځې او خاوند ژوند د ډاډ او سکون ژوند او د دوی دواړو ژوند د معاشرت او ګډ ژوند دی. پر ښځه د نارینه قوامیت د پالنې او سرپرستی په اړه دی، نه د حکمرانی قوامیت او پر ښځه د خاوند اطاعت او پر خاوند د ښځې نفقه فرض ده، چې هغې ته د ټولنې له رواج سره سمه نفقه برابره کړي.

۱۲۱ ماده:

خاوند او مېرمن به دکور د چارو په سنبالولو کې په ګډه کار کوي، نارینه ته لازمه ده چې ټولې هغه چارې ترسره کړي چې له کور څخه بهر دي لکه څرنګه چې پر ښځه لازمه ده چې د کور د ننه چارې ترسره کړي او که ښځه د کور کارونه نه شي تر سره کولای، په دې سره به یې خاوند هغې ته له اړتیا سره سم خدمتګار استخداموي.

۱۲۲ ماده:

پر ښځه واجب ده چې د کوچنیو ماشومانو کفالت او سرپرستي تر هغه وخته پر غاړه واخلي چې کفالت ته اړتیا لري، هغه که مسلمان وي او که غیر مسلمان، کله یې چې د کفالت اړتیا پوره شوه که حاضنه او ولي دواړه مسلمانان وو، ماشوم ته د دې اختیار ورکول کیږي چې له کوم یوه سره ژوند وکړي، هر یو چې ماشوم اختیار کړ پر هغه واجب ده چې هغه واخلي هغه که ښځه وي که نارینه، همدا راز توپیر نه لري چې هغه هلک وي او که جینۍ. مګر که یو له دوی څخه مسلمان نه وي په دغه حالت کې ماشوم اختیار نه لري، بلکې مسلمان ته سپارل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي نظام

۱۲۳ ماده:

اقتصادي سياست د ټولنې د اړتياوو پوره کولو ته پاملرنه ده، نو هغه څه چې لازم دي، هغه د اړتياوو پوره کولو ته پاملرنه ده او هماغه په ټولنه کې د اړتياوو د پوره کولو بنسټ ګرځول کېږي.

۱۲۴ ماده:

اقتصادي ستونزه د رعيت افرادو ته د مالونو او منفعتونو توزيع ده، تر څو هغه د انتفاع لپاره ورکړل شي او اتباع د دې وړتيا پيدا کړي چې د هغې لپاره هڅې وکړي او په خپل حيازت کې يې دننه کړي.

۱۲۵ ماده:

واجب ده چې د رعيت د هر فرد اړتياوې ځان ځانته په ټوليزه توګه تضمين کړل شي او همدارنګه بايد د هر فرد ثانوي اړتياوې (کمالي حاجات) هم د امکان تر بريده په تر ټولو لوړه کچه ميسرې شي.

۱۲۶ ماده:

مال په الله سبحانه وتعالى پورې اړه لري او انسان يې خليفه ورباندې ګرځولى او د همدغه عام خليفه والي له مخې حق لري چې د مال ملکيت ولري او الله سبحانه وتعالى انسان ته اجازه ورکړې چې په مال کې تصرف وکړي او دغه ځانګړې اجازه انسان ته دا حق ورکوي چې عملا د څيزونو مالک وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۷ ماده:

ملکیت درې ډوله دی: فردي ملکیت، عام ملکیت او دولتي ملکیت.

۱۲۸ ماده:

فردي ملکیت شرعي حکم دی، چې په عین یا منفعت پورې تړاکل شوی دی او خپل څښتن (مالک) ته د دې اجازه ورکوي چې له هغه څخه ګټه پورته کړي او یا یې په بدل کې عوض واخلي.

۱۲۹ ماده:

عام ملکیت ټولو خلکو ته د شارع اجازه ده، چې له عین څخه ګټه واخلي.

۱۳۰ ماده:

ټول هغه مالونه چې لګښت یې د خلیفه په رایه او اجتهاد پورې اړه لري، هغه د دولت ملکیت دی، لکه د مالیې، خراج او جزیې مالونه.

۱۳۱ ماده:

فردي ملکیت په منقولو او غیر منقولو مالونو کې په پنځو شرعي اسبابو پورې مقید شوی دی، چې په لاندې ډول دي:

الف: عمل یا کار

ب. میراث

ج. د ژوندي پاتې کېدو لپاره مال ته اړتیا

د. د دولت له خوا رعیت ته د مال ورکړه (اعطا)

هـ. هغه اموال چې افراد یې له مال او هڅو پرته تر لاسه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۲ ماده:

په ملکیت کې تصرف د شارع په اجازه پورې اړه لري، هغه که د نفقې کولو تصرف وي او که د ملکیت د زیاتولو. په دې کې اسراف، عیاشي او امساک منع دی. هغه پانګوال شرکتونه او مرستندویې ټولنې او نور معاملات چې له شریعت سره ټکر لري، منع دي. لکه څرنګه چې سود خوړل، فاحش غبن، احتکار، قمار او دې ته ورته نور ټول شیان حرام دي.

۱۳۳ ماده:

د عشر ځمکې د عربو جزیره او نورې هغه ځمکې دي چې خلک یې مسلمان وي. خراجي ځمکې د عربو له جزیرې پرته هغه ځمکې دي چې په جګړه یا سوله فتحه شوې وي. د عشر ځمکې د رقبې او منفعت له مخې د افرادو ملکیت دی. مګر د خراجي ځمکو رقبه په دولت او منفعت یې په افرادو پورې اړه لري او هر شخص د عشري ځمکې د تبادلې او د خراجې ځمکې د منفعت د تبادلې حق لري، البته له شرعي عقودو سره سم همدا راز د نورو مالونو په څېر له هغو څخه میراث ترلاسه کولای شي.

۱۳۴ ماده:

شاړې (موات) ځمکې په ابادولو سره د افرادو په ملکیت کې داخلیږي، مګر له شاړو پرته نورې ځمکې بیا یوازې د شرعي سبب لکه ارث، پېرلو او د دولت له لوري د ورکولو له لارې د افرادو په ملکیت کې داخلیږي.

۱۳۵ ماده:

د کرنې لپاره د ځمکې اجاره کول مطلق منع دي، هغه که خراجي ځمکه وي او که عشري او همدارنګه مزارعت هم منع دی، خو مساقات بیا په مطلقه توګه جواز لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۶ ماده:

د ځمکو مالک مکلف دی چې له ځمکې څخه ګټه واخلي او محتاج ته باید له بیت المال څخه تر هغې اندازې مرسته ورکړل شي، چې د خپلې ځمکې د کرلو وړتیا پیدا کړي او څوک چې درې کاله له ځمکې څخه ګټه پورته نه کړي او بېکاره یې پرېږدي، له هغه څخه اخیستل کیږي او بل چا ته ورکول کیږي.

۱۳۷ ماده:

عام ملکیت په لاندنیو دریو شیانو کې رامنځته کیږي:

الف- هر هغه څه چې خلک په عمومي توګه له هغه څخه ګټه اخلي، لکه د ښار سیمه (عامه مرافق).

ب- هغه معادن او کانونه چې دوامدار دي لکه نفت.

ج- هغه شیان چې په طبیعي ډول د افرادو ملکیت نه شي کېدای لکه سیندونه، ویالي او نور.

۱۳۸ ماده:

فابریکې د خپل ذات له مخې فردي ملکیت دی. مګر که فابریکې د هغه مادې حکم خپل کړي چې تولیدوي یې، که تولیدیدونکې ماده د فردي ملکیتونو له ډلې څخه وه، نو فابریکه یې هم فردي ملکیت ګڼل کیږي، لکه د اوبدلو فابریکې او که تولیدیدونکې ماده د عامه ملکیتونو له جنس څخه وه، نو فابریکه هم عامه ملکیت ګڼل کیږي، لکه د اوسپنې رایستلو فابریکې.

۱۳۹ ماده:

دولت ته جایزه نه ده چې فردي ملکیت پر عام ملکیت بدل کړي، ځکه عام ملکیت د مال د ډول او طبیعت له مخې ټاکل کیږي، نه د دولت په رایه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۰ ماده:

له عام ملکیت څخه د امت ټول افراد د ګټې اخیستنې حق لري او دولت ته جایزه نه ده چې له عامه ملکیت څخه د ګټې اخیستلو لپاره یو چا ته اجازه ورکړي چې له عامه ملکیت څخه ګټه واخلي یا یې په ملکیت کې داخل کړي او د رعیت نور افراد محروم کړي.

۱۴۱ ماده:

دولت ته جایز ده چې شاړې ځمکې او عامه ملکیت د رعیت د مصالحو لپاره تر خپل ملاتړ او کنترول لاندې راولي.

۱۴۲ ماده:

د مال پراخه خزانه کول منع دي، که یې زکات هم ورکړی وي.

۱۴۳ ماده:

زکات له مسلمانانو راټولیږي او له هغو نقدي، عیني، مالونو، څارویو او غلو دانو څخه اخیستل کیږي چې شریعت ټاکلي دي او له هغو مالونو څخه نه اخیستل کیږي چې په شریعت کې نه دي ټاکل شوي او همدارنګه د نصاب له هر مالک څخه اخیستل کیږي، هغه که بالغ، عاقل او مکلف وي، که غیر مکلف لکه ماشوم او لیونی. د زکات مال به په بیت المال کې په ټاکلي ځای کې ځای پر ځای کیږي او دغه مال به یوازې هغو اتو کسانو ته ورکول کیږي چې په آیت شریف کې ذکر شوي دي.

۱٤۴ ماده:

جزیه له ذمیانو څخه راټولیږي هغه هم له بالغو نارینه وو څخه د هغوی د توان په اندازه اخیستل کیږي، له ښځو او ماشومانو څخه نه اخستل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۵ ماده:

خراج له خراجي ځمکو څخه د هغو د توان په اندازه اخيستل کېږي، خو له عشري ځمکو څخه د موجوده حاصلاتو په نظر کې نيولو سره زکات اخيستل کېږي.

۱٤٦ ماده:

له مسلمانانو څخه د شرعي جواز په رڼا کې د بيت المال د لګښتونو د پوره کولو لپاره ماليه راټوليږي، په دغه شرط چې دغه اخيستل کېدونکې ماليه د مال د خاوند له اړتياوو څخه زياته وي او د دولت د اړتيا په نظر کې نيولو سره اخيستل کېږي.

۱٤۷ ماده:

ټول هغه څه چې شريعت پر امت واجب ګرځولي او بيت المال د هغو لپاره کافي بوديجه نه لري چې ترسره يې کړي، نو د هغو وجوب امت ته انتقاليږي. د دې لپاره دولت حق لري چې له اړتيا سره سمه پر امت ماليه وضع کړي. تر څو اړونده چاره تر سره کړي او هغه څه چې د شريعت له مخې يې سرته رسول پر امت واجب نه دي، دولت حق نه لري چې په دې برخه کې ماليه وضع کړي. نو دولت ته جايزه نه ده چې د محکمو، دولتي ادارو يا نورو مصلحتونو لپاره ماليه وضع کړي.

۱٤۸ ماده:

د دولت د بوديجې د پوره کولو لپاره دايمي لارې شته، چې هغه شرعي احکامو ټاکلې دي؛ خو په هره څانګه کې د پيسو مصرفول او د هر څه لپاره د پيسو تخصيص د خليفه په رايه او اجتهاد پورې اړه لري.

۱٤۹ ماده:

د بيت المان دايمي واردات فئ، جزيه، خراج، د کانونو پنځمه برخه او زکات دی. دولت د تل لپاره دا مالونه راټولوي، که هغو ته اړتيا وي او که نه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰ ماده:

که د بیت المال دایمي واردات د دولت د لګښتونو لپاره کافي نه وو، دولت له خلکو مالیه اخیستی شي او دولت باید د مالیې په اخیستلو کې له لاندې ټکو سره سم عمل وکړي:

الف. د بیت المال د واجبي مصارفو د پوره کولو لپاره، لکه له فقیرانو، مسکینانو او مسافرو سره مرسته او د جهاد د فریضې لګښتونه.

ب. د بیت المال د هغو لګښتونو لپاره چې د بدل په مقابل کې یې ترسره کوي، لکه د مامورینو لګښتونه، د لښکر موکولات او د حکامو تعویضات.

ج. د بیت المال هغه واجبي لګښتونه چې د مصلحت او آرامۍ په موخه تر سره کېږي، لکه د لارو جوړول، د اوبو را ایستل، د جوماتونو ښوونځیو او روغتونونو جوړول.

د. د بیت المال د هغو لګښتونو لپاره چې د اړتیا په وخت کې تر سره کېږي لکه: پر رعیت د حوادثو او پېښو رامنځته کېدل لکه: قحطي، طوفان، زلزله او داسې نور.

۱۵۱ ماده:

هغه مالونه چې د هېواد له بېلا بېلو سرحدي ګمرکونو څخه تر لاسه کېږي، د بیت المال له وارداتو څخه دي، هغه مالونه چې له عامه ملکیت او دولتي ملکیت څخه لاس ته راځي او همدارنګه میراثي مالونه چې وارث ونه لري او د مرتدینو مالونه ټول د بیت المال په وارداتو کې شامل دي.

۱۵۲ ماده:

د بیت المال لګښتونه اته برخې لري، چې په لاندې ډول دي:

الف. هغه اته ډلې خلک چې د زکات مستحق بلل شوي دي، هغوی ته د زکات له باب څخه مصرف کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. فقيرانو، مسکينانو، مسافرانو، مجاهدينو او قرضدارانو ته کله چې د زکات په ځانګه کې مال نه وي، نو د بيت المال له دايمي وارداتو څخه به ورکول کېږي او که دايمي وارادت هم نه وو، بيا قرضدارانو ته څه نه ورکول کېږي. خو مسکينانو، فقيرانو، مسافرو او د مجاهدينو د مصرف لپاره ماليه اېښودل کېږي او د فساد د خورېدو له وېرې پور هم اخيستل کېږي.

ج. هغه اشخاص چې د دولت لپاره خدمت کوي لکه موظفين، حکام او لښکر، دوی ته به له بيت المال څخه معاش ورکول کېږي، که د بيت المال مال کفايت ونه کړي، نو ماليه به وضع کېږي او د فساد د وېرې او مخنيوي لپاره به پور اخيستل کېږي.

د. اساسي مصالح او مرافق لکه لارې، جوماتونه، روغتونونه او ښوونځي به له بيت المال څخه جوړېږي. که د بيت المال شتمني بس نه شي، ماليه به وضع کېږي.

هـ. د کمالي مصالحو او مرافقو لپاره به له بيت المال څخه مصرف کېږي او که په بيت المال کې پوره مال نه وي، نو له هغو څخه بايد مصرف ونه شي او وځنډول شي.

و. ناڅاپي پېښې لکه زلزله، طوفان او نورو پېښو لپاره له بيت المال څخه مصرف کېږي او که هغه پوره نه شي بيا به له راټولې شوې ماليې څخه پوره کېږي.

۱۵۳ ماده:

دولت ضامن دی چې د ټولو تابعيت لرونکو لپاره کاري فرصت برابر کړي.

۱۵۴ ماده:

له شرکتونو او افرادو سره په کار ګومارل شوي موظفين هم د دولت د موظفينو په څېر له ټولو حقونو او واجباتو څخه برخمن کېږي، هرڅوک چې د معاش په بدل کې کار کوي موظف بلل کېږي، سره له دې چې د کار او کارګر ډول توپير هم ولري، که مزدور او د کار څښتن د مزد په اړه اختلاف وکړي، هغه ته به مروج مزد ورکول کېږي، خو که يې په بل څه کې اختلاف وکړ، بيا به د اجارې د عقد په اړه له شريعت سره سم حکم او فيصله کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵ ماده:

دا جایزه ده چې مزد د کار له ګټې سره سم وي او یا د کارګر د کار له ګټې سره برابر وي، خو د اجیر د معلوماتو او علمي شهادتنامو سره یې برابرښت شرط نه دی. همدارنګه موظفین ترفیعات نه لري، بلکې خپل ټول حقونه به یې ورکول کېږي، هغه که د کار په اړه وو او که د کارګر له خوا.

۱۵٦ ماده:

دولت د هغه چا د نفقې ضمانت کوي چې نه مال لري، نه کار کولای شي او نه هم داسې څوک لري چې نفقه ورکړي، همدارنګه دولت له ناتوانه خلکو، مصیبت ځپلو او معیوبینو سره مرسته کوي.

۱۵۷ ماده:

دولت د خپل رعیت تر منځ د ثروت د دوران لپاره فعالیت کوي او په یوه ځانګړې طبقه کې د ثروت د دوران مخنیوی کوي.

۱۵۸ ماده:

دولت د رعیت افرادو ته د کمالي اړتیاوو د پوره کولو لپاره لار هواروي او له خپل ثروت سره سم په ټولنه کې په لاندې ډول توازن رامنځته کوي:

الف: هغه منقول او غیر منقول مالونه چې په بیت المال کې یې لري یا د فی مالونه او نور خلکو ته ورکړي.

ب:له خپلو آبادو او شاړو ځمکو څخه هغو کسانو ته ځمکه ورکوي چې کافي ځمکه نه لري، مګر هغه کسان چې ځمکه لري، خو د کرهنې لپاره کار نه ورڅخه اخلي ځمکه نه ورکول کېږي. هغو کسانو ته چې د فقر له امله کرنه نه شي کولای، باید مال ورکړل شي تر څو په کرنه قادر شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: د هغه چا قرضونه چې د ورکړې توان يې نه لري، د زکات له مال، له فی او داسې نورو څخه ادا کېدای شي.

۱۵۹ ماده:

دولت د کرنيزو چارو او محصولاتو مراقبت کوي او له کرنيز سياست سره سم به د ځمکې حاصلات تر ټولو لوړې کچې ته رسوي.

۱۶۰ ماده:

دولت په ټوليزه توګه د ټولو صنعتي چارو مراقب دی او د هغو صنعتي چارو مستقيم سرپرست ګڼل کېږي چې په عامه ملکيت کې داخلې دي.

۱۶۱ ماده:

بهرنۍ سوداګري د سوداګر له تابعيت سره تړاو لري، نه د جنس د توليد په محل پورې، ځکه نو د حربي هېوادونو سوداګر زموږ په خاوره کې له سوداګرۍ څخه منع دي، خو که ځانګړې اجازه چې يوه معين سوداګر يا مال ته ورکړل شوې وي، بيا ستونزه نشته. له معاهدو سوداګرو سره له هغې معاهدې سره سم عمل کېږي چې ورسره لاسليک شوې ده. د خپل رعيت سوداګران به د هغه څه له صادرولو څخه چې اسلامي خاوره ورته ضرورت لري او د هغه موادو له وړلو څخه چې په وسيله يې دښمن له نظامي، صنعتي او يا اقتصادي پلوه ځواکمن کېږي، منع کېږي. مګر د هر ډول مال له واردولو څخه نه منع کېږي، خو هغه دولت چې بالفعل زموږ سره په جګړه بوخت دی لکه اسراييل، هغه له دغو احکامو څخه مستثنی دی، ځکه دا ډول دولتونه په ټولو علاقاتو او اړيکو کې هغه که سوداګريزې اړيکې وي که غير سوداګريزې د بالفعل دار الحرب حکم اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦۲ ماده:

د رعيت ټول افراد د ژوند د هرې برخې په هکله علمي لابراتوارونه جوړولی شي او دولت ته هم لازمه ده چې دا ډول لابراتوارونه رامنځته کړي.

۱٦۳ ماده:

افراد د هغو لابراتوارونو له جوړولو څخه منع کيږي، چې توليدي مواد يې امت او دولت ته زيان رسوي.

۱٦٤ ماده:

دولت ټولو افرادو ته وړيا روغتيايي خدمتونه چمتو کوي، خو د ډاکټرانو له شخصي کار او د درمل له خرڅلاو څخه څوک نه منع کوي.

۱٦٥ ماده:

د بهرنيانو له مالونو څخه د دولت په خاوره کې تصرف او استثمار منع دی او هيڅ بهرني ته بايد هيڅ ډول امتياز ورنه کړل شي.

۱٦٦ ماده:

دولت به ځان ته ځانګړې او مستقلې پيسې چاپوي او جايزه نه ده چې دا پيسې له کومو بهرنيو پيسو سره تړاو ولري.

۱٦۷ ماده:

د دولت اصلي پيسه به طلا او نقره وي، هغه که مضروب وي او که غير مضروب، او جايزه نه ده چې له دغو دوو پرته نورې پيسې ولري، مګر دا سمه ده چې دولت د طلا او نقرې په بدل کې نور څه صادر کړي، په دغه شرط چې د دولت په خزانه کې به دومره طلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نقره موجوده وي چې له صادرو شوو پیسو سره برابره وي، ځکه نو دولت ته روا ده چې له مسو، برونزو، کاغذ او نورو شخه په خپل نامه پیسې جوړې کړي، مګر د دغه شرط په پام کې نیولو سره، یعنې د عرضه شوو پیسو له ارزښت سره سم به د دولت په خزانه کې طلا او نقره شتون لري.

۱٦۸ ماده:

د دولت د پیسو او نورو دولتونو د اسعارو تر منځ تبادله روا ده، لکه چې د دولت د خپلو پیسو تر منځ هم په برابره توګه تبادله جواز لري او هر کله چې پیسې له بېلابېلو جنسونو شخه وي د هغو په تبادله کې تفاضل هم روا دی، په دغه شرط چې لاس په لاس به وي، مګر که نسیه وي صحیح نه دی، له کوم قید پرته د تبادلې د قیمت تغیر هم روا دی خو په هغه صورت کې چې اجناس مختلف وي او د رعیت هر فرد دا حق لري چې هغه پیسې چې خوښه یې له بهر یا داخل شخه وپېري او پرته له اجازې د هغه په بدل کې نورې پیسې او شیان وپېري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کړو سیاست

۱٦۹ ماده:

واجب ده چې د تعلیمي نصاب اساس پر اسلامي عقیده ولاړ وي، ځکه نو درسي مواد او د تدریس طریقه باید داسې عیاره شي چې هېڅ شی په تعلیم او تربیه کې له دغه اساس څخه بهر نه وي.

۱۷۰ ماده:

د تعلیم سیاست د اسلامي عقلیت او اسلامي نفسیت تکوین دی، نو په تعلیمي نصاب کې به هغه مواد ځای پرځای کیږي چې د دغه سیاست پر بنسټ ولاړ وي.

۱۷۱ ماده:

د تعلیم موخه د اسلامي شخصیت جوړول او د ژوند د چارو په اړه خلکو ته علوم او معارف ورزده کول دي. ځکه نو د تعلیم طریقه باید داسې عیاره شي چې دا موخه تر لاسه شي او ټولې هغه طریقې چې له دې موخې پرته د بل څه لامل شي، منع کیږي.

۱۷۲ ماده:

لازمه ده چې د اسلامي او عربي زده کړې درسي ساعتونه د نورو مضامینو د شمېر او وخت له اندازې سره سم په پام کې ونیول شي.

۱۷۳ ماده:

واجب ده چې په تعلیم کې د ریاضیاتو په څېر د تجربوي علومو د هغو د ملحقاتو لکه ریاضي او فرهنګي معارفو تر منځ توپیر وشي، تجربي علوم د اړتیا او حاجت پربنسټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تدريسېږي او د تعليم په هېڅ مرحله پورې مقيد نه دي، مگر فرهنگي معارف په لومړنيو مرحلو کې چې له عالي مرحلې څخه مخکې دي، له يو ټاکل شوي سياست سره سم چې له اسلامي احکامو او افکارو سره ټکر ونه لري، تدريسېږي، مگر په عالي دوره کې د نورو علومو په څېر په دغه شرط تدريسېږي چې د تعليم له سياست او موخې څخه د خروج لامل ونه گرځي.

۱۷۴ ماده:

د اسلامي ثقافت تعليم د زده کړو په هره مرحله کې لازمي دی او بايد په عالي دوره کې د اسلامي معارفو مختلفې برخې په خاص ډول سره تدريس شي، لکه څرنگه چې د هندسې، طب او طبيعي علومو او داسې نورو برخو کې په دې مرحله کې تخصص ترلاسه کېږي.

۱۷۵ ماده:

فنون او صنعتونه لکه تجارتي فنون، کرنه او کښتۍ چلونه کله له علم سره تړلي وي او له کوم قيد او شرط پرته اخيستل کېږي او ځينې وخت له فرهنگ سره يو ځای کېږي او له يوه ځانگړي نظر څخه اغېزمن وي لکه تصوير او مجسمه جوړونه، دا برخه که له اسلام سره ټکر ولري، نه اخيستل کېږي.

۱۷۶ ماده:

د تعليم نصاب به واحد وي، د دولت له رسمي نصاب پرته به نورو نصابونو ته اجازه نه ورکول کېږي، خصوصي مدرسې که د دولت نصاب عملي کړي تعليمي کړنلاره پرمخ يوسي د تعليم هدف او موخه ترلاسه کړي، مخنيوی يې بايد ونه شي، مگر په دغه شرط چې په زده کوونکو او ښوونکو کې د نارينه او ښځو تر منځ اختلاط نه وي، همدارنگه په يوه ډله، ځانگړي دين، مذهب، نژاد يا رنگ پورې مختص نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۷ ماده:

هغه تعليم چې د انسان لپاره په ژوند کې اړين دی پر هر فرد، ښځينه او نارينه فرض دی، ځکه نو تعليم پر ټولو په دوو پړاوونو (ابتدايي، ثانوي) کې الزامي دی، پر دولت لازمه ده چې نوموړې زده کړې د هر نارينه او ښځينه لپاره په وړيا توګه برابرې کړي، همدارنګه دولت بايد د امکان تر وروستۍ کچې پورې په وړيا توګه د لوړو زده کړو زمينه برابره کړي.

۱۷۸ ماده:

دولت به له ښوونځيو او پوهنتونونو پرته په نورو ځايونو کې هم کتابتونونه، لابراتوارونه او د علم او معرفت نور وسايل برابروي، تر څو د پوهې مينه والو ته په بېلابېلو برخو کې لکه فقه، د فقې اصولو، حديث، تفسير، عقيده، طب، هندسه، کيميا، اختراعاتو او اکتشافاتو کې د تحقيق او څېړنو زمينه برابره کړي، ترڅو په امت کې ګڼ شمير مجتهدين، مکتشفين او مخترعين را منځته شي.

۱۷۹ ماده:

د تعليم په ټولو مرحلو کې د تاليف استثمار منع دی، هېڅوک که مولف وي او غير مولف دا حق نه لري چې کتاب چاپ او خپور شي، بيا د چاپ حق هغه ته منحصر پاتې شي، مګر که داسې افکار ورسره وي چې تر اوسه چاپ او نشر شوي نه وي ورته جايزه ده چې خلکو ته د اعطا په بدل کې پيسې واخلي لکه هغه اجره چې په تعليم کې اخيستل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنی سیاست

۱۸۰ ماده:

سیاست د امت کورنۍ او بهرنۍ چارې سنبالول دي، چې د دولت او امت له خوا تر سره کېږي، دولت په عملي ډول دغه چارې پر مخ وړي او امت په دې هکله له دولت سره محاسبه کوي.

۱۸۱ ماده:

هېڅ فرد، حزب، ټولي او جماعت ته دا جواز نشته چې له کوم بهرني دولت سره اړیکې ولري. له دولتونو سره اړیکې یوازې د دولت صلاحیت دی، ځکه یوازې دولت دا حق لري چې د امت چارې عملاً سنبال کړي او پر امت او نورو ډلو واجب ده چې له دولت سره په بهرنیو اړیکو کې محاسبه وکړي.

۱۸۲ ماده:

هدف وسیلې ته مشروعیت نه شي ورکولای، ځکه طریقه د فکرې له جنس څخه ده، نو د حرامو له لارې واجب یا مباح ته رسیدل جواز نه لري او دا جایزه نه ده چې سیاسي وسیله له سیاسي طریقې سره ټکر ولري.

۱۸۳ ماده:

په بهرني سیاست کې سیاسي مانورونه یو اړین کار دی او د هغو ځواک او قوت د اعمالو په اعلان او د اهدافو په اخفا پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸۴ ماده:

د نورو دولتونو د جرايمو د کشف او افشاکولو جرئت، د ناوړه سياست د خطر بيان، د خبيثو توطيو بربنډول، د گمراه کوونکو اشخاصو له منځه وړل د سياست له مهمو اسلوبونو څخه گڼل کېږي.

۱۸۵ ماده:

د افرادو، ملتونو او دولتونو د چارو په سنبالولو کې د اسلامي افکارو د عظمت او شوکت څرگندول له لويو سياسي طريقو څخه گڼل کېږي.

۱۸۶ ماده:

د امت لپاره سياسي قضيه هغه اسلام دی چې پياوړی دولت ولري، شرعي احکام په حسنه توگه پلي کړي او نړۍ ته د اسلامي دعوت په رسولو کې نه ستړې کېدونکې هڅې وکړي.

۱۸۷ ماده:

اسلامي دعوت هغه محور دی چې بهرنی سياست ورباندې څرخي، پر همدغه اساس له ټولو دولتونو سره اړيکې نيول کېږي.

۱۸۸ ماده:

دولت به د نړۍ له دولتونو سره د لاندې څلورو ټکو په پام کې نيولو سره اړيکې ساتي:

۱. په اسلامي نړۍ کې شته دولتونه به داسې گڼل کېږي چې ټول په يوه هيواد کې دي، ځکه نو له هغوی سره اړيکې په بهرنيو اړيکو کې نه راځي او له هغوی سره اړيکې بهرنی سياست نه بلل کېږي او واجب ده چې د هغوی د وحدت لپاره د يوه دولت په شتون کې کار او فعاليت ترسره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. هغه هېوادونه چې اقتصادي، تجارتي، فرهنګي او د ښه ګاونډيتوب معاهدې ورسره ليکل شوې، له هغوی سره به د همغه معاهدو په رڼا کې معامله کېږي. د هغوی اتباع د خپل هويت کارت په درلودلو سره د سفر له جواز پرته زموږ خاورې ته داخلېدی شي، خو په دغه شرط چې په معاهده کې دا ټکی صراحت ولري او دوی هم بالمثل رويه ولري. له هغوی سره اقتصادي او تجارتي اړيکې د اړتيا په اندازه، په ټاکلي کيفيت او صفاتو په ټاکلو اجناسو او هغو څيزونو کې ټينګيږي، چې د دوی د ځواکمنتيا لامل ونه ګرځي.

۳. هغه دولتونه چې له هغوی سره معاهدې نه لرو او استعماري دولتونه لکه بريتانيا، فرانسه، امريکا او هغه دولتونه چې زموږ پر خاوره د يرغل اراده لري لکه روسيه، دا ټول دولتونه د حکم له مخې محارب دولتونه دي، څکه نو بايد د دوی پر وړاندې لازم تدابير ونيول شي او جايزه نه ده چې ډيپلوماټيکې اړيکې ورسره ټينګې شي. خو د دغو دولتونو اتباع زموږ خاورې ته د دخول حق لري، مګر د سفر د جواز او خاصې ويزې په درلودلو سره هر وګړی بايد د هر سفر لپاره نوموړې شيان له ځانه سره ولري، ترهغې چې هېواد يې عملا له موږ سره جګړه پيل کړي.

۴. هغه دولتونه چې بالفعل محارب دي لکه اسراييل، واجب ده چې له دغه ډول دولتونو سره په ټولو تصرفاتو او معاملاتو کې جنګي حالت اساس وګرځول شي او داسې معامله ورسره وشي لکه چې بالفعل زموږ او د دوی تر منځ جګړه ادامه لري، سره له دې که له موږ سره اوربند ولري که يې ونه لري، د رعيت د ټولو افرادو ننوتل يې زموږ خاورې ته منع دي.

۱۸۹ ماده:

نظامي، سياسي او دې ته ورته نورې معاهدې، همدارنګه د هوايي ډګرونو او پوځې اډو اجاره په قطعي ډول منع ده، خو د ښه ګاونډيتوب، اقتصادي، تجارتي، مالي او فرهنګي او د اوربند معاهدې جواز لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۰ ماده:

دولت ته جایزه نه ده چې په هغو سازمانونو کې چې له اسلام پرته پر نورو بنسټونو ولاړ دي، لکه نړیوال سازمانونه لکه ملګري ملتونه، د عدالت نړیواله محکمه، د پیسو نړیوال صندوق، نړیوال بانک او د سیمه‌ییزو سازمانونو په څېر لکه عربي ټولنه کې ګډون وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاق په اسلام کې

اسلام هغه دین دی چې د الله سبحانه وتعالی له خوا پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نازل شوی، ترڅو د خلکو اړیکې له خالق، خپل ځان او نورو انسانانو سره تنظیم کړي. د انسان او رب اړیکې یعنې عقاید او عبادات؛ له خپل ځان سره د انسان اړیکې یعنې اخلاق، خوراک او څښاک؛ له نورو انسانانو سره اړیکې معاملات او عقوبات بلل کیږي.

اسلام په دې ډول غواړي چې د ژوند ټولو ستونزو ته په ټولیز ډول ځواب ووایي او انسان ته په جزیي توګه نه، بلکې په ټولیزه توګه ګوري. نو له همدې امله د یوې لارې په واسطه ستونزې هواروي او نظام یې پر روحي اساس ولاړ دی. روحي ناحیه د ټولنې او ثقافت اساس جوړوي او همدا یې د دولت او شریعت اساس هم دی.

سره له دې چې په اسلامي شریعت کې هر نظام په دقیق او تفصیلي ډول سره بیل شوی لکه د عباداتو، معاملاتو او عقوباتو نظامونه او د اخلاقو لپاره یې مفصل نظام نه و را منځته کړی، له دې امله یې د اخلاقو احکام بې له دې چې اخلاقو ته په تفصیلي نظر وګوري، په دې باور چې دا د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي. حال دا چې اخلاقو ته هم ځانګړی اړخ ورکړل شوی چې له نورو څخه باید تفکیک شي. د احکامو د تفصیل له مخې یې اخلاقو ته کم تفصیل ورکړی او په فقه کې یې ځانګړی باب نه دی ورکړی. نو له همدې امله موږ په هغو فقهي کتابونو کې چې شرعي احکام پکې راټول شوي دي د اخلاقو په نامه کوم باب نه دی نومولی. همدا راز فقهاوو او مجتهدینو په اخلاقي احکامو کې د بحث او څیړنې په برخه کې دومره هڅه نه ده کړې.

اخلاق د ټولنې په جوړولو کې کوم ځانګړی اغېز نه لري، ځکه چې ټولنه د ژوند پر نظام ولاړه ده او په هغه کې افکار او احساسات اغېز لري، اما اخلاق د ټولنې په جوړولو، د هغې په پر مختګ او انحطاط کې هېڅ اغېز نه لري. بلکې عام عرف چې د ژوند له مفاهیمو څخه جوړ شوی وي په ټولنه کې اغېز لري، د ټولنې لپاره اخلاق هېڅ لاره نه شي ښودلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا هغه نظامونه دي چې په ټولنه کې پلي کېږي، هغه افکار او احساسات چې خلک يې له ځان سره لېږدوي، اخلاق هم په خپل ذات کې له افکارو او مشاعرو څخه سرچينه اخلي او د نظام د پلي کولو پايله بلل کېږي.

له همدې امله دا جواز نه لري چې په ټولنه کې اخلاقو ته دعوت وشي، ځکه اخلاق د الله سبحانه وتعالى د اوامرو پايله ده او دا عقيدې ته له دعوت څخه لاس ته راځي او په عام ډول د اسلام د پلي کولو له امله رامنځ ته کېږي. همدا راز که په ټولنه کې اخلاقو ته دعوت وشي، نو له ژوند څخه د مفاهيمو د بدلون لامل کېږي او خلک د ټولنې له حقيقت او ارزښتونو څخه لرې کوي او خلکو ته فردي فضايل په تخديري توګه ورښيي چې د ټولنې د پرمختګ له حقيقي وسايلو څخه خلک بې پروا کوي.

پر دغه اساس دا ګواښ موجود دی چې اسلامي دعوت به يوازې اخلاقو ته پر دعوت بدل کړي، د دې وېره شته چې خلک ګومان وکړي چې اسلامي دعوت يو اخلاقي دعوت دی او له اسلام څخه فکري تصور بدلوي او پر اسلام د خلکو د نه پوهېدو لامل کېږي. خلک د اسلام د پلي کولو له يوازينۍ لارې څخه چې د اسلامي دولت تاسيس دی، لرې کوي.

اسلامي شريعت د انسان اړيکه له خپل ځان سره له خپلو اړونده اخلاقي شرعي احکامو سره سمه معالجه کړې ده؛ خو د عباداتو او معاملاتو په څېر يې ورته ځانګړي نظامونه نه دي جوړ کړي، مګر ځينې ټاکلي ارزښتونه يې په پام نيولي دي، چې الله سبحانه وتعالى امر ورباندې کړی، لکه صدق، امانت، خيانت او کينه نه کول. خو دا ټول مکارم او فضايل له يوه شيزه حاصلېږي چې هغه پر اخلاقي ارزښت د الله سبحانه وتعالى امر دی. نو امانت هغه خُلُق دی چې الله سبحانه وتعالى امر ورباندې کړی دی، نو دا واجب ده چې د دغه اخلاقي ارزښت د پر ځای کولو خيال وساتو. نو په همدغه سره اخلاقي ارزښت تحقق مومي، چې اخلاق يې بولي. اما د دغه صفتونو لاس ته راوړل چې د اعمالو له پايلو څخه لاس ته راځي لکه هغه پاک لمنې چې د لمانځه په واسطه تر لاسه کېږي، يا هغه چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاملاتو کې د وجايبو مراعات کول لکه په بيع کې صدق، په دې کې اخلاقي ارزښت نه تر لاسه کيږي، ځکه چې د عمل موخه دا نه وه، بلکې حاصل شوي صفات د اعمالو پايلې وې او د واجب امر رعايت و، چې د مومن لپاره هغه وخت خُلُقي صفات دي چې د الله سبحانه وتعالی عبادت کوي او يا معاملات ترسره کوي. ځکه مومن په لومړي نيت سره له لمانځه څخه روحي ارزښت ترلاسه کړ او په دويم قصد سره چې معامله وه (په سوداګرۍ کې يې) مادي ارزښت تر لاسه کړ، خو همدا مهال په اخلاقي صفاتو سره هم وستايل شو.

شريعت هغه صفات بيان کړي چې نېک اخلاق او يا بد اخلاق بلل کيږي. نو ښو اخلاقو ته يې انسانان هڅولي او له بدو څخه يې منع کړي دي: صدق، امانت، ورين تندی، حياء، له مور او پلار سره نيکي، زړه سوی، له غمونو څخه ځان ايستل، څوک چې د ځان لپاره څه خوښوي خپل ورور ته يې هم خوښ کړي او دغو ټولو ته يې د الله سبحانه وتعالی د اوامرو د پيروۍ له مخې انسانان هڅولي دي او د دغو له اضدادو څخه لکه دروغ، خيانت، کينه، فجور او نورو څخه يې د الله سبحانه وتعالی له نهی سره سمه منع کړې ده.

اخلاق د همدغه شريعت يوه برخه ده او د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهيو څخه ګڼل کيږي. د مسلمان په نفس کې يې له شتون پرته پر اسلام بشپړ عمل نه کيږي او د الله سبحانه وتعالی پر اوامرو عمل بشپړوي. بې له دې چې په ټولنه کې د اسلامي احساساتو له رامنځته کولو او د ډلې په غړو کې د اسلامي افکارو تحقق يوه اړتيا ده او په هېڅ صورت دا اخلاقو ته په دعوت سره نه تر لاسه کيږي. په دغه لاره سره تر لاسه کيدای شي، چې افکار او احساسات رامنځته شي، سره له دې چې په پيل کې غوښتنه د دې وي چې بايد کتله په ټول اسلام سنبال وي. په کتله کې افراد د ډلې د برخو په څېر وي، نه داسې چې مستقل افراد وي، ترڅو په ټولنه کې اسلام په بشپړه توګه ورسوي. نو دا مهال اسلامي افکار او احساسات رامنځته کيږي، انسانان په اخلاقو کې پوځ-پوځ شامليږي يعنې لومړی په اسلام کې پوځ-پوځ داخليږي او دا زموږ دا خبره څرګندوي چې اخلاق د الله سبحانه وتعالی د اوامرو د پلي کولو لپاره اړينه لازمه ده او په دې ټينګار کيږي چې مسلمان بايد په نېکو اخلاقو سنبال وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق سره الله سبحانه وتعالی د قرآن شریف په ډېرو سورتونو کې د انسان هغه صفات چې ضرور باید وربانديې متصف شي بیان کړي دي. نو ترلاسه کول يې واجب دي، دغه صفات عقاید، عبادات، معاملات او اخلاق دي. همدا راز دا حتمي ده چې څلور واړه صفات به سره یو ځای شتون ومومي. الله سبحانه وتعالی په لقمان سورت کې فرمايي:

﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (١٣) وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (١٤) وَإِن جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۖ وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ۚ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (١٥) يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ (١٦) يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (١٧) وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ (١٨) وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ (١٩)﴾ (لقمان: ١٣ - ١٩)

ژباړه: *یاد کړه هغه وخت چې لقمان خپل زوی ته نصیحت کاوه، نو هغه ووېل: زويه له الله تعالی سره څوک مه شریکوه، حق دا دی چې شرک ډېر لوی ظلم دی. موږ انسان ته د خپل مور و پلار د حق پېژندنې تاکید کړی دی، مور يې د کمزوری د پاسه کمزوری په حال کې هغه را اخیستی، په خپله ګېډه کې يې وساته او دوه کلونه يې په تي ورکولو ولګېدل. له همدې امله موږ هغه ته نصیحت وکړ چې، زما شکر وکړه او د خپل مور او پلار شکر پر ځای کړه. همدا زما لوري ته ستا راګرځېدل دي. خو که هغوی پر تا فشار راولي چې له ما سره ته داسې څه شریک کړې چې تا ته د هغه معلومات نه وي، نو خبره يې هېڅکله مه منه. په دنیا کې له هغوی سره غوره چارچلند کوه، خو پیروي د هغه چا د لارې وکړه چې زموږ لوري ته يې رجوع کړې ده. بیا ستاسې ټولو راګرځېدل همدا زموږ لوري ته دي. په هغه وخت کې به زه تاسې ته در وښیم چې تاسې څه عمل کاوه*

(c) ketabton.com: The Digital Library

(او لقمان ویلي وو چې) زویه! یو شی (نیکي یا بدي) که د سپېلني د دانې په اندازه هم وي او په کومه لویه ډبره یا په آسمانونو یا ځمکه کې پټ شوی وي، الله به هغه را وباسي. الله باریک بین او باخبره دی. زوی کیه! لمونځ قایم کړه، په نېکۍ امر وکړه، له بدی نه منع وکړه او هر مصیبت چې درباندې راشي، صبر درباندې وکړه. دا هغه خبرې دي چې ډېر تاکید یې شوی دی او له هغو خلکو سره په مخ اړولو خبرې مه کوه، پر ځمکه مغرور مه ځه، الله هېڅ یو په ځان مین او ویاړ نبکاره کوونکی انسان نه خوښوي. په خپل تګ کې میانه روي غوره کړه او خپل غږ لږ ټیټ کړه او له ټولو آوازونو څخه ډېر بد آواز د خرو وي.

په فرقان سورت کې فرمايي:

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا (٦٣) وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا (٦٤) وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا (٦٥) إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا (٦٦) وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا (٦٧) وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا (٦٨) يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا (٦٩) إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا (٧٠) وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا (٧١) وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا (٧٢) وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا (٧٣) وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا (٧٤) أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا (٧٥) خَالِدِينَ فِيهَا ۚ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا (٧٦)﴾ (فرقان: ٦٣- ٧٦)

ژباړه: *د رحمان اصلي بنده ګان هغه دي چې پر ځمکه وروځي او که جاهلان یې مخې ته راشي، نو وایي تاسې ته سلام. هغه کسان چې د خپل پروردګار پر وړاندې په سجدو*

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قیام شپې تېروي. هغه کسان چې دعاګانې کوي، چې اې زموږ پروردګاره موږ د دوزخ له عذابه وساته. د هغه عذاب خو راپسې کېدونکی دی. هغه خو ډېر ناکاره هستوګنځی او ځای دی. هغه کسان چې کله لګښت کوي، نو نه بې ځایه لګښت کوي او نه بخیلي؛ بلکې د هغوی لګښت د دغو دواړو سرحدونو په منځ کې په منځلاري ولاړ وي. هغه کسان چې له الله پرته کوم بل معبود نه بولي، هغه نفس په نا حقه نه وژني، چې الله تعالی حرام کړی وي او نه زنا کوي؛ خو هر څوک چې دغه کار وکړي، هغه به د خپلې ګناه بدله ومومي. د قیامت په ورځ به هغه ته مکرر عذاب ورکړل شي او په هماغه کې به د تل لپاره ذلیل پروت وي. مګر دا چې چا (له دغو ګناهونو څخه وروسته) توبه ایستلې وي او ایمان یې راوړی وي او غوره عمل یې کړی وي؛ د دغسې خلکو بدی به الله په نېکیو بدلې کړي او الله نبه بښونکی او پوره مهربان دی. څوک چې د توبې په ایستلو نېک عملي غوره کوي، هغه نو د الله تعالی لور ته داسې راګرځي، لکه څرنګه چې د ګرځېدلو حق دی. (د رحمن بنده ګان هغه دي) چې د دروغو شاهدي نه وایي او که پر کوم بابېزه شي ورشي، نو د شریفو انسانانو په څېر ورڅخه تېرېږي. دوی ته که د خپل پروردګار د آیتونو په اورېدلو نصیحت کېږي، نو ځان ړوند او کوڼ نه ورباندې اچوي. هغه کسان چې دعاګانې کوي چې اې زموږ پروردګاره! موږ ته د خپلو مېرمنو او اولادونو څخه د سترګو یخنې راکړه او موږ د پرهېزګارانو امامان کړه، دغه دي هغه کسان چې د خپل صبر مېوه به د دنګې ماڼۍ په بڼه کې ومومي. په آدابو او سلامونو سره به یې هرکلی کېږي. هغوی به د تل لپاره هلته اوسېږي. څومره ښه دی هغه استوګنځی او هغه ځای.

په الاسراء سورت کې الله سبحانه وتعالی فرمایلي دي:

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۚ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا (٢٣) وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا (٢٤) رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ ۚ إِن تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا (٢٥) وَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا (٢٦) إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ ۖ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا (٢٧) وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا (٢٨) وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا (٢٩) إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً (٣٠) وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيراً (٣١) وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا ۖ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا (٣٢) وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِف فِّي الْقَتْلِ ۖ إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا (٣٣) وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۚ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۖ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا (٣٤) وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (٣٥) وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۚ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا (٣٦) وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا (٣٧) كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِندَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا (٣٨)﴾ (الاسراء: ٢٣- ٣٨)

__ژباړه:__ ستا رب پرېکړه کړې ده، چې تاسې له الله پرته د بل هېچا عبادت مه کوئ، له مور او پلار سره نېه چارچلند وکړئ. که له تا سره له هغو نه یو یا دواړه زړښت ته ورسېږي، نو هغوی ته اف قدرې هم مه وایه. مه هغو ته سخت ځواب ورکوه، بلکې له هغوی سره په درناوي خبرې کوه او په نرمۍ او رحم سره د هغوی پر وړاندې مات غاړی اوسه او دا دعا کوه چې (پروردگاره پر دوی رحم وکړه لکه څنگه چې دوی له زړه سوي او خواخوږی سره په ماشومتوب کې زه پاللی وم)، ستاسې رب نېه پوهېږي چې ستاسې په زړونو کې څه دي. که تاسې صالحان یاست، نو هغه د دغسې کسانو لپاره بښنه کوونکی دی، چې خپل نیمگړتیاوو ته په متوجه کېدو د بنده گۍ د سمې کړنلارې لوري ته را واوړي. د خپلوانو، مسکینانو او مسافرو حق پوره ورکړه او بې ځایه لگښت مه کوه، بې ځایه لگښت کوونکي د شیطان ورونه دي او شیطان د خپل رب ناشکره دی. که ته له هغو (یعنې اړو خپلوانو، مسکینانو او مسافرو) نه څنگ وکړې، په دغه اساس چې تر اوسه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د هغه رحمت په لټه کې يې چې ته يې هيله من يې، نو هغو ته نرم ځواب ورکړه. نه خپل لاس تر غاړې تړه او مه يې بيخي داسې غزولی پرېږده چې پړ او بې وسه پاتې شي. ستا رب چې چا ته غواړي روزي پراخوي او چاته يې چې خوښه شي، تنگوي يې. هغه د خپلو بنده گانو له حاله باخبر دی او هغوی ويني. خپل اولادونه د بېوزلی له وېرې مه وژنئ، موږ به هم تاسې او هم هغوی ته روزي ورکړو. په حقيقت کې د هغو وژل ستره گناه ده. زنا ته مه نژدې کېږئ، هغه ډېر ناوړه کار دی او ډېره بده لاره ده. هغه نفس مه وژنئ، چې الله حرام کړی دی، مگر په حق سره او څوک چې مظلوم وژل شوی وي، د هغه وارث ته موږ د غچ غوښتنې حق ورکړی دی. نو پکار ده چې د هغه په وژلو کې له حده تېری ونه کړئ، له هغه سره به مرسته وشي. د يتيم مال ته مه نژدې کېږئ، خو په ډېره ښه طريقه تر هغه پورې چې هغه د خپلې ځوانۍ منگ ته ورسېږي. د ژمنې پابند اوسئ. دا يقيني ده چې د ژمنې په اړه به تاسې پوښتل کېږئ او که په پيمانه ورکړه کوئ نو پوره يې ډکه کړئ. که تله کوئ نو په سم ترازو يې وکړئ، دا ښه کړنلاره ده او د عاقبت له پلوه هم همدا ډېره غوره ده. هغه څه مه تعقيبوه چې تا ته د هغه علم نه وي. غوږونه، سترگې او زړه هر څه هرومرو پوښتل کېږي. پر ځمکه مغرور مه ځه، ته نه ځمکه څيرولی شې، نه د غرونو هسکوالي ته رسېدلی شې، له دغو چارو نه د هر يو بد اړخ ستا پروردگار ته ناوړه دی.

نو په درې واړو سورتونو کې دغه آيتونه د بېلابېلو صفتونو څرگندوی دي، چې د مسلمان صورت ښيي او اسلامي شخصيت په ذات کې له نورو څخه بېلوي او په وضاحت سره څرگندېږي، چې د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي، چې احکام يې په عقيده عباداتو، معاملاتو او ځينې يې هم په اخلاقو پورې اړه لري. خو دا ورڅخه په بشپړه توگه څرگندېږي چې دا يوازې په اخلاقو کې نه شي سره راټولېدلی، بلکې له عقيدې، عباداتو، معاملاتو او اخلاقو څخه جوړ شوي دي او دا هغه صفات دي چې اسلامي شخصيت ورڅخه جوړېږي. خو له اخلاقي پلوه نيمگړتياوې د پوره سړي او اسلامي شخصيت نيمگړتياوې دي. ځکه ترڅو هغه موخه ترلاسه شي چې خامخا به په روحي بنسټ ولاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او هغه اسلامي عقيده ده او په دې سره متصف کېدل پر همدغه عقيده ولاړ دي. نو له همدې امله يو مسلمان پر صدق په داسې شان سره نه متصف کېږي چې د صدق په ذات متصف شي، بلکې له دې امله وربانديې متصف کېږي چې الله سبحانه وتعالی ورته امر کړی دی او که کله د اخلاقي ارزښت د لاسته راوړلو مراعات کوي، نو ريښتينی وي. نو د اخلاقو په ذات سره انسان نه متصف کېږي، بلکې د الله سبحانه وتعالی د امر له مخې دا ارزښتونه ترلاسه کوي.

له همدې امله خامخا مسلمان ته پکار ده چې په داسې صفاتو ځان سنبال کړي او په خوشالۍ او غاړه اېښودلو سره چې د تقوا لامل کېږي هڅه وکړي او دا د عباداتو له پايلو څخه لاس ته راځي:

﴿...إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ...﴾ (العنکبوت: ۴۵)

ژباړه: *په تحقيق سره لمونځ له فحشا او منکر څخه منع کوي.*

دا هم واجب ده چې په معاملاتو کې هم د الله سبحانه وتعالی اوامر ومني: (الدين المعاملة) "دين معامله دی." سره له دې چې ځانګړي اوامر او نواهي دي، نو دا يې د مسلمان په نفس کې تثبيتوي او لازمه شيمه او توان وربښي. نو دا په انسان پورې اړه لري چې اخلاق د ژوند له نورو نظامونو سره يو ځای کړي، سره له دې چې مستقل او ځانګړي صفات دي او مسلمان په ښه شکل سره صالح جوړوي. پر اخلاقو متصف کېدل د الله سبحانه وتعالی اوامرو او نواهيو ته ځواب ويل دي، ځکه دغه اخلاق په ژوند کې ګټه او زيان رسوي. دا هغه څه دي چې په نېکو اخلاقو تل ثابت وي او هغه مسلمان د اسلام د پلي کولو لپاره په هڅو سره ثابت کړي دي. دا هسې نه راچاپېر کېږي لکه منفعت چې له انسان څخه چاپېر کېږي، ځکه له اخلاقو څخه موخه منفعت نه دی، بلکې دا واجبه ده چې منفعت پکې نه وي، ځکه موخه مو مادي، انساني او روحي ارزښتونه نه، بلکې يوازې اخلاقي ارزښتونه دي. هېڅ جواز نه لري چې دا ډول ارزښتونه دې پکې ورګډ شي چې پر هغو په عمل کولو او يا اتصاف کې ستونزې رامنځته کړي. کومه پاملرنه چې دلته اړينه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه دا ده چې مادي ارزښتونه به له اخلاقي ارزښتونو څخه لرې ساتل کېږي او دا هم اړينه ده چې د ګټو له مخې د دغې ارزښتونو عملي کول د اخلاقو لپاره لوی ګواښ او خطر دی.

پایله: اخلاق د ټولنې له بنسټونو څخه نه دي، بلکې د فرد ارزښتونه دي. له دې امله ټولنه په اخلاقو سره نه اصلاح کېږي، بلکې په اسلامي افکارو، احساساتو او اسلامي نظامونو په پلي کېدو سره اصلاح کېږي. سره له دې چې اخلاق فردي ارزښتونه دي، خو يوازې اخلاق هم نه دي، بلکې يوازې اخلاق نه شي کولای ترڅو عقايد، عبادات او معاملات ورسره مله نه شي. نو له همدې امله دا هېڅ اعتبار نه لري چې د يو چا اخلاق ښه وي، خو عقيده يې غير اسلامي وي، دا پر دې مهال هم کافر دی او له کفر وروسته بله ګناه نشته. همدا راز که د چا اخلاق نېک وي، خو عبادات نه کوي او يا يې معاملات د شريعت له مخې نه وي، کوم ارزښت نه لري. نو د يوه فرد په جوړښت کې عقيده، عبادات، معاملات او اخلاق ټول ونډه لري. شرعا دا روا نه ده چې يو څوک يوازې اخلاقو ته پام وکړي، خو پاتې نور صفات پرېږدي. دا روانه ده چې په عقيده کې يې ډاډ نه وي ترلاسه کړی، په نورو برخو کې هڅه وکړي. په اخلاقو کې اساسي امر دا دی چې بنسټ به يې پر اسلامي عقيده ولاړ وي او له دې امله مومن پر اخلاقو متصف کېږي، چې د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

امت کتاب

www.ummatproduction.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library